

JSWR
2791-836X

**Uluslararası
Sosyal
Hizmet
Araştırmaları
Dergisi**

5 [3]

International Journal of Social Work Research

JSWR

Volume 5 Issue 3 November 2025

Cilt 5 Sayı 3 Kasım 2025

PUBLICATION DATE / YAYIN TARİHİ

30.11.2025

Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi

Yayınlanma sıklığı: Yılda 3 Sayı

e-ISSN: 2791-836X

Yayınlandığı Platform: Dergipark

Adres: <https://www.dergipark.org.tr/tr/pub/jswrpub>İletişim: jswrpub@gmail.com

Index Bilgisi:

1. ASOS Index - <https://www.asosindex.com.tr/>
2. ESJI Index - <http://esjindex.org/>
3. EuroPub - <https://europub.co.uk/>
4. IPIndexing - <https://ipindexing.com/>

Baş Editör

Hüseyin DOĞAN (Dr. Öğr. Üyesi)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

Alan Editörleri*

SOSYAL SORUNLAR, SOSYAL EŞİTSİZLİKLER, GENÇLİK

Ahmet USANMAZ (Dr. Öğr. Üyesi)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

SOSYAL HİZMET EĞİTİMİ VE TARİHİ

Kenan BAŞ (Doç. Dr.)

Sinop Üniversitesi

Sinop

DEZAVANTAJLI GRUPLAR VE SOSYAL POLİTİKA

Ayşe Şeyma TURGUT ARIKAN (Dr. Arş. Gör.)

Kocaeli Üniversitesi

Kocaeli

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, İLKİM KRİZİ VE EKOLOJİK SOSYAL HİZMET

Hüseyin DOĞAN (Dr. Öğr. Üyesi)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI

İslam AKÇE (Dr. Öğr. Üyesi)

Mardin Artuklu Üniversitesi

Mardin

SOSYAL HİZMET UYGULAMA VE PRATİKLERİ

Resul DURAN (Dr. Öğr. Üyesi)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

ÇOCUK KORUMA VE REFAHİ & ÖZEL EĞİTİM

Davut AÇAR (Öğr. Gör. Dr.)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

OKUL VE SOSYAL HİZMET, SOSYAL HİZMET EĞİTİMİ

Kenan BAŞ (Doç. Dr.)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

Editör Yardımcısı ve Sekreterya

Mesut KOÇ (Öğr. Gör.)

Muş Alparslan Üniversitesi

Muş

Son Okuyucu

Hakan COŞKUN (Dr. Arş. Gör.)

Munzur Üniversitesi

Tunceli

Türkçe Yazım ve Dil Editörü

Safter BOZARSLAN (Öğr. Gör.)

İğdır Üniversitesi

İğdır

İngilizce Yazım ve Dil Editörü

Fırat KESKİN (Öğr. Gör.)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

İstatistik Editörü

Yusuf DİLBİLİR (Dr. Öğr. Üyesi)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

Editör Kurulu

İshak AYDEMİR (Prof. Dr.)

Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Karaman'olu Mehmetbey ÜniversitesiAnkara
Karaman

Beyza ERKOÇ (Doç. Dr.)

Sakarya Üniversitesi

Sakarya

Hasan Hüseyin TAYLAN (Prof. Dr.)

Muş Alparslan Üniversitesi

Muş

İsmail DÖNMEZ (Doç. Dr.)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

Kenan BAŞ (Doç. Dr.)

Muş Alparslan Üniversitesi

Muş

Salih GÜLEN (Doç. Dr.)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

Ahmet USANMAZ (Dr. Öğr. Üyesi)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

Hüseyin DOĞAN (Dr. Öğr. Üyesi)

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı

Melike YALÇIN (Doç. Dr.)

Aydın Kocatepe Üniversitesi

Aydın

İslam AKÇE (Dr. Öğr. Üyesi)

Mardin Artuklu Üniversitesi

Mardin

Resul DURAN (Dr. Öğr. Üyesi)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

Yusuf DİLBİLİR (Dr. Öğr. Üyesi)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

Ayşe Şeyma TURGUT ARIKAN (Dr. Arş. Gör.)

Kocaeli Üniversitesi

Kocaeli

Amaç

Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi (JSWR)'nin amacı; sosyal hizmet, sosyal politika, sosyal refah gibi insani hizmetlerin tümünü kapsayan araştırmaların bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunmak ve teorik anlayışı ilerleterek uygulamalarda kullanımını sağlamaktır. Bu bağlamda dergi; araştırma makalesi, olgu sunumu, derleme, kitap incelemeleri vb. çalışmalara yer vermeyi hedeflemektedir.

Kapsam

JSWR; sosyal hizmet ve sosyal politika biliminin kapsamı içine giren tüm sorun ve problemler hakkında bilgi sağlayan çalışmaları bünyesinde barındırmaktadır.

Temel kriter araştırmaların sosyal hizmet mesleği odağında yapıyor olmasıdır. Derginin kapsamına giren konular şunlardır: Sosyal politika, aile, çocuk, kadın, gençler, göçmenler, yoksulluk, işsizlik, engellilik, yaşlılık, sosyal refah, sosyal politika, madde bağımlılığı, cinsel istismar, insan hakları vb.

Dergi kapsamında yazılan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Bu konuda dergiye herhangi bir sorumluluk yüklenemez

International Journal of Social Work Research

Frequency: Tri-quarterly

e-ISSN: 2791-836X

Published Platform: Dergipark

Address: <https://www.dergipark.org.tr/en/pub/jswrpub>Contact: jswrpub@gmail.com

Indexing:

1. ASOS Index - <https://www.asosindex.com.tr/>
2. ESJI Index - <http://esjindex.org/>
3. EuroPub - <https://europub.co.uk/>
4. IPIndexing - <https://ipindexing.com/>

Editor in Chief

Hüseyin DOĞAN (Asst. Prof.)

Agri Ibrahim Cecen University

Agri

Section Editors*

SOCIAL PROBLEMS, SOCIAL INEQUALITIES, YOUTH

Ahmet USANMAZ (Asst. Prof.)

Agri Ibrahim Çeçen University

Ağrı

DISADVANTAGED GROUPS AND SOCIAL POLICY

Ayşe Şeyma TURGUT ARIKAN (Research Asst. Dr.)

Kocaeli University

Kocaeli

SUSTAINABILITY, CLIMATE CRISIS AND ECOLOGICAL SOCIAL WORK

Hüseyin DOĞAN (Asst. Prof.)

Agri Ibrahim Çeçen University

Agri

GENDER AND WOMEN STUDIES

İslam AKÇE (Asst. Prof.)

Mardin Artuklu University

Mardin

SOCIAL WORK APPLICATIONS AND PRACTICES

Resul DURAN (Asst. Prof.)

Hakkâri University

Hakkâri

CHILD PROTECTION AND WELFARE & SPECIAL EDUCATION

Davut AÇAR (Lecturer Dr.)

Hakkâri University

Hakkâri

SCHOOL AND SOCIAL WORK, SOCIAL WORK EDUCATION

Kenan BAŞ (Assoc. Prof.)

Ağrı Ibrahim Çeçen University

Hakkâri

Deputy Editor and Secretariat

Mesut KOÇ (Lecturer)

Muş Alparslan University

Muş

Proofreader

Hakan COŞKUN (Research Asst. Dr.)

Munzur University

Tunceli

Turkish Copyeditor and Language Editor

Safer BOZARSLAN (Lecturer)

İğdır University

İğdır

English Copyeditor and Language Editor

Firat KESKİN (Lecturer)

Hakkâri Üniversitesi

Hakkâri

Statistic Editor

Yusuf DİLBİLİR (Asst. Prof.)

Hakkâri University

Hakkâri

Editorial Board

İshak AYDEMİR (Prof. Dr.)

Sağlık Bilimleri University

Ankara

Beyza ERKOÇ (Assoc. Prof.)

Karamanoglu Mehmetbey University

Karaman

Hasan Hüseyin TAYLAN (Prof. Dr.)

Sakarya University

Sakarya

İsmail DÖNMEZ (Assoc. Prof.)

Mus Alparslan University

Muş

Kenan BAŞ (Assoc. Prof.)

Agri Ibrahim Çeçen University

Ağrı

Salih GÜLEN (Assoc. Prof.)

Mus Alparslan University

Muş

Ahmet USANMAZ (Asst. Prof.)

Agri Ibrahim Çeçen University

Ağrı

Hüseyin DOĞAN (Asst. Prof.)

Agri Ibrahim Çeçen University

Ağrı

Melike YALÇIN (Assoc. Prof.)

Aydın Kocatepe University

Aydın

İslam AKÇE (Asst. Prof.)

Mardin Artuklu University

Mardin

Resul DURAN (Asst. Prof.)

Hakkâri University

Hakkâri

Yusuf DİLBİLİR (Asst. Prof.)

Hakkâri University

Hakkâri

Ayşe Şeyma TURGUT ARIKAN (Research Asst. Dr.)

Kocaeli Üniversitesi

Kocaeli

Aim

The purpose of the International Journal of Social Work Research (JSWR); To contribute to the production of scientific knowledge of research covering all human services such as social work, social policy and social welfare, and to advance the theoretical understanding and ensure its use in practice. In this context, the journal; research article, case report, review, book reviews etc. aims to include studies.

Scope

JSWR; It includes studies that provide information about all problems and problems that fall within the scope of social work and social policy science. The main criterion is that the research is conducted with the focus of the social work profession. The topics covered by the journal are as follows: Social policy, family, children, women, youth, immigrants, poverty, unemployment, disability, old age, social welfare, social policy, substance abuse, sexual abuse, human rights, etc.

The responsibilities of the articles written within the scope of the journal belong to the authors. No responsibility can be placed on the journal in this regard.

İçindekiler / Contents

Cilt 5, Sayı 3,
Kasım 2025

Volume 5, Issue 3,
November 2025

Araştırma Makaleleri

Research Articles

- 67 **Depremzede Üniversite Öğrencilerinde Maddi Kaygı ile Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişki**
The Relationship Between Financial Anxiety and Future Anxiety Among Earthquake-Affected University Students
Abdulkadir SONAKALAN, Tarkan GÜLMEZ
- 81 **Fiziksel Engelli Annelerde Emzirme ve Anne-Bebek Bağlanması: Sosyal Hizmet ve Ebelik Perspektiflerinden 'BAĞ-Modül' Model Önerisi**
Breastfeeding and Mother–Infant Attachment in Mothers with Physical Disabilities: A Holistic Model from Social Work and Midwifery Perspectives
Feyza ÖZLER ERVÜZ, Vasviye EROĞLU
- 97 **Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kamu Politikalarına İlişkin Görüşleri: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Örneği**
Opinions of Social Workers on Public Policies: The Case of Ministry of Family and Social Services
Nurcan AKMAN, Rümeysa YAĞLIOĞLU, Berin ÇİMEN, Aybüke BAYRAK, Mehmet KIRLIOĞLU

Geri Çekildi

Withdrawn

- 115 **Geri Çekildi: Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Dezavantajlı / Risk Altındaki Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi**
Withdrawn: Evaluation of Social Work Students Attitudes Towards the Disadvantaged/ at Risk Elderly
Resul DURAN

The Relationship Between Financial Anxiety and Future Anxiety Among Earthquake-Affected University Students

Depremzede Üniversite Öğrencilerinde Maddi Kaygı ile Gelecek Kaygısı Arasındaki İlişki

Abdulkadir SONAKALAN ^{(1), (*)}, Tarkan GÜLMEZ ⁽²⁾

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the levels of financial anxiety and future anxiety among university students affected by the Kahramanmaraş earthquakes of February 6, 2023. The research was conducted with 373 students enrolled at Munzur University, coming from 11 different provinces affected by the disaster. Data were collected using a sociodemographic information form, the Financial Anxiety Scale (FAS), and the Future Anxiety Scale for University Students (FAS-US). Independent samples t-test, ANOVA, and Pearson correlation analyses were applied. The findings revealed that students who considered migration had significantly higher financial anxiety levels ($\bar{X}=4.58$) compared to those who did not ($\bar{X}=3.55$) ($p=,001$), and students who migrated after the earthquake also reported higher financial anxiety ($p=,043$). Students whose income decreased had the highest financial anxiety levels ($\bar{X}=4.45$). Regarding future anxiety, female students ($\bar{X}=2.99$) scored significantly higher than male students ($\bar{X}=2.76$) ($p=,009$). In addition, students who experienced material loss reported higher future anxiety ($\bar{X}=3.05$; $\bar{X}=2.83$) ($p=,016$), and the number of siblings was found to be a significant factor. Students with three to four siblings showed higher levels of future anxiety. A positive and low-level significant correlation was found between financial and future anxiety ($r=0.344$, $p<0.01$). In conclusion, post-earthquake economic difficulties, migration experiences, and sociodemographic factors increase both financial and future anxiety among students. These findings indicate that post-disaster support programs should not be limited to financial aid but should also include psychosocial support and mechanisms that ensure the continuity of education.

Keywords: Earthquake, Financial Anxiety, Future Anxiety, University Students

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin ardından depremzede üniversite öğrencilerinin maddi kaygı ve gelecek kaygısı düzeylerini incelemektir. Araştırma, Munzur Üniversitesi'nde kayıtlı, depremden etkilenen 11 farklı ilden gelen 373 öğrenci ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak sosyodemografik bilgi formu, Maddi Kaygı Ölçeği (MKÖ) ve Üniversite Öğrencilerinde Gelecek Kaygısı Ölçeği (GKÖ) kullanılmış; analizlerde bağımsız örneklem t-testi, ANOVA ve Pearson korelasyonu uygulanmıştır. Bulgular, göç etmeyi düşünen öğrencilerin maddi kaygı düzeylerinin ($\bar{X}=4,58$) göç etmeyenlerden ($\bar{X}=3,55$) anlamlı biçimde yüksek olduğunu ($p=,001$), ayrıca deprem sonrası göç edenlerin de daha yüksek maddi kaygıya sahip olduğunu ($p=,043$) göstermiştir. Gelir düzeyi azalan öğrencilerin maddi kaygı düzeyleri en yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=4,45$). Gelecek kaygısı açısından, kadın öğrencilerin ($\bar{X}=2,99$) erkek öğrencilerden ($\bar{X}=2,76$) daha yüksek düzeyde kaygıya sahip olduğu ($p=,009$), ayrıca maddi kayıp yaşayanların gelecek kaygısının daha yüksek olduğu ($\bar{X}=3,05$; $\bar{X}=2,83$) ($p=,016$) ve kardeş sayısının anlamlı bir etken olduğu saptanmıştır. Özellikle 3-4 kardeşe sahip öğrencilerin gelecek kaygısı düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Maddi kaygı ve gelecek kaygısı arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0,344$, $p<0,01$). Sonuç olarak, deprem sonrası ekonomik zorluklar, göç deneyimleri ve sosyodemografik faktörler öğrencilerin hem maddi hem de gelecek kaygılarını artırmaktadır. Bu bulgular, afet sonrası destek programlarının yalnızca ekonomik yardımla sınırlı kalmaması, psikososyal destek ve eğitim sürekliliğini koruyucu mekanizmaları da içermesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Maddi Kaygı, Gelecek Kaygısı, Üniversite Öğrencileri

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Doktora Öğrencisi., Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet, 177203@ogrenci.yalova.edu.tr
0000-0002-7362-0302

² Öğr. Gör., Munzur Üniversitesi, Tunceli MYO, tarkangulmez@munzur.edu.tr
0000-0002-8567-1457

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :24.08.2025
Accepted/Kabul :06.11.2025
Published/Yayımlama :30.11.2025

Cited/Atıf:

Sonakalan, A. ve Gülmez, T. (2025). Depremzede üniversite öğrencilerinde maddi kaygı ile gelecek kaygısı arasındaki ilişki, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 67-79.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) 'nın hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

GİRİŞ

Doğal afetler; bireylerin ve toplumların fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal yapılarını birçok açıdan derinlemesine etkileyen ve uzun yıllar sürebilecek travmalara yol açabilen olaylardır. Özellikle deprem gibi afetler sonrasında meydana gelen yıkımlar, bu duruma maruz kalan bireylerde ciddi psikososyal sorunlara neden olabilmektedir. Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla topraklarının büyük bir kısmı deprem riski altında olan bir ülkedir (AFAD, 2018; Bikçe, 2017; Çamaş ve Turan, 2023; SBB, 2023). Bu durum, ülke nüfusunun sık sık depremlerden etkilenmesine ve toplumun geniş kesimlerinde travmaların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler, bunun en acı örneklerinden biridir. Bu depremler sonucunda on binlerce insan hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce insan yaralanmış ve milyonlarca kişi de bu afetlerden dolayı olarak etkilenmiştir (İç İşleri Bakanlığı, 2023). Söz konusu depremler yalnızca fiziksel yıkımlara neden olmamış, aynı zamanda büyük ölçekte ekonomik, psikolojik ve sosyal tahribata da yol açmıştır. Bu tür afetler toplumun genelini etkilemekle birlikte toplumun bazı gruplarını daha kırılgan hale getirebilmektedir. Bu kırılgan gruplardan biri de üniversite öğrencileridir. Gençlik döneminin gelişimsel özellikleri ve üniversite eğitim yapısının doğası gereği, bu bireylerin afet sonrası yaşadıkları zorluklar çok boyutlu olabilmektedir. Bu dönem insanların kimlik oluşumlarını tamamlayıp, bağımsız bir şekilde gelecek ile ilgili planlarını şekillendirmeye çalıştığı önemli bir yaşam dönemidir (Arnett, 2000). Gençlerin bu dönemlerinin deprem gibi beklenmedik, yıkıcı bir olay ile kesişmesi, kimlik inşası, gelecek planlaması ve bağımsızlaşma süreçlerinde ciddi kesintilere yol açabilmektedir.

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, deprem sonrası yaşanan maddi sıkıntılar, bireylerin temel düzeydeki fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamasını zorlaştırmakta; bu durum, saygı, başarı ve kendini gerçekleştirme gibi üst düzey ihtiyaçların geri planda kalmasına neden olmaktadır (Maslow, 1943). Temel ihtiyaçlar karşılanmadığında birey, zihinsel ve davranışsal olarak bu ihtiyaçlara odaklanarak daha yüksek hedeflere yönelimi geçici olarak durdurabilmektedir. Bu bağlamda, özellikle eğitim ve kariyer gibi kendini gerçekleştirme süreçlerinin merkezinde yer alan üniversite öğrencileri için bu tür krizler, uzun vadeli motivasyon kaybı ve gelecek planlarının ertelenmesi gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

Bu çerçevede, maddi kaygı ve gelecek kaygısı arasındaki ilişki Maslow'un kuramı açısından birbirini tamamlayan iki düzeyde düşünülebilir. Maddi kaygı, bireyin temel güvenlik algısını tehdit ederek uzun vadeli hedeflere yönelik motivasyonu ve planlama kapasitesini zayıflatır. Temel gereksinimlerin karşılanamaması, bireyin dikkatini geleceğe dair planlardan çok mevcut eksikliklerine yöneltmesine yol açmakta, bu da gelecek kaygısının artmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla deprem sonrası yaşanan ekonomik belirsizlik ve kaynak yetersizliği, yalnızca kısa vadeli maddi sıkıntılara değil, aynı zamanda öğrencilerin eğitim, kariyer ve kimlik inşası süreçlerinde süregelen bir belirsizlik hissine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, maddi kaygı öğrencinin bugününü tehdit ederken, gelecek kaygısı onun yarınını belirsiz kılabilir.

Maslow'un kuramı ihtiyaçları hiyerarşik biçimde açıklarken, güncel yaklaşımlar bu ihtiyaçların aynı anda var olabileceğini ve birbirini karşılıklı etkilediğini vurgulamaktadır. Öz-Belirleme Kuramı'na (Cihangir Çankaya, 2009; Ryan ve Deci, 2000) göre, bireyin özerklik, yeterlik ve aidiyet ihtiyaçlarının karşılanmaması içsel motivasyonu ve yaşam üzerindeki kontrol duygusunu zayıflatır. Deprem gibi yıkıcı olaylar bu üç temel ihtiyacı aynı anda tehdit eder. Maddi yetersizlikler bireyin özerkliğini sınırlandırarak yeterlik hissini zedeler ve aidiyet duygusunu zayıflatır. Bu durum, öğrencilerin hem mevcut maddi kaygılarını hem de geleceğe dair belirsizliklerini artırmaktadır. Ayrıca Tay ve Diener'in (2011) güncel ihtiyaç modelinde de güvenlik, ilişki ve özsaygı ihtiyaçlarının aynı anda tehdit altında kalmasının çok boyutlu stres ve kaygıyı tetiklediği belirtilmektedir.

Hoeppe (2016) tarafından yapılan araştırma, depremler dahil doğal afetlerden kaynaklanan maddi kayıpların 1980'lerden bu yana üç kat arttığını göstermektedir. Bu durum, afetlerin ekonomik etkilerinin zamanla derinleştiğini ve bireyler üzerindeki maddi baskının özellikle afet sonrası dönemlerde daha görünür hâle geldiğini göstermektedir. Deprem dönemi ve sonrasında üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları temel sorunlardan birisi de maddi zorluklardır. Maddiyat ile karşılanan temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan aksaklıkların öğrencilerin eğitim hayatlarına doğrudan ve dolaylı olarak yansımaları olmakta ve kimi zaman eğitim hayatını kesintiye uğratabilmektedir (Puerto vd., 2021; Wang, 2024). Temel ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşadıkları zorluklar,

öğrencilerin hem akademik performansını hem de genel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Deprem deneyimi, öğrencileri maddi açıdan kaygılandığı gibi gelecekle ilgili derin endişeler duymalarına da neden olmaktadır. Afetler, öğrencilerin eğitim motivasyonunu düşürmekte ve akademik planlarını sekteye uğratmaktadır. Geleceğe dair belirsizlik, özellikle kimlik gelişiminin sürdüğü bu dönemde, öğrencilerde ciddi kaygılara yol açabilmektedir. Aileye destek sorumluluğu da bu kaygıyı artırmakta, kariyer hedeflerinin ertelenmesine neden olmaktadır (Breen vd., 2023). Bu kaygılar, öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerini ve genel yaşam kalitelerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Davis vd., 2010). Ertaş ve Atalay'ın (2023) çalışmasında, deprem sonrası uluslararası üniversite öğrencilerinin yaşadığı duygusal zorluklar ve eğitimdeki kesintilerin, gelecek kaygısını tetikleyebileceği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, Akipek'in (2023) depremzede lise öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada da öğrencilerin büyük çoğunluğunun gelecekte ümitli olmadıkları, hayata karamsar baktıkları ve ileriye dönük hayal kurmakta zorlandıkları belirtilmiştir. Bu durum öğrencilerin afet sonrasında çeşitli kaygılarla baş başa kalıp mücadele etmek zorunda kaldıklarını göstermektedir.

Bir ülkenin gençleri ve üniversite öğrencileri o ülkenin ve toplumun geleceği açısından önemli bir grubu temsil etmektedir. Deprem gibi etkisi uzun yıllara dayanan afetler, bu grubun hayatında ve gelecek planlamalarında ciddi sorun ve aksaklıklara neden olabilmektedir. Özellikle maddi kaygılar ve gelecekle ilgili endişeler öğrencilerin hem akademik hayatlarını hem de hayatlar doyumlarını tehdit ederek olumsuz etkileyebilmektedir. Afetlerin tüm bu etkilerine rağmen, 6 Şubat depremleri gibi büyük ölçekli afetin üniversite öğrencilerinin maddi ve psikolojik dünyasında ortaya çıkardığı çok boyutlu etkiler henüz yeterince araştırılmamış; özellikle deprem riski altındaki ülkelerde bu gruba yönelik literatür sınırlı kalmıştır. Literatürde tespit edilen bu boşluğun belirli yönlerden giderilmesine katkı sağlamak amacıyla bu çalışma planlanmıştır. Bu çalışma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin ardından üniversite öğrencileri arasında ortaya çıkan maddi kaygı ve gelecek kaygısı düzeylerini incelemeyi amaçlamaktadır. Depremi üzerinden iki yıl geçmiş olsa da literatür incelendiği zaman afetlerin etkilerinin uzun süre devam edebileceğini göstermektedir (Bonanno vd., 2010; Norris vd., 2002). Bu nedenle, araştırmanın zaman aralığı, bireylerin uzun dönemli psikolojik ve ekonomik uyum süreçlerini anlamak açısından önemlidir. Ayrıca çalışma, afet sonrası iyileştirme süreçlerinde üniversite öğrencilerine yönelik destek modellerinin geliştirilmesine katkı sunabilecek veriler sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırma Soruları ve Hipotezler

- Deprem, öğrencilerin maddi kaygı düzeyini etkilemekte midir?
- Deprem, öğrencilerin gelecek kaygısını artırmakta mıdır?
- Cinsiyet, sınıf ve gelir durumu gibi değişkenler kaygı düzeylerini etkiliyor mu?
- H1: Depremzede üniversite öğrencilerinin maddi kaygı düzeyleri ile gelecek kaygısı düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- H2: Öğrencilerin maddi ve gelecek kaygısı düzeyleri, cinsiyet, sınıf ve gelir durumu gibi sosyodemografik değişkenler açısından anlamlı biçimde farklılık göstermektedir.

1.GEREÇ VE YÖNTEMLER

1.1.Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma yaklaşımına dayalı ilişkisel tarama (korelasyonel) modelinde yürütülmüştür. Model, depremzede üniversite öğrencilerinin maddi kaygı ve gelecek kaygısı düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle araştırma, betimsel nitelikte olup değişkenler arası ilişkilerin yönünü ve düzeyini ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın hedef evrenini, Munzur Üniversitesi'nde kayıtlı yaklaşık 9.428 (Munzur Üniversitesi, 2025) ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrenciden, 2023 Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen 11 farklı ilden (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa) gelen ve hâlâ üniversitede aktif olarak eğitime devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Ancak, bu 11 ilden gelen öğrencilerden aktif olarak eğitime devam eden toplam sayısına ilişkin güncel ve net kayıt verisine ulaşılamadığından, örneklem seçiminde veri toplama

süresince kampüste aktif olarak eğitim gören ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrenciler dikkate alınmıştır. 15.05.2025 – 15.06.2025 tarihleri arasında 385 kişiden toplanan verilerden, eksik yanıtlar ve çeşitli nedenlerle elenenler çıkarıldıktan sonra, toplam 373 veri çalışmaya dahil edilmiştir.

Bu durum, evrenden otomatikman belirli bir daralmaya yol açmıştır; çünkü depremde etkilenen öğrencilerin bir kısmı eğitime ara vermiş veya kayıtlı olsa da aktif olarak kampüste bulunmamaktadır. Bu nedenle örneklem büyüklüğü hesaplamalarında, tüm kayıtlı öğrenci sayısı ($N \approx 9.428$) evren olarak alınmış ve böylece örneklem gereksinimi dikkatli bir şekilde belirlenmiştir. Ancak erişilebilir evrenin, kayıtlı toplam öğrenci sayısından daha küçük olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Güç analizi, evren büyüklüğü ($N \approx 9.428$) dikkate alınarak SPSS 27.0 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Analizde %95 güven düzeyi ($\alpha = 0.05$) ve $\pm 5\%$ hata payı esas alınmıştır. Buna göre gerekli minimum örneklem büyüklüğü yaklaşık 370 kişi olarak hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen 373 geçerli veri, bu değerin üzerindedir ve bu durum çalışmanın istatistiksel gücünün ($1-\beta > 0.95$) yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, saha araştırmalarında kabul edilen güç düzeyinin sağlandığını ve bulguların güvenilirliğini desteklemektedir (Akbulut, 2021; Pınar Kahraman Kılbaş ve Cevahir, 2023).

1.3. Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırmacılar tarafından oluşturulan sosyodemografik değişkenleri içeren anket formu ile Maddi Kaygı Ölçeği ve Üniversite Öğrencilerinde Gelecek Kaygısı Ölçeği olmak üzere toplam üç bölüm ve 42 sorudan oluşan bir form aracılığıyla toplanmıştır. Sosyodemografik form ile katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, akademik performans, deprem bölgesinde ikamet durumu, deprem sonrası göç, gelir ve barınma koşulları, maddi ve manevi kayıplar, psikolojik destek, maddi yardım kullanımı, çalışma durumu ve göç etme niyetine ilişkin veriler toplanmıştır.

Maddi Kaygı Ölçeği (MKÖ), bireylerin maddi kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla Archuleta ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen, tek boyutlu Likert tipi ölçek olup (1 = hiçbir zaman, 7 = her zaman) yedi maddeden oluşmakta ve ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanlar ortalama puan olarak değerlendirilmekte ve yüksek ortalamalar, bireylerin daha yüksek maddi kaygı deneyimlediğini göstermektedir. Türkçeye uyarlaması Ayvaz ve Şahin (2024) tarafından yapılmış ölçeğin tamamı için Cronbach's $\alpha=0.953$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç MKÖ ölçeğinin özellikle ekonomik zorlukların bireylerde ortaya çıkardığı psikolojik ve sosyal etkilerin değerlendirilmesinde kullanılan geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Üniversite Öğrencilerinde Gelecek Kaygısı Ölçeği (GKÖ), gelecek kaygısını ölçmek amacıyla literatür taraması sonucu oluşturulan madde havuzundan geliştirilmiş, 19 maddeden ve iki faktörden oluşan, beşli Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin birinci faktörü "Gelecek Korkusu", ikinci faktörü ise 2, 4, 6, 8, 10 ve 12. maddelerden oluşan "Gelecekte Umutsuzluk" alt boyutudur. Ölçekte aynı zamanda 2, 4, 6, 8, 10 ve 12. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten elde edilen puanlar ortalama puan üzerinden değerlendirilmektedir; alınabilecek puan aralığı 1-5'tir. Puan arttıkça öğrencilerin gelecek kaygısı artmakta, azaldıkça azalmaktadır. Tüm ölçek için Cronbach's $\alpha=0.90$, alt faktörler için sırasıyla $\alpha=0.923$ ve $\alpha=0.763$ bulunmuştur. GKÖ, üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısını güvenilir ve geçerli biçimde değerlendirmek için geliştirilmiş bilimsel bir ölçme aracıdır (Geylani & Yıldız, 2022). GKÖ, üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısını güvenilir ve geçerli biçimde değerlendirmek için geliştirilmiş bilimsel bir araçtır.

1.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri, 15 Mayıs–15 Haziran 2025 tarihleri arasında, Munzur Üniversitesi kampüsünde ve ilgili fakülte binalarında yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı ve gönüllülük esasları hakkında bilgi verilmiş, bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Anketler, araştırmacılar tarafından bizzat uygulanmış ve depremde etkilenen 11 farklı ilden gelen öğrenciler ile gerçekleştirilmiştir. Tüm süreç Munzur Üniversitesi Etik Kurulu onayı doğrultusunda, gizlilik ve gönüllülük ilkelerine uygun biçimde yürütülmüştür.

1.5. Verilerin Analizi

Veri çözümlemesinde SPSS 27.0 paket yazılımı kullanılmış; tanımlayıcı analizlerde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Yapılan normallik testi sonuçlarına göre

verilerin normal dağılım gösterip göstermediklerini incelemek için çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş ve verilerin maddi kaygı ölçeği için çarpıklık değeri 0.83, basıklık değeri -1,39; gelecek kaygısı için çarpıklık değeri -0.39, basıklık değeri 0.05; olarak hesaplanmıştır. Tabachnick ve Fidell'e (2015) göre çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1.5 ile +1.5 arasında olması verilerin normal dağılım gösterdiği varsayılmaktadır. Elde edilen bulgular verilerin normal dağılım gösterdiğini ve parametrik testlere uygun olduğunu göstermektedir. Buna göre iki bağımsız grup arasındaki farklılıkların incelenmesinde bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla bağımsız grubun ortalamalarını karşılaştırmak amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Ayrıca temel ilişkilerin saptanmasında Pearson korelasyon katsayısı uygulanmıştır. Tüm istatistiksel değerlendirmeler %95 güven düzeyi ve 0,05 hata payı ile yapılmıştır.

1.6. Etik Yön

Çalışmanın etik boyutu kapsamında, Munzur Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 27 Şubat 2025 tarih ve 2025/02-15 sayılı karar ile onay alınmış; araştırmaya katılan tüm bireylerden bireysel katılım onamları alınmıştır.

2. BULGULAR

Araştırmaya katılan depremzede öğrencilere ait demografik ve sosyoekonomik özellikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik ve Sosyoekonomik Dağılımlar

Değişkenler	Kategoriler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	133	35,7
	Kadın	240	64,3
Yaş	18-21	223	59,8
	22-25	115	30,8
	26 ve Üzeri	35	9,4
Kardeş Sayısı	0-2	87	23,3
	3-4	133	35,7
	5 Ve Üzeri	153	41,0
Öğrenim Türü	Ön Lisans	261	70,0
	Lisans	83	22,2
	Lisansüstü	29	7,8
Not Ortalaması	2 Altı	55	14,7
	2-2,5	114	30,6
	2,6-3	124	33,2
	3 Ve Üzeri	80	21,4
Göç Ettiniz mi	Evet	46	12,3
	Hayır	327	87,7
Eğitime Devam Edildi mi	Devam Edildi	235	63,0
	Ara Verildi	138	37,0
Depremden Sonra Gelir Durumu	Arttı	25	6,7
	Azaldı	189	50,7
	Değişmedi	159	42,6
Barınma Durumu	Yurt	117	31,4
	Kiralık Ev	70	18,8
	Kendi Evi	153	41,0
	Akraba-Konteyner	33	8,8
Maddi Kayıp	Evet	129	34,6
	Hayır	244	65,4
Yakın Kaybı	Evet	95	25,5
	Hayır	278	74,5
Psikolojik Destek Alındı Mı	Alındı	45	12,1
	Hala Alınmıyor	37	9,9
	Alınmadı	291	78,0
Burs Alınmıyor Mu	Evet	198	53,1
	Hayır	175	46,9
Çalışıyor Mu	Evet	107	28,7
	Hayır	266	71,3

Göç Etmeyi Düşünüyor Mu	Evet	105	28,2
	Hayır	268	71,8

Katılımcıların %64,3'ü kadın, %35,7'si erkektir. Yaş dağılımı incelendiğinde, %59,8'i 18–21, %30,8'i 22–25, %9,4'ü 26 yaş ve üzerindedir. Kardeş sayısında %41,0'ı beş ve üzeri, %35,7'si üç–dört, %23,3'ü iki veya daha az kardeşe sahiptir. Öğrenim türü olarak %70,0'ı ön lisans, %22,2'si lisans, %7,8'i lisansüstüdür. Deprem sonrası gelir durumu %50,7'sinde azalmış, %42,6'sında değişmemiş, %6,7'sinde artmıştır. Katılımcıların %12,3'ü göç etmiş, %37,0'ı eğitime ara vermiş, %63,0'ı eğitime devam etmiştir. %41,0'ı kendi evinde, %31,4'ü yurttta, %18,8'i kiralık evde, %8,8'i akraba yanında veya konteynerde yaşamaktadır.

Ayrıca %34,6'sı maddi kayıp, %25,5'i yakın kaybı yaşamış, %12,1'i psikolojik destek almış, %9,9'u hâlen almakta, %78,0'ı hiç destek almamıştır. Katılımcıların %53,1'i burs almakta, %28,7'si çalışmakta ve %28,2'si göç etmeyi düşünmektedir. Bu sonuçlar, öğrencilerin önemli bir kısmının deprem sonrası ekonomik ve psikolojik olarak etkilendiğini göstermektedir (Bkz. Tablo 1).

Araştırmaya katılan depremzede öğrencilerin maddi kaygı düzeyleri, farklı sosyo-demografik değişkenler çerçevesinde Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Maddi Kaygı Düzeylerinin Sosyo-Demografik Faktörler Açısından İncelenmesi

Değişkenler	Kategoriler	n	X	Ss.	F	p	Post Hoc
Cinsiyet	Erkek	133	4.08	2.01	1,734	,084	
	Kadın	240	3.71	2.00			
Depremden Sonra Göç Ettiniz mi	Evet	46	4.40	2.08	2.028	,043	
	Hayır	327	3.76	1.99			
Depremde Maddi Kayıp Yaşandı mı	Evet	129	3.96	1.87	,864	,388	
	Hayır	244	3.77	2.08			
Burs veya Maddi Destek Alıyor mu	Evet	198	3.85	2.00	.128	.898	
	Hayır	175	3.83	2.03			
Çalışıyor mu	Evet	107	4.04	1.83	1.305	.193	
	Hayır	266	3.76	2.07			
Göç Etmeyi Düşünüyor mu	Evet	105	4.58	2.03	4.562	,001	
	Hayır	268	3.55	1.93			
Yaş	18-21	223	3,63	1,97	2,956	,053	
	22-25	115	4,15	2,06			
	26 ve Üzeri	35	4,12	1,93			
Kardeş Sayısı	0-2	87	1,90	3,54	1,258	,286	
	3-4	133	1,97	3,94			
	5 ve Üzeri	153	2,09	3,93			
Öğrenim Türü	Ön Lisans	261	3,88	1,94	,325	,723	
	Lisans	83	3,68	2,12			
	Lisansüstü	29	3,92	2,29			
Depremden Sonra Gelir Düzeyi	Arttı	25	3,73	2,00	20,610	,001	2-3
	Azaldı	189	4,45	1,85			
	Değişmedi	159	3,13	1,96			

Maddi Kaygı Ölçeği sonuçları incelendiğinde, göç etmeyi düşünen öğrencilerin maddi kaygı düzeylerinin ($\bar{X}=4,58$), göç etmeyi düşünmeyen öğrencilerden ($\bar{X}=3,55$) anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($t=4.562$, $p=0,001$). Varyans analizleri sonucu ortaya çıkan farklılıkların hangi seçeneklerden kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc LSD testi yapılmıştır. Buna göre; Depremden sonra gelir düzeyindeki değişim açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiş ($F=20.610$, $p=0,001$), geliri azalan öğrenciler ile ($\bar{X}=4,45$), geliri değişmeyen öğrenciler ($\bar{X}=3,13$) arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Maddi kaygı düzeylerinin özellikle göç etme niyeti, deprem sonrası göç deneyimi ve gelir düzeyindeki azalma değişkenleri açısından anlamlı biçimde farklılaştığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan depremzede öğrencilerin gelecek kaygısı düzeyleri, farklı sosyo-demografik değişkenler çerçevesinde Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Gelecek Kaygısı Düzeylerinin Sosyo-Demografik Faktörler Açısından İncelenmesi

Değişkenler	Kategoriler	n	X	Ss.	t	p	
Cinsiyet	Erkek	133	2.76	.877	-2.642	,009	
	Kadın	240	2.99	.770			
Gelecek Korkusu	Erkek	133	2.74	1.021	-3.450	,001	
	Kadın	240	3.10	.938			
Gelecekten Umutsuzluk	Erkek	133	2.82	1.044	1.004	.291	
	Kadın	240	2.71	.868			
Depremden Sonra Göç Ettiniz mi	Evet	46	3.05	.581	1.660	,101	
	Hayır	327	2.89	.843			
Gelecek Korkusu	Evet	46	3.12	.785	1,315	, 193	
	Hayır	327	2.95	1.007			
Gelecekten Umutsuzluk	Evet	46	2.87	.897	,976	,330	
	Hayır	327	2.73	.940			
Depremde Maddi Kayıp Yaşandı mı	Evet	129	3.05	.723	2.418	.016	
	Hayır	244	2.83	.853			
Gelecek Korkusu	Evet	129	3.10	.945	1.859	.064	
	Hayır	244	2.90	.997			
Gelecekten Umutsuzluk	Evet	129	2.91	.889	2.504	.013	
	Hayır	244	2.66	.948			
Burs veya Maddi Destek Alınıyor mu	Evet	198	2.93	.819	.678	.498	
	Hayır	175	2.88	.814			
Gelecek Korkusu	Evet	198	3.00	.979	.729	.466	
	Hayır	175	2.93	.988			
Gelecekten Umutsuzluk	Evet	198	2.75	.912	.138	.890	
	Hayır	175	2.74	.961			
Çalışıyor mu	Evet	107	2.88	.823	-.360	.719	
	Hayır	266	2.92	.814			
Gelecek Korkusu	Evet	107	2.91	1.008	-.742	.459	
	Hayır	266	2.99	.973			
Gelecekten Umutsuzluk	Evet	107	2.82	.928	.894	.372	
	Hayır	266	2.72	.937			
Göç Etmeyi Düşünüyor mu	Evet	105	2.99	.839	1.258	.209	
	Hayır	268	2.87	.806			
Gelecek Korkusu	Evet	105	3.09	1.016	1.429	.154	
	Hayır	268	2.92	.967			
Gelecekten Umutsuzluk	Evet	105	2.75	1.030	.051	.960	
	Hayır	268	2.75	.896			
Değişkenler	Kategoriler	n	X	Ss.	F	p	Post Hoc
Yaş	18-21	223	2,90	,854	,168	,845	
	22-25	115	2,93	,774			
	26 ve Üzeri	35	2,84	,710			
Gelecek Korkusu	18-21	223	2,98	1,002	,341	,711	
	22-25	115	2,99	,972			
	26 ve Üzeri	35	2,84	,908			
Gelecekten Umutsuzluk	18-21	223	2,71	,931	,559	,572	

	22-25	115	2,79	,970			
	26 ve Üzeri	35	2,86	,842			
Kardeş Sayısı	0-2	87	2,93	,659			
	3-4	133	3,10	,744	7,790	,001	2-3
	5 ve Üzeri	153	2,73	,915			
Gelecek Korkusu	0-2	87	2,95	,805			
	3-4	133	3,25	,849	10,589	,001	2-1,3
	5 ve Üzeri	153	2,73	1,115			
Gelecekte Umutsuzluk	0-2	87	2,86	,889			
	3-4	133	2,71	,906	,819	,442	
	5 ve Üzeri	153	2,72	,984			
Öğrenim Türü	Ön Lisans	261	2,97	,760			
	Lisans	83	2,78	,939	2,345	,097	
	Lisansüstü	29	2,74	,887			
Gelecek Korkusu	Ön Lisans	261	3,03	,933			
	Lisans	83	2,83	1,056	1,562	,211	
	Lisansüstü	29	2,85	1,171			
Gelecekte Umutsuzluk	Ön Lisans	261	2,81	,881			
	Lisans	83	2,66	1,037	2,382	,094	
	Lisansüstü	29	2,46	1,050			
Deprem Sonrası Gelir Düzeyi	Arttı	25	3,08	,595			
	Azaldı	189	3,06	,768	9,878	,001	1-3, 2-3
	Değişmedi	159	2,69	,856			
Gelecek Korkusu	Arttı	25	3,29	,783			
	Azaldı	189	3,12	,971	8,437	,001	1-3, 2-3
	Değişmedi	159	2,74	,980			
Gelecekte Umutsuzluk	Arttı	25	2,55	,936			
	Azaldı	189	2,91	,897	5,845	,003	2-3
	Değişmedi	159	2,59	,950			

Gelecek Kaygısı Ölçeği bulgularında cinsiyet değişkeninde anlamlı farklılık görülmüş, kadın öğrencilerin gelecek kaygı düzeylerinin ($\bar{X}=2,99$) erkek öğrencilerden ($\bar{X}=2,76$) anlamlı şekilde yüksek olduğu bulunmuştur ($t=-2,642$, $p=0,009$). Benzer şekilde gelecek korkusu alt boyutunda da kadın öğrencilerin gelecek kaygı düzeylerinin ($\bar{X}=3,10$) erkek öğrencilerden ($\bar{X}=2,74$) anlamlı şekilde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Depremde maddi kayıp yaşayan kişilerin gelecek kaygısı düzeyleri ($\bar{X}=3,05$), maddi kayıp yaşamamış olan kişilere göre ($\bar{X}=2,83$) anlamlı şekilde farklı olacak ($t=2,418$, $p=0,016$) şekilde fazladır. Yine bu kişilerin gelecekte umutsuzluk alt boyutunda aralarında anlamlı derecede fark bulunmaktadır ($t=-2,504$, $p=0,013$). Buna göre maddi kayıp yaşayan kişiler ($\bar{X}=2,91$), maddi kayıp yaşamayan kişilere göre ($\bar{X}=2,66$) geleceğe daha umutsuz yaklaşmaktadır. Kardeş sayısı açısından da anlamlı farklılık tespit edilmiş ($F=7,790$, $p=0,001$), Post-Hoc analizlerine göre 3-4 kardeşe sahip olan kişilerin ($\bar{X}=3,10$) gelecek kaygısı düzeyleri 5 ve üzeri kardeşe sahip olan kişilere ($\bar{X}=2,73$) göre daha fazladır. Benzer şekilde gelecek korkusu alt boyutunda da anlamlı bir fark bulunmakla birlikte ($F=10,589$, $p=0,001$) yine 3-4 kardeşe sahip olan kişilerin ($\bar{X}=3,25$) gelecek kaygısı düzeyleri 0-2 kardeşe sahip olan kişiler ($\bar{X}=2,95$) ile 5 ve üzeri kardeşe sahip olan kişilere ($\bar{X}=2,73$) göre daha fazladır.

Tablo 4. Maddi kaygı ve gelecek kaygısı arasındaki ilişki

Değişkenler	n	1	2	a	b
1. Maddi Kaygı	373	1			
2. Gelecek Kaygısı	373	,344*	1		
3. Gelecek Korkusu	373	,352*	,952*	1	
4. Gelecekten Umutsuzluk	373	,118*	,542*	,257*	1

Ölçekler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon testine göre korelasyon katsayısı 0-0.25 aralığında ise iki değişken arasında çok zayıf ilişki, 0.26-0.49 aralığında ise zayıf ilişki, 0.50-0.69 aralığında ise orta kuvvette ilişki, 0.70-0.89 aralığında ise yüksek ilişki ve 0.90-1.00 aralığında ise çok yüksek ilişki bulunmaktadır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014). Buna göre maddi kaygı ve gelecek kaygısı arasında pozitif yönlü, zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0,344$, $p<0,01$). Ayrıca maddi kaygı ile gelecek korkusu alt boyutu arasında benzer şekilde zayıf ($r=0,352$, $p<0,01$), gelecekte umutsuzluk alt boyutu ile çok zayıf ($r=0,118$, $p<0,01$) düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin maddi kaygı düzeyleri arttıkça gelecek kaygısı, gelecek korkusu ve gelecekte umutsuzluk düzeylerinin de arttığını göstermektedir.

3. TARTIŞMA

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerden sonra depremzede üniversite öğrencilerinin maddi kaygı ve gelecek kaygısı düzeylerini inceleyerek, afetlerin öğrenciler üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu afet sonrası yaşanan süreç ile ilgili yeteri kadar çalışmanın eksikliği, bu konuda uluslararası literatürdeki sınırlı sayıda çalışma ve gerekse ülkemizin yüksek deprem riski göz önüne alındığında, bu araştırma üniversite öğrencilerinin afet sonrası yaşadıkları zorlukları bütüncül biçimde ele alması bakımından önem taşımaktadır. Bulgular, öğrencilerin demografik ve sosyoekonomik profilleriyle birlikte, deprem sonrası yaşam koşullarında meydana gelen değişimlerin gelecek planlamaları ve akademik süreklilikleri üzerindeki yansımalarını değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda, elde edilen veriler, hem afet sonrasında toplumsal müdahale politikalarının geliştirilmesi hem de üniversite öğrencilerine yönelik psiko-sosyal ve ekonomik destek programlarının tasarlanması açısından anlamlı ipuçları sunmaktadır.

Bulgular, depremzede öğrencilerin önemli bir kısmının hem maddi açıdan hem de eğitim hayatlarında ciddi etkiler yaşadığını göstermektedir. Deprem sonrası gelir azalması oranının %50'nin üzerinde olması, bu öğrencilerin geleceğe yönelik ekonomik belirsizliklerini artıracak önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Geliri azalan öğrencilerin maddi kaygı düzeylerinin anlamlı biçimde en yüksek çıkması, ekonomik stresin psikolojik boyutunu açığa çıkarmaktadır. Bu durum, öğrencilerin şahsi ihtiyaçlar, eğitim masrafları ve ailelerinin ekonomik durumu gibi konularda yoğun stres altında olduklarını göstermektedir. Literatürde de gelir kaybı gibi ekonomik sorunların ruh sağlığını etkilediği ve anksiyete riskini artırdığı ortaya konmuştur (Thomson vd., 2022; Wahlbeck vd., 2017). Ayrıca, depremden sonra göç eden öğrencilerin maddi kaygılarının göç etmeyenlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, göç etmeyi düşünen öğrenciler de yüksek maddi kaygı yaşamaktadır. Bu bulgular, güvenli yaşam alanı arayışının maddi endişelerle iç içe geçtiğini ve öğrencilerin mevcut yaşam koşullarından duydukları memnuniyetsizliği yansıtmaktadır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (1943) bağlamında düşünüldüğünde, temel güvenlik ihtiyacının karşılanamaması bireylerin üst düzey hedeflerine odaklanmalarını güçleştirmektedir.

Gelecek kaygısı bulguları incelendiğinde, cinsiyet değişkeninde anlamlı farklılık saptanmıştır. Kadın öğrencilerin gelecek kaygı düzeylerinin erkeklerden daha yüksek çıkması, kadınların toplumsal roller, ekonomik kırılganlıklar ve duygusal hassasiyetler nedeniyle daha fazla belirsizlik yaşadıklarını düşündürmektedir. Literatürde de benzer şekilde kadınların gelecek kaygısının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (Szota vd., 2024). Ayrıca, kardeş sayısı değişkeni gelecek kaygısı açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Kardeşi az olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha düşük, özellikle 3-4 kardeşi olan öğrencilerde gelecek korkusunun en yüksek düzeyde olması dikkat çekicidir. Bu durum, çok çocuklu ailelerde ekonomik yükün artması ve bireylere düşen sorumlulukların fazlalaşmasıyla açıklanabilir (Chen, 2020). Depremde maddi kayıp yaşayan

öğrencilerin gelecek kaygısı düzeylerinin daha yüksek bulunması, afetin yalnızca anlık değil, aynı zamanda uzun vadeli ekonomik ve psikolojik etkiler yarattığını göstermektedir. Gelir düzeyi değişkeninin de gelecek kaygısı üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Özellikle geliri azalan öğrencilerin gelecek korkusu ve umutsuzluk düzeylerinin, geliri değişmeyenlere göre anlamlı derecede yüksek olması, ekonomik istikrarın öğrencilerin gelecek algısı üzerinde doğrudan etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada maddi kaygı ile gelecek kaygısı arasında pozitif yönlü ancak düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=0,234$). Bu bulgu, ekonomik güçlüklerin öğrencilerin geleceğe ilişkin belirsizliklerini artırdığını, ancak bu etkinin sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. Bu durum, depremin üzerinden zaman geçmesiyle birlikte öğrencilerin psikolojik dayanıklılık geliştirmiş olabileceğini düşündürmektedir. Afet sonrası bireyler, belirli bir süre sonra ekonomik sıkıntılara rağmen yeniden uyum sağlama ve geleceğe umutla bakma eğilimi gösterebilmektedir (Bonanno vd., 2010; Masten & Narayan, 2012). Ayrıca, sosyal destek mekanizmaları (aile, arkadaş çevresi, burslar, STK ve kamu destekleri gibi) maddi kaygının gelecek algısı üzerindeki etkisini azaltan önemli koruyucu faktörlerdir (Şahin ve Buzlu, 2017; Çevik Akyıl vd., 2018). Bunun yanında, bireysel farklılıklar, özellikle öz denetim ve başa çıkma becerileri, ekonomik koşulların psikolojik etkilerini sınırlandırabilmektedir. Kaya ve Bayram'ın (2024) bulguları da bu sonucu desteklemekte; ekonomik koşulların, gelecek kaygısını tek başına açıklamakta yetersiz kaldığını ve psikososyal etmenlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin gelecek kaygısının yalnızca maddi faktörlerden değil, aynı zamanda duygusal dayanıklılık, sosyal destek ve yaşam doyumu gibi çok boyutlu değişkenlerden etkilendiği söylenebilir (Şanlı Kula ve Saraç, 2016). Bu sonuç, afet sonrası müdahale programlarının ekonomik yardımların ötesine geçerek psikososyal destek ve gelecek planlamasına yönelik danışmanlık hizmetlerini de içermesi gerektiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın örneklemini gönüllü katılıma dayalı olduğundan belirli bir örnekleme yanlılığı riski taşımaktadır. Dolayısıyla, bulguların genellenmesinde bu sınırlılığın dikkate alınması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, deprem gibi doğal afetlerin ortaya çıkardığı maddi ve sosyal sorunlar, özellikle geleceğini şekillendirme aşamasındaki üniversite öğrencileri gibi kırılgan grupların hem maddi hem de gelecek kaygılarını artırmaktadır. Bulgular, bu durumun daha çok kalabalık ailelerde ve kadın öğrencilerde belirgin şekilde ortaya çıktığını göstermektedir. Depremin yol açtığı ekonomik belirsizlikler ve akademik sürekliliğe yönelik tehditler, öğrencileri göç gibi farklı arayışlara yöneltebilmekte; özellikle yurtdışına yönelik göçler, ülkemiz açısından genç ve nitelikli insan kaynağının kaybı riskini beraberinde getirmektedir.

Bu sonuçlar, afet sonrası destek politikalarının yalnızca ekonomik yardımlarla sınırlı kalmaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Üniversitelerde afet sonrası öğrenci destek birimlerinin kurulması, rehberlik ve psikolojik danışma merkezlerinin afet dayanıklılığına odaklanacak şekilde güçlendirilmesi ve maddi destek programlarının özellikle gelir kaybı yaşayan öğrencileri hedef alacak biçimde yeniden yapılandırılması önerilmektedir.

Erken dönemde sunulacak psikososyal destek programları, kaygı düzeylerini azaltarak dış göç eğilimini düşürebilir. Afet öncesi hazırlık süreçlerinde öğrenci odaklı afet farkındalığı ve dayanıklılık eğitimlerinin yaygınlaştırılması da bireysel ve kurumsal iyileşme kapasitesini artıracaktır.

Gelecek araştırmaların, yalnızca depremlerle sınırlı kalmayıp sel, yangın veya pandemi gibi farklı afet türlerinde üniversite öğrencilerinin kaygı, umut ve dayanıklılık düzeylerini karşılaştırmalı olarak ele almaları önerilmektedir. Ayrıca, psikososyal destek programlarına katılımın veya devlet bursu almanın kaygı düzeylerine etkisini inceleyen deneysel veya boylamsal tasarımların yapılması, afet sonrası müdahale stratejilerinin etkililiği hakkında daha somut veriler sağlayacaktır.

YAZAR KATKILARI

Fikir/Kavram: Yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tasarım: Yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Veri Toplama/İşleme: Yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Makale Yazımı: Yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Kaynaklar: Yazarlar eşit katkıda bulunmuştur.

FINANSAL KAYNAK

Bu çalışma sırasında herhangi bir finansal destek kullanılmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın oluşturulma sürecinde gönüllü olarak araştırmaya katılıp bizlere destekte bulunan tüm öğrencilere teşekkür ederiz.

ETİK BEYAN

Çalışmanın etik boyutu kapsamında, Munzur Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 27 Şubat 2025 tarih ve 2025/02-15 sayılı karar ile onay alınmış; araştırmaya katılan tüm bireylerden bireysel katılım onamları alınmıştır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2018). *Türkiye deprem tehlike haritası*. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi>
- Akbulut, Ö. (2021). Çok değişkenli ve farklı ölçekli araştırmalarda örneklem büyüklüğünün tespiti. *Journal of Animal Science and Production*, 4(2), 199–215. <https://doi.org/10.51970/jasp.946399>
- Akipek, A. (2023). Depremzede lise öğrencilerinin gelecek kaygısı. *SSD Journal*, 8(38), 100–110.
- Archuleta, K. L., Dale, A. K., & Spann, S. M. (2013). College students and financial distress: Exploring debt, financial satisfaction, and financial anxiety. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 24(2), 50–62.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480.
- Ayvaz, A., & Şahin, E. S. (2024). Maddi Kaygı Ölçeğinin (MKÖ) Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(2), 738–749. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1424009>
- Bikçe, M. (2017). Türkiye'deki depremlerde alınan ve alınabilecek önlemler. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 9(2), 24–31.
- Bobbitt-Zeher, D., Downey, D. B., & Merry, J. (2016). Number of siblings during childhood and the likelihood of divorce in adulthood. *Journal of Family Issues*, 37(15), 2075–2094. <https://doi.org/10.1177/0192513X14560641>
- Bonanno, G. A., Brewin, C. R., Kaniasty, K., & Greca, A. M. L. (2010). Weighing the costs of disaster: Consequences, risks, and resilience in individuals, families, and communities. *Psychological science in the public interest*, 11(1), 1-49.
- Breen, K., Montes, M., Wu, H., & Lai, B. S. (2023). College students and environmental disasters: A review of the literature. *Social Sciences*, 13(1), 8.
- Buttrick, N., Heintzelman, S., & Oishi, S. (2017). Inequality and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 18, 15–20. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.07.016>
- Chen, S. (2020). Parental investment after the birth of a sibling: The effect of family size in low-fertility China. *Demography*, 57(6), 2085–2111.
- Cihangir Çankaya, Z. (2009). Özerklik Desteği, Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu ve Öznel İyi Olma: Öz-Belirleme Kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* (4-31), 23-31.
- Çamaş, T., & Turan, M. (2023). Afet yönetiminde yeni bir model: Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli. *Çevre Şehir İklim Dergisi*, 2(4), 238–261.
- Çevik Akyl, R., Adıbelli, D., Erdem, N., Kirağ, N., Aktaş, B., & Karadakovan, A. (2018). Huzurevinde ve evde kalan yaşlılarda yalnızlık ve algılanan sosyal destek ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 21(1), 33-41.

- Davis, T. E., Grills-Taquechel, A. E., & Ollendick, T. H. (2010). The psychological impact from Hurricane Katrina: Effects of displacement and trauma exposure on university students. *Behavior Therapy*, 41(3), 340–349.
- Downey, D. B. (1995). When bigger is not better: Family size, parental resources, and children's educational performance. *American Sociological Review*, 60(5), 746–761.
- Ertaş, H., & Atalay, H. N. (2023). Uluslararası üniversite öğrencilerinin doğal afetlere ilişkin endişeleri: Nitel bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 321–335.
- Geylani, M., & Çiriş Yıldız, C. (2022). “Üniversite öğrencilerinde gelecek kaygısı ölçeği”nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 284–300. <https://doi.org/10.33715/inonusaglik.1011330>
- Gözüm, S., Yurcu, G., Ilgaz, A., & Aybar, D. (2024). A serial mediation model of the brain drain perceptions among health and tourism students. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 32, 150–158. <https://doi.org/10.5152/FNJN.2024.23272>
- Hoeppe, P. (2016). Trends in weather related disasters—Consequences for insurers and society. *Weather and Climate Extremes*, 11, 70–79.
- İçişleri Bakanlığı. (2024). *Türkiye'nin birlik ve dayanışma gücü depremle sınılandı, asrın felaketi asrın dayanışmasına dönüştü!*. <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-birlik-ve-dayanisma-gucu-depremle-sinandi-asrin-felaketi-asrin-dayanismasına-donustu8>
- Kaya, M., & Bayram, S. (2024). Determining the impact of earthquakes on university students' hope and anxiety levels. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 110, 104637. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104637>
- Köse Tosunöz, İ., & Nazik, E. (2022). Career future perceptions and attitudes towards migration of nursing students: A cross-sectional multicenter study. *Nurse Education in Practice*, 63, 103413. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2022.103413>
- Kula, K. Ş., & Saraç, T. (2016). Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı/The future anxiety of the university students. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 227–242.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
- Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual review of psychology*, 63(1), 227–257.
- Munzur Üniversitesi. (2025). *Munzur Üniversitesi 2025–2029 stratejik planı*. https://www.munzur.edu.tr/birimler/idari/sgd/Pages/file/Stratejik_Plan_2025_2029.pdf
- Norris, F. H., Friedman, M. J., Watson, P. J., Byrne, C. M., Diaz, E., & Kaniasty, K. (2002). 60,000 disaster victims speak: Part I. An empirical review of the empirical literature, 1981–2001. *Psychiatry*, 65(3), 207–239.
- Okuyama, J., Funakoshi, S., Seto, S., Fukuda, Y., Ito, K., Imamura, F., et al. (2021). Importance of psychological support for disaster-affected adolescents: 10 years after the Great East Japan Earthquake. *Journal of Disaster Research*, 16(6), 914–923. <https://doi.org/10.20965/jdr.2021.p0914>
- Omar, Y., Refaei, A., Al-Qawasmeh, A., Ghazzal, H., & Kalbounieh, H. (2022). Migration intent among Jordanian medical students: A nationwide cross-sectional investigation. *Postgraduate Medical Journal*, 98(1164), 851–858. <https://doi.org/10.1136/postgradmedj-2022-141817>
- Pınar Kahraman Kılbaş, P., & Cevahir, F. (2023). Bilimsel araştırmalarda örneklem seçimi ve güç analizi. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 7(1), 1–8.
- Puerto, C. L., Bellido, C. M., Suarez, O. M., Alfaro, M., & Jimenez, M. A. (2021, July). Championing Hispanic student success following natural disasters in Puerto Rico. In *ASEE Virtual Annual Conference Content Access*.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Shields-Zeeman, L., & Smit, F. (2022). The impact of income on mental health. *The Lancet Public Health*, 7(6), e486–e487. [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(22\)00094-9](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(22)00094-9)
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>

- Szota, M., Rogowska, A., Kwaśnicka, A., & Chilicka-Hebel, K. (2024). The indirect effect of future anxiety on the relationship between self-efficacy and depression in a convenience sample of adults: Revisiting social cognitive theory. *Journal of Clinical Medicine*, 13(16), 4897. <https://doi.org/10.3390/jcm13164897>
- Şahin, G., & Buzlu, S. (2017). Hemşirelik öğrencilerinde psikolojik sağlamlığın öz yeterlik sosyal destek ve etkili baş etme ile ilişkisinde algılanan stresin aracı rolü. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 20(2).
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). Using multivariate statistics. (sixthed). Allyn & Bacon/Pearson Education. 6. Basımdan Çeviri: Mustafa Baloğlu, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Tay, L., & Diener, E. (2011). Needs and subjective well-being around the world. *Journal of personality and social psychology*, 101(2), 354.
- Thomson, R. M., Igelström, E., Purba, A. K., Shimonovich, M., Thomson, H., McCartney, G., et al. (2022). How do income changes impact on mental health and wellbeing for working-age adults? A systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 7(6), e515–e528.
- Wahlbeck, K., Cresswell-Smith, J., Haaramo, P., Lavonius, M., Lehti, V., Mannila, S., et al. (2017). Interventions to mitigate the effects of poverty and inequality on mental health. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(5), 505–514. <https://doi.org/10.1007/s00127-017-1370-4>
- Wang, J. (2024). Impact of natural disasters on student enrollment in higher education programs: A systematic review. *Heliyon*, 10(6), e29847.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2014). SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri (4. Baskı). Detay Yayıncılık, Ankara.

Breastfeeding and Mother–Infant Attachment in Mothers with Physical Disabilities: A Holistic Model from Social Work and Midwifery Perspectives

Fiziksel Engelli Annelerde Emzirme ve Anne-Bebek Bağlanması: Sosyal Hizmet ve Ebelik Perspektiflerinden Bütüncül Bir Model

Feyza ÖZLER ERVÜZ ^{(1), (*)}, Vasviye EROĞLU ⁽²⁾

ABSTRACT

This article examines breastfeeding and mother-infant bonding processes among mothers with physical disabilities in light of existing findings in the literature. It emphasizes that breastfeeding is not merely a biological feeding function; it is also a fundamental form of interaction that supports secure attachment, increases maternal sensitivity, and strengthens psychosocial development. However, breastfeeding experiences for mothers with physical disabilities are shaped by various barriers due to mobility limitations, difficulty finding a suitable position, lack of counseling, and social prejudices. The literature also reveals that these barriers can directly affect not only breastfeeding practices but also the quality of mother-infant interaction and the secure attachment process. Current research is largely health-focused and addresses the social work perspective only to a limited extent. The “Attachment, Adaptation, Empowerment (Attachment Module)” model, developed to fill this gap, proposes an innovative model that integrates the clinical contributions of midwifery services with the psychosocial and rights-based support mechanisms of social services. The model is expected to contribute to strengthening the parenting capacities of mothers with physical disabilities, activating their social support networks, and sustainably supporting mother-infant bonding.

Keywords: Physical disability, Breastfeeding, Mother-infant attachment, Psychosocial support, Ergonomic solutions.

ÖZET

Bu makale, fiziksel engelli annelerin emzirme ve anne-bebek bağlanması süreçlerini literatürdeki mevcut bulgular ışığında incelemektedir. Emzirmenin yalnızca biyolojik bir beslenme işlevi olmadığı; aynı zamanda güvenli bağlanmayı destekleyen, anne duyarlılığını artıran ve psikososyal gelişimi güçlendiren temel bir etkileşim biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Ancak fiziksel engelli anneler açısından emzirme deneyimleri hareket kısıtlılıkları, uygun pozisyon bulma güçlüğü, danışmanlık eksiklikleri ve toplumsal önyargılar nedeniyle çeşitli engellerle şekillenmektedir. Literatür, bu engellerin yalnızca emzirme pratiğini değil, anne-bebek arasındaki etkileşimin niteliğini ve güvenli bağlanma sürecini de doğrudan etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Mevcut araştırmaların büyük ölçüde sağlık odaklı olduğu, sosyal hizmet perspektifini ise sınırlı biçimde ele aldığı görülmektedir. Bu boşluğu doldurmak amacıyla geliştirilen “BAĞ-Modül” modeli ebelik hizmetlerinin klinik katkılarını, sosyal hizmetin psikososyal ve hak temelli destek mekanizmalarıyla bütünleştiren yenilikçi bir model önerisi sunmaktadır. Modelin, fiziksel engelli annelerin ebeveynlik kapasitelerini güçlendirmeye, sosyal destek ağlarını etkinleştirmeye ve anne-bebek bağlanmasını sürdürülebilir biçimde desteklemeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel engellilik, Emzirme, Anne-bebek bağlanması, Psikososyal destek, Sosyal Hizmet, Ebelik, Ergonomik çözümler.

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Öğretim Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, feyza.ozler@gop.edu.tr
0000-0002-8459-674X

² Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, vasviye.eroglu@gop.edu.tr
0000-0003-0945-698X

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :29.09.2025

Accepted/Kabul :18.11.2025

Published/Yayınlama :30.11.2025

Cited/Atıf:

Özler Ervüz ve Eroğlu, A. (2025). Fiziksel engelli annelerde emzirme ve anne-bebek bağlanması: sosyal hizmet ve ebelik perspektiflerinden bütüncül bir model, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 81-96.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) 'nın hükmü ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

GİRİŞ

Bağlanma kuramı, erken dönem anne-bebek ilişkisinin yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda psikososyal gelişim açısından da belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Bowlby, 1982). Bu kuramsal yaklaşım doğrultusunda, emzirme süreci de yalnızca beslenme işleviyle sınırlı olmayıp, anne ve bebek arasında güvenli bağlanmayı güçlendiren temel bir etkileşim biçimi olarak değerlendirilmektedir (Krol ve Grossmann, 2018). Bebek için yaşamsal bir besin kaynağı olmasının ötesinde, araştırmalar emzirmenin çocuklarda bilişsel işlevler, davranışsal gelişim ve ruh sağlığı üzerinde; annelerde ise psikolojik iyilik hali ve duyarlı ebeveynlik becerileri üzerinde önemli ve kapsamlı etkileri olduğunu göstermektedir (Dieterich, Felice, O'Sullivan ve Rasmussen, 2013). Özellikle ten tene temas anları aracılığıyla fiziksel yakınlık, yaygın olarak bağlanma hormonu olarak bilinen oksitosin salınımını tetiklemektedir. Artan oksitosin salınımı, annenin bebeğinin sözsüz sinyallerine daha duyarlı olmasını sağlayarak ihtiyaçlarını sezgisel olarak anlamaya teşvik etmektedir. Annenin bebeğinin ihtiyaçlarını zamanında algılayıp karşılaması, güven duygusunun pekişmesine ve duygusal bağın güçlenmesine katkıda bulunur (Bigelow ve Power, 2020; Soysal, 2005; Topal, Çınar ve Altınkaynak, 2017). Bu yönüyle emzirme, ebelik hizmetlerinin klinik uygulamaları kadar sosyal hizmetin klinik uygulamaları, kadın refahı hizmetleri ve engellilik politikaları alanlarıyla da doğrudan ilişkilidir; bu alanlar, hem annelerin ruhsal iyilik halini hem de kapsayıcı ebeveynlik süreçlerini destekleyen psikososyal müdahaleleri kapsamaktadır.

Emzirme deneyimleri, fiziksel engelli anneler açısından beden hareketlerindeki kısıtlılıklar, ergonomik zorluklar, uygun pozisyon bulma güçlüğü, sağlık profesyonellerinden yeterli danışmanlık alamama ve süt salınımındaki biyolojik sorunlar gibi çeşitli bariyerlerle şekillenmektedir (Powell, Mitra ve Smeltzer, 2018). Ayrıca sağlık hizmetlerinde engelliliğe özgü uyarlamaların sınırlı oluşu, annelerin emzirme sürecini daha da zorlaştırmaktadır (Brown vd., 2023). Emzirme sürecinde annenin karşılaştığı bu engeller aynı zamanda anne ile bebek arasındaki etkileşimin niteliğini ve güvenli bağlanma sürecini de doğrudan etkilemektedir (Kim, Smith ve Teti, 2024; Linde, 2020).

Fiziksel engelli anneler için bağlanma sürecini farklılaştıran unsurlar, yalnızca biyolojik sınırlılıklar değil aynı zamanda hak temelli desteklerin yetersizliği ve toplumsal önyargılardır. Literatür, engelli ebeveynlerin çoğu zaman bakım veren özne yerine yardım alan bireyler olarak algılandığını ve bu algının ebeveynlik kapasitelerinin toplumsal düzeyde sorgulanmasına neden olduğunu göstermektedir (Kong, Collings ve Spencer, 2024; Norlin ve Randell, 2022; Rivera-Drew, 2009). Bu bağlamda fiziksel engelli annelerin emzirme ve bağlanma süreçlerinin incelenmesi, yalnızca sağlık boyutunda değil, aynı zamanda sosyal hizmetin müdahale alanlarında da ele alınması gereken bir konudur.

Bu derleme, fiziksel engelliliğin emzirme ve anne-bebek bağlanması üzerindeki etkilerine ilişkin literatürdeki bulguları biyolojik, psikososyal ve toplumsal boyutlarıyla ele almaktadır. Sistematik bir inceleme niteliğinde olmamakla birlikte, özellikle Türkiye bağlamındaki çalışmalarda ve yerel ampirik verilerde gözlenen boşluklar nedeniyle bu alana dikkat çekmeyi ve farkındalık oluşturmaya amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışma, sosyal hizmet ve ebelik disiplinlerinin kesiştiği alanlarda müdahale fırsatlarını tartışmakta ve fiziksel engelli annelerin bağlanma süreçlerini desteklemeye yönelik bütüncül bir model önerisi sunmaktadır. Çalışmalar 2000–2024 yılları arasında PubMed, Scopus ve TR Dizin üzerinden incelenmiştir.

1. FİZİKSEL ENGELLİLİK VE ANNELİK: GENEL BİR BAKIŞ

Fiziksel engelli kadınlar, annelik süreçlerinde hem fiziksel hem de psikososyal açıdan çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Toplumda engelli bireylere yönelik önyargılar ve ayrımcılık, engelli kadınların annelik deneyimlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Andrews vd., 2021). Fiziksel engelli bireylerin toplumsal yaşamda bağımlılık temelli algılanması, fiziksel engelli kadınların annelik rollerine yönelik önyargıları güçlendirerek, bebek beslenmesinin anneliğin temel sorumluluğu olarak görülmesi nedeniyle bu kadınların ebeveynlik kapasitelerinin sıklıkla sorgulanmasına yol açmaktadır (Parchomiuk, 2014). Yapılan sistematik incelemeler, fiziksel engelli kadınların ebeveynlik rollerini etkili biçimde yerine getirme kapasitelerine yönelik şüphelerin yaygın olduğunu; bu önyargıların yalnızca bireylerin öz-yeterlik algılarını değil, aynı zamanda öz bütünlüklerini de tehdit ederek gebelik ve doğum sonrası süreçlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Jacob vd., 2017; Parchomiuk, 2014).

Engelli kadınların annelik süreçlerinde yaşadıkları sorunlar arasında, gebelik döneminde uygun prenatal bakım hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar, doğum sırasında engellilik durumlarına uygun düzenlemelerin eksikliği ve doğum sonrası dönemde bebek bakımıyla ilgili destek yetersizliği bulunmaktadır. Ayrıca, sağlık personelinin engelli kadınlara yönelik olumsuz tutumları ve bilgi eksiklikleri, bu süreçleri daha da karmaşık hale getirebilmektedir (Cirban-Ekrem, Demirel-Bozkurt ve Daşkıran, 2023).

2. FİZİKSEL ENGELLİLİĞİN EMZİRME SÜREÇLERİNE ETKİSİ

Engelliliğin doğası, bireyin günlük aktivitelere katılımında kayıp veya kısıtlılığa neden olmakta; bazı durumlarda kas, solunum veya sinir sistemlerini etkileyerek hareket kabiliyetinde azalmaya yol açmaktadır (Ririn vd., 2024). Emzirme, yalnızca belirli tıbbi durumlarda —örneğin HIV pozitiflik, aktif tüberküloz, belirli kemoterapi veya radyoterapi uygulamaları gibi anne sütüyle bulaş riski taşıyan enfeksiyonlarda —sakıncalı görülmektedir (WHO, 2023). Bu durumlar dışında, emzirme her annenin olduğu gibi fiziksel engelli anneler için de desteklenmesi gereken bir süreçtir. Ancak engelliliğe özgü fiziksel sınırlılıklar, uygun pozisyon bulma güçlüğü, yetersiz emzirme desteği ve sağlık hizmetlerine erişim engelleri nedeniyle bu süreç daha da karmaşık hale dönüşebilmektedir (Byrnes ve Hickey, 2016; Davanzo, 2018). Örneğin, omurilik yaralanması olan annelerde anne sütü salınımı sorunlu olabilir. Bunun nedeni, memedeki dokunsal reseptörlere duyuşal girdinin azalması ya da tamamen kaybolmasıdır. Bu reseptörlerin normalde T4 ila T6 seviyesindeki omurilik kökleri aracılığıyla sinir sistemi üzerinden oksitosin salınımını tetikleyerek süt üretimini başlatması beklenmektedir (Cowley, 2005). Ancak, bu mekanizma omurilik yaralanması gibi durumlarda düzgün çalışmayabilir.

Literatür, engelli ve engelli olmayan kadınların gebelik oranlarının karşılaştırılabilir olduğunu ortaya koymaktadır (Iezzoni, vd. 2013; Horner-Johnson vd., 2016). Ancak, emzirme sürecine gelindiğinde, engelli kadınların engelli olmayan akranlarına göre daha düşük oranlarda emzirdiklerine dair bulgular bulunmaktadır (Morton vd. 2013; Mitra vd., 2015).

Fiziksel engelli kadınların emzirme deneyimlerini inceleyen araştırmalar çeşitli bulgular ortaya koymaktadır. Powell ve arkadaşları (2018), fiziksel engelli kadınların emzirme uyarlamaları veya engelliliğin emzirmeyi nasıl etkileyebileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını bulmuştur. Çalışma ayrıca, bazı kadınların emzirme zorlukları yaşarken diğerlerinin göğüs pompası, başkalarının yardımı, akran desteği veya farklı pozisyonlar kullanarak bu süreci kolaylaştırdığını göstermiştir. Yapılan başka bir çalışmada ise emziren fiziksel engelli kadınlarda memeye veya bebeğe pozisyon vermede emzirme yastıklarından faydalandığı bildirilmiştir (Warkentin vd., 2021). Chin ve arkadaşları (2013), işitme engelli kadınların emzirme sürecini öğrenirken zorluklar yaşadığını ve bu süreçte yetkin işaret dili tercümanlarının sağlanmasının önemli olduğunu belirtmişlerdir.

On bir fiziksel engelli kadının katıldığı nitel bir çalışmada; en sık bildirilen emzirme sorununun, spastisite ve güçsüzlük gibi nedenlerle bebeği konumlandırmada yaşanan güçlükler olduğu belirlenmiştir. Fiziksel engelli kadınlar bu süreci kolaylaştırmak için en çok yastık ve partner desteğinden yararlanmış, beşik, çapraz beşik ve yan yatma pozisyonlarını en uygun bulduklarını ifade etmişlerdir (Warkentin vd., 2021).

Andrews ve arkadaşları (2021) tarafından fiziksel engelli kadınların emzirme deneyimlerine ilişkin yürütülen çalışmada, kadınların emzirme danışmanlarıyla iletişimde zorluk yaşadıkları, süt salınımı ve bağlanma ile ilgili güçlükler bildirdikleri ve emzirme konusunda ciddi bir baskı hissettikleri saptanmıştır. Ayrıca bir başka çalışmada fiziksel engelli kadınlar, emzirme danışmanlarının kendi ihtiyaçlarını yeterince anlamadıklarını ve emzirme tekniklerini fiziksel sınırlılıklarına uygun biçimde uyarlama stratejileri öneremediklerini ifade etmişlerdir (Powell vd., 2018). Bu bulgular, engelli kadınlara özgü emzirme danışmanlığı hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Tüm bu zorluklara rağmen, uygun yöntem ve destekle bu engeller aşılabileceğine dair çalışmalar da bulunmaktadır. Cowley (2005) tetraplejili üç kadınla yaptığı vaka çalışmasında, zihinsel imgeleme, gevşeme teknikleri ve oksitosin burun spreyi gibi stratejilerin emzirmeyi mümkün kılabilirdiğini göstermiştir.

Tablo 1. Fiziksel Engelli Annelerin Emzirme Sürecindeki Engelleri (Powell vd., 2018; Andrews vd., 2021)

Engel Türü	Örnek Durum	Çözüm Önerileri
Fiziksel Zorluklar	Hareket kısıtlılığı nedeniyle bebeği tutma ve emzirme güçlüğü	Ergonomik emzirme yastıkları ve destek aparatları kullanımı
Biyolojik Engeller	Omurilik yaralanması sonucu süt salınımında azalma	Hormon destekleyici tedaviler ve emzirme danışmanlığı
Psikososyal Faktörler	Emzirme sürecinde özgüven eksikliği, anksiyete ve depresyon	Psikolojik destek ve akran grupları aracılığıyla güçlendirme
Sosyal Engeller	Toplumsal önyargılar ve destek sistemlerinin eksikliği	Engelli anneler için bilinçlendirme kampanyaları ve sağlık hizmetlerine erişimin artırılması

3. FİZİKSEL ENGELLİ ANNELERİN BEBEKLERİYLE BAĞLANMA SÜREÇLERİ

Bağlanma, bebek ile bakım veren kişi arasında gelişen ve bireyin duygusal ile sosyal gelişiminde temel rol oynayan bir süreçtir. Bowlby'nin bağlanma teorisine göre, bebeğin birincil bakım vereniyile güvenli bir bağ geliştirme ihtiyacı biyolojik bir gerekliliktir (Bowlby, 1969). Bu süreç, bakım verenin fiziksel mevcudiyeti ve duygusal duyarlılığıyla şekillenir. Ancak, fiziksel engelli anneler söz konusu olduğunda bağlanma süreci farklı dinamikler taşıyabilir. Bu anneler, yalnızca biyolojik ve duygusal değil; aynı zamanda fiziksel, sosyal ve psikolojik zorlukları da yönetmek zorundadır (Altuntaş ve Altınova, 2015). Bu nedenle de fiziksel engelli anneler açısından bağlanma, hem annelik rolleri hem de fiziksel sınırlılıklar nedeniyle çok boyutlu bir deneyimdir (Kirshbaum, 2000).

Fiziksel engelin bağlanma sürecine etkisi, genellikle üç düzlemde ele alınmaktadır: fiziksel sınırlamalar, psikolojik etkiler ve sosyal faktörler (Alexander vd., 2002; Grue ve Larum, 2002; Mitra vd., 2017).

Fiziksel sınırlamalar: Annenin bebeğin bakımına ilişkin işlevlerini yerine getirmesini zorlaştırabilir. Örneğin, hareket kabiliyeti sınırlı bir annenin emzirme, taşıma veya alt değiştirme gibi görevlerde güçlük yaşaması olasıdır (Pituch vd., 2022). Ancak bağlanma yalnızca fiziksel bakım üzerinden şekillenmez. Bowlby (1982) duygusal yakınlığın bağlanmanın en temel bileşenlerinden biri olduğunu vurgular. Bu nedenle fiziksel engelli anneler, bağlanmayı güçlendirmek amacıyla göz teması, sesli iletişim, dokunsal temas gibi duysal etkileşimlere daha fazla odaklanma eğilimindedir. Bu stratejiler, fiziksel sınırlamaların oluşturduğu eksiklikleri kısmen telafi ederek bağlanmayı destekleyebilir (Pituch vd., 2024).

Psikolojik etkiler: Engelliliğin annelerin kendilerini toplumsal normlara uygun ebeveynler olarak görme süreçlerini zorlaştırdığı belirtilmektedir (Parchomiuk, 2014). Bu durum özgüven eksikliği, kaygı ve depresyon gibi sorunlara yol açabilir. Toplumsal önyargılarla birleştiğinde, engellilik durumu “çifte mağduriyet” oluşturarak annelerin psikolojik yükünü artırır (Jacob vd., 2017). Öte yandan, duygusal dayanıklılık seviyesi yüksek annelerin, emzirme sürecinde karşılaştıkları zorlukları aşmak için etkili baş etme için stratejiler geliştirdikleri ve bu sayede bağlanma süreçlerini olumlu yönde destekledikleri çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Tekinarslan ve Tok, 2023; Liu vd., 2025; Woolhouse vd., 2016).

Sosyal faktörler: Sosyal çevre ve destek sistemleri, bağlanma sürecinde belirleyici bir rol oynar. Araştırmalar, fiziksel engelli annelerin ailelerinden, arkadaşlarından ve profesyonellerden destek aldıklarında ebeveynlik rollerini daha etkili biçimde yerine getirebildiklerini göstermektedir (Pituch vd., 2022; Yıldırım ve Yılmaz-Demirel, 2023). Aile üyelerinin fiziksel destek sağlaması, annenin hem fiziksel hem duygusal yükünü azaltarak bebeğe odaklanmasını kolaylaştırabilir (Mitra vd., 2017). Bu bulgular, bağlanmanın yalnızca bireysel psikolojik süreçlerle değil, aynı zamanda sosyal destek mekanizmalarının varlığıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir.

Mevcut literatür, fiziksel engelli annelerin toplumsal ve kurumsal normlar nedeniyle annelik rollerinde çeşitli engellerle karşılaştığını vurgulamaktadır. Yapısal ve tutumsal engeller, engelli bireylerin yaşamlarının birçok alanında olduğu gibi ebeveynlikte de etkisini göstermektedir (Kirshbaum ve Olkin, 2002). Grue ve Larum'un (2002) araştırmasına göre, fiziksel engelli kadınlar genellikle bakım veren değil, bakım alan bireyler olarak görülmekte; bu durum annelik rollerinin toplumsal olarak değersizleştirilmesine yol açmaktadır. Engelliliğe ilişkin tıbbi söylemler, kadınları sıklıkla “hasta”

kimliğiyle tanımlamakta ve onları annelik kapasitesi sınırlı bireyler olarak görme eğilimindedir. Bu yaklaşım, engelli kadınların doğum yapma ve çocuk yetiştirme kapasitelerini göz ardı eden yapısal engellerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Prilleltensky (2004), fiziksel engelli kadınların ebeveynlik deneyimlerine ilişkin çalışmasında; bu kadınların çocuklarına güçlü bir bağlılık geliştirdiklerini, çocuklarının refahı için büyük çaba gösterdiklerini ve engellilikle ilişkili zorluklara rağmen annelikten yoğun bir tatmin duygusu yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Omurilik yaralanması yaşayan anneler üzerine yapılan araştırmalar, çocuklarını dış mekan aktivitelerine götürmede, günlük bakım işlevlerini yerine getirmede ve hareket gerektiren etkinliklerde yaşanan zorlukları öne çıkarmaktadır (Alexander vd., 2001). Yapılan bir çalışmada, omurilik yaralanması olan ebeveynlerin çocuklarına bakım sağlama süreçleri ve ebeveynlik deneyimleri incelenmiş ve çalışmada, fiziksel engellerin ve erişim kısıtlamalarının ebeveynlerin çocuklarıyla bağ kurma fırsatlarını sınırladığı belirtilmiştir. Araştırmaya göre, uygun yardımcı cihazlar ve uyarlanmış destek sistemlerinin eksikliği, ebeveynlerde hayal kırıklığı ve çaresizlik gibi olumsuz duygulara neden olmuştur. Bunun yanı sıra, ev içi ve dışındaki erişilebilirlik sorunları, ebeveynlerin çocuk bakımı ve çocuklarıyla etkileşim süreçlerine katılımını ciddi şekilde kısıtladığı belirlenmiştir (Kaiser vd., 2012).

Fiziksel engeli olan annelerin kendilerini yetersiz birer ebeveyn olarak görmeleri ya da çocuklarına yeterince bakım verememe kaygısı, bazılarını aile bireyleri veya destek sağlayıcılarından yardım istemekten kaçınarak çocuk bakım sorumluluklarının tamamını tek başlarına üstlenmeye yöneltebilmektedir (Kirshbaum, 2000). Buna karşılık, yardımcı araçlar ve çevresel uyarlamalar bağlanma sürecine önemli katkılar sunmaktadır. Ergonomik emzirme yastıkları, uyarlanabilir bebek beşikleri, tekerlekli sandalye uyumlu bakım alanları ve destek aparatları, annelerin hem fiziksel yükünü azaltmakta hem de bebekleriyle göz teması ve fiziksel temas kurma fırsatını artırmaktadır (Frontera, 2010; Kirshbaum, 2000; Pituch vd., 2023).

Kaiser ve arkadaşları (2012) tarafından yürütülen bir araştırmada, fiziksel engelli ebeveynlerin ebeveynlik sürecini genellikle "hayatlarının en büyük başarısı" olarak tanımladıkları belirtilmiştir. Bununla birlikte, katılımcılar bağımsızlık kaybı, çaresizlik ve sosyal damgalama gibi duygular yaşadıklarını da ifade etmişlerdir. Aile ve sağlık profesyonellerinden gelen olumlu tutumlar, ebeveynlerin özgüvenini artırırken; olumsuz sosyal yaklaşımlar "süper anne" algısını tetikleyerek ek bir psikolojik baskı oluşturmıştır.

Sonuç olarak, fiziksel engelli annelerin bağlanma süreçleri, biyolojik sınırlılıkların ötesinde sosyal, çevresel ve duygusal faktörlerin etkileşimiyle şekillenmektedir. Bu süreçte psikososyal destek, çevresel uyarlamalar ve toplumsal farkındalık çalışmaları, bağlanmayı güçlendirici unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

4. EMZİRME VE ANNE-BEBEK BAĞLANMASI

Emzirme, bağışıklık sistemini güçlendirme, enfeksiyon ve hastalıkları önleme gibi fizyolojik faydalarının yanı sıra, anne-bebek arasındaki bağlanmayı güçlendiren ve annenin empati ile stres yönetimini destekleyen psikolojik etkiler sunmaktadır (Duijts vd., 2009; Dieterich vd., 2013; Feldman vd., 2010; Jansen vd., 2008). Emzirme, anne ve bebek arasında yoğun fiziksel teması ve duygusal bağ destekleyen bir süreç olmakla birlikte emzirme sırasında salgılanan oksitosin hormonu, hem annenin hem de bebeğin stres seviyelerini azaltarak bağlanmayı güçlendirmektedir (Feldman vd., 2010).

Bu nedenle, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşamın ilk altı ayında yalnızca anne sütüyle beslenmeyi, altı aydan sonra uygun tamamlayıcı ek gıdalarla birlikte emzirmenin iki yaşına kadar sürdürülmesini önermektedir (WHO, 2023). Dünya Sağlık Örgütü'nün, 0-6 aylık bebekler için küresel özel emzirme oranları 2015'ten 2020'ye yaklaşık %44 seviyesinde seyretmiştir. Bu oran emzirme için %50 küresel hedefinin gerisinde kalmaktadır (Vaz vd., 2021).

Tablo 2. DSÖ Emzirme Hedefleri ve Gerçekleşen Oranlar (Vaz vd., 2021)

Yıl	DSÖ Hedefi (%)	Gerçekleşen Oran (%)
2015	50	43
2016	50	44
2017	50	44
2018	50	45
2019	50	44
2020	50	44

Emzirmenin anne ve bebek arasındaki bağlanmayı güçlendirdiği sıkça varsayılmaktadır (Britton vd., 2006; Çelebi ve Çayır, 2021; Höbek-Akarsu vd., 2017; Tharner vd., 2012). Ainsworth ve arkadaşları (1978), bağlanma stillerini güvenli, güvensiz-kaçınan ve güvensiz-kaygılı/kararsız olarak üç ana kategoriye ayırmıştır. Daha sonra bu sınıflamaya, düzensiz bağlanma stili de eklenmiştir (Main ve Solomon, 1990).

Yapılan araştırmalar, güvenli bağlanmanın; bebeklerin stresli durumlarda bakım verene hızlı yönelmesi ve kolay sakinleşmesi (van IJzendoorn ve Sagi-Schwartz, 2008), annenin emzirme sırasında bebeğin ihtiyaçlarına duyarlı tepkiler göstermesi (Kim vd., 2011) ve yakın fiziksel temasın oksitosin salınımını artırarak annenin empati düzeyini yükseltmesi gibi etkenler sonucunda geliştiğini göstermektedir (Francis vd., 2000). Öte yandan, bakım verenin duyarsız ya da tepkisiz davranışlarının kaçınan bağlanmaya (Fraley vd., 1998), tutarsız bakımın kaygılı-kararsız bağlanmaya (Mikulincer ve Shaver, 2007) ve düzensiz, korkutucu veya tehdit edici davranışların düzensiz bağlanmaya (Fonagy vd., 1996) yol açtığı bildirilmektedir. Bu bağlanma stillerinin şekillenmesinde, erken çocukluk döneminde bakım verenle kurulan etkileşimlerin kalitesi önemli bir etkindir (Britton vd., 2006, Jansen vd., 2008). Emzirme, anne ve bebek arasında yoğun fiziksel temasın yaşandığı bir süreçtir (Vis ve Hennart, 1978). Yapılan araştırmalar, emziren annelerin bebekleriyle daha fazla yakınlık kurma eğiliminde olduklarını göstermektedir (Jackson 2016; Kırca ve Adıbelli, 2023; Liu vd., 2013). Bu süreç, annenin bebeğiyle birlikte olma arzusunu (Affonso vd., 1989, Meyer ve Anderson, 1999) ve bebeğine karşı duyarlılığını artıran bir temas fırsatı sunmaktadır (Tessier vd., 1998; Feldman vd., 2002). Araştırma bulgularına göre, anne ve bebeğin bir arada geçirdiği sürenin artması, annenin daha duyarlı bir bakım sergilemesini (Feldman vd., 1999) ve çocuğun bağlanma güvenliğinin güçlenmesini olumlu yönde etkilemektedir (Anisfeld vd., 1990).

Fizyolojik olarak, emzirme sırasında salgılanan oksitosin ve prolaktin hormonları, annenin stres seviyelerini azaltmakta ve bebek ağlamalarına karşı duyarlılığını artırmaktadır (Feldman vd., 2010; Kim vd., 2011, Riem vd., 2011). Ayrıca emzirmenin, çocuklarda gelişmiş bilişsel performans ve daha iyi sosyo-duygusal tepkilerle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Horta vd., 2015). Annelerde ise, emzirme sürecinin anksiyete ve stres düzeylerini azalttığı, doğum sonu depresyonun görülme sıklığını düşürdüğü; endojen oksitosin seviyelerini artırarak ve kortizol seviyelerini düşürerek anne duyarlılığını ve anne-çocuk bağlanmasını olumlu yönde etkilediği gösterilmiştir (Galbally vd., 2011; Edwards vd., 2015).

Anne-bebek bağlanmasında emzirmenin rolüne odaklanan kimi çalışma bağlanma ve emzirme arasında anlamlı bir ilişki bulamamışken (Penacoba vd., 2019), emziren annelerin bebekleriyle etkileşimlerinde genellikle daha bağlı olduğunu (Abuhammad ve Johnson, 2021) ortaya koyan çalışmada mevcuttur. Literatürde, yüksek oksitosin seviyelerinin annelerde bağlanmayı artırdığına dair bulgular bulunmaktadır (Shaw vd., 2003; Strathearn vd., 2012). Emzirmenin, doğum sonrası dönemde oksitosin seviyelerini artırarak anne bağlanmasını güçlendirdiği, ancak bu ilişkinin emzirmenin etkisinden mi yoksa zaten bağlanmış annelerin emzirmeyi tercih etmesinden mi kaynaklandığı kesin olarak bilinmemektedir (Grossmann vd., 2006; Strathearn vd., 2012). Mevcut araştırmalar, anne-bebek bağlanması ile emzirme arasındaki ilişkinin olası aracı ve düzenleyici faktörlerini kapsamlı biçimde ele almamış; bu ilişkinin altında yatan biyolojik ve psikososyal mekanizmaları yeterince açıklayamamıştır. Bu durum, fiziksel engelliliğin emzirme ve anne-bebek bağlanması üzerindeki etkilerini inceleme gereksinimini doğurmuş ve bu derleme makalesine zemin oluşturmuştur. Bu bağlamda, fiziksel engelliliğin emzirme sürecinde ortaya çıkardığı zorlukların anne-bebek bağlanmasının niteliğini nasıl etkilediğini anlamak, hem emzirme deneyiminin hem de bağlanma süreçlerinin daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

Fiziksel engelli anneler, emzirme sırasında hareket kısıtlılığı, uygun pozisyon bulma zorlukları ve bebeği fiziksel olarak destekleme güçlükleri gibi çeşitli engellerle karşılaşabilmektedir (Andrews vd., 2021). Bu zorluklar, annenin bebekle ten teması kurma sıklığını azaltarak bağlanma süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte, fiziksel engelliliğin bağlanma üzerinde mutlak bir engel olmadığı, uygun destek ve müdahalelerle bu süreçlerin güçlendirilebileceği gösterilmiştir. Örneğin, ergonomik emzirme ekipmanları, fiziksel engelli annelere emzirme sırasında konfor sağlayarak anne-bebek etkileşimlerini artırabilir (Mitra vd., 2016). Ayrıca, anne duyarlılığının bağlanmadaki kritik rolü düşünüldüğünde, fiziksel engelli annelerin bebeklerinin ihtiyaçlarına duyarlı tepkiler vererek güvenli bağlanmayı destekleyebileceği vurgulanmaktadır (Tharner vd., 2012).

5. FİZİKSEL ENGELLİ ANNELER İÇİN PSİKOSOSYAL DESTEK VE ERGONOMİK ÇÖZÜMLER

Fiziksel engelli annelerin ebeveynlik süreçleri, gerek psikososyal destek gereksinimleri gerekse ergonomik düzenlemelere duyulan ihtiyaç açısından multidisipliner bir yaklaşım gerektiren kritik bir alanı temsil etmektedir (Topaloğlu-Ören ve Ertem, 2022). Yukarıdaki bölümlerde, fiziksel engelli annelerin emzirme süreçlerinde sosyal destek ağlarının eksikliği, toplumsal önyargılar, annelerin ebeveynlik yeterliliklerini sorgulayan yaklaşımlar ve uyarlanabilir ebeveynlik ekipmanlarının sınırlı erişilebilirliği gibi engellerle karşılaştıkları belirtilmiştir. Bu zorlukların üstesinden gelmek için sağlık ve sosyal hizmet profesyonellerinin, psikososyal destek hizmetlerini yapılandırılması ve ergonomik çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Psikososyal destek, annelerin duygusal iyi oluşlarını artırarak ebeveynlik rollerini daha etkin bir şekilde yerine getirmelerine yardımcı olabilir.

Fiziksel engelli annelerin yaşadığı temel sorunlar arasında, toplumda yaygın olan önyargılar ve negatif tutumlara yer almaktadır. Örneğin, Parchomiuk (2014), engelli bireylerin ebeveynlik yetkinliklerinin sıklıkla sorgulandığını ve bu durumun annelerde özgüven eksikliğine neden olduğunu vurgulamaktadır. Zira, toplum tarafından yeterli bir ebeveyn olarak görülme algısı, annelerde anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sağlık sorunlarını tetikleyebilmektedir. Toplum tarafından yeterli bir ebeveyn olarak görülme algısı, annelerde anksiyete ve depresyon gibi ruhsal sağlık sorunlarını tetikleyebilmektedir. Aynı zamanda, fiziksel engelli anneler, sosyal destek eksikliğinden kaynaklanan yalnızlık ve izolasyon duygularını sıklıkla ifade etmektedir (Pituch vd., 2022). Bu durumun üstesinden gelmek için öncelikli olarak fiziksel engelli annelere yönelik psikososyal destek programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sorunların çözümü için öncelikli olarak, fiziksel engelli annelere yönelik psikososyal destek programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal beceri geliştirme ve stres yönetimi eğitimleri, annelerin duygusal dayanıklılıklarını artırabilir. Ayrıca, bireysel danışmanlık ve grup terapisi gibi uygulamalar, annelerin duygusal yüklerini hafifletmek ve sosyal bağlarını güçlendirmek açısından etkili olabilir. Bir diğer önemli çözüm önerisi, sosyal destek ağlarının güçlendirilmesidir (Andrews vd., 2021). Araştırmalar, aile üyeleri, arkadaşlar ve topluluk desteğinin, fiziksel engelli annelerin ebeveynlik süreçlerini kolaylaştırmada büyük bir rol oynadığını göstermektedir (Malacrida, 2009; Mitra vd., 2016; Yıldırım ve Demirel, 2023). Sağlık ve sosyal hizmet profesyonelleri, bu ağların daha etkin bir şekilde kullanılmasını teşvik etmelidir. Örneğin, yerel topluluklar aracılığıyla düzenlenen anne destek grupları, annelerin yalnızlık duygusunu azaltabilir ve karşılıklı deneyim paylaşımını teşvik edebilir. Yapılan bir sistematik derleme, engelli annelerin benzer engellere sahip bireylerle iletişim kurmasının, deneyim paylaşımı ve bilgi alışverişi yapmasının emzirme süreçlerini olumlu etkilediğini göstermiştir (Patnode vd., 2016). Bu tür destekler, emzirme oranlarını ve süresini artırırken, engelli annelerin benzer engellere sahip bireylerle iletişim kurmasının, deneyim paylaşımı ve bilgi alışverişi yapmasının emzirme süreçlerini olumlu etkilediğini göstermiştir (Patnode vd., 2016). Bu tür desteklerin, emzirme oranlarını ve süresini artırırken, yalnızlık, çaresizlik ve yetersizlik gibi duyguları azalttığı ve annelerin emzirme zorluklarını daha etkili yönetmesini sağladığı belirtilmiştir (Andrews vd., 2021).

Son olarak, bir diğer önemli psikososyal destek yaklaşımı ise eğitim ve bilgilendirme programlarının sağlanmasıdır. Engelli anneler, emzirme teknikleri, bebeği tutuş pozisyonları ve engellilikle uyumlu stratejiler hakkında yeterli bilgiye sahip olamadıklarında, emzirme sürecinde yalnızlık, çaresizlik ve yetersizlik hissi yaşayabilmektedirler (Powell vd., 2018). Bu bağlamda, özelleştirilmiş eğitim programlarının, emzirme danışmanlığının ve farkındalık artırıcı çalışmaların yaygınlaştırılması, annelerin bilgi eksiklerini gidermeye ve emzirme sürecine daha özgüvenli ve hazırlıklı bir şekilde başlamalarına katkı sağlayacaktır.

Mevcut çalışmalar, anne-bebek bağlanması ile emzirme arasındaki ilişkinin olası aracı ve düzenleyici faktörlerini kapsamlı bir şekilde ele almamış ve bu ilişkinin altında yatan mekanizmaları yeterince açıklamamıştır. Bu bağlamda, fiziksel engelliliğin emzirme ve anne-bebek bağlanması üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların eksikliği, bu derleme makalesinin hazırlanmasına zemin oluşturmıştır. Bu nedenle, fiziksel engelliliğin emzirme sürecinde neden olduğu zorlukların, anne-bebek bağlanmasının niteliğini nasıl etkilediğini anlamak, hem emzirme deneyiminin hem de bağlanma süreçlerinin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesine olanak tanıyacaktır.

6. FİZİKSEL ENGELLİ ANNELER İÇİN BÜTÜNCÜL PSİKOSOSYAL DESTEK VE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI: “BAĞ-MODÜL” TASARIMI

Fiziksel engelli annelerin emzirme ve bağlanma süreçlerini desteklemek, onların hem fizyolojik hem de psikososyal ihtiyaçlarını karşılayacak bütüncül bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Bu süreçte uygulanabilecek etkili bir psikososyal destek modeli, bireysel ihtiyaçlara odaklanan, aile ve toplum desteğini içeren, aynı zamanda profesyonel rehberlikle desteklenen bir yapı üzerine inşa edilmelidir. Bu doğrultuda, geliştirilen BAĞ (BAG) Modeli, Bağlanma-Adaptasyon-Güçlendirme kavramlarının akroniminden oluşmakta olup, anne-bebek arasındaki bağı metaforik olarak da temsil etmektedir. Model, fiziksel engelli annelerin emzirme ve bağlanma süreçlerinde karşılaştıkları engelleri (ergonomik güçlükler, sosyal önyargılar ve sınırlı destek mekanizmaları) bütüncül bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Modelin temel hedefi, annelerin hem psikososyal hem de ergonomik gereksinimlerini karşılayarak bebekleriyle güvenli bağlanmayı desteklemek, ebeveynlik rollerinde öz yeterliliklerini güçlendirmek ve yaşam kalitelerini artırmaktır. 'BAĞ', modelin temelini oluşturan bağlanma, adaptasyon ve güçlendirme hedeflerini simgelemektedir. Sosyal hizmet ve ebelik disiplinlerinin kesişiminde kurgulanan bu model, bireysel danışmanlık, aile ve toplum temelli destek mekanizmaları ile profesyonel rehberliği bütünleştiren bir çerçeve sunmaktadır.

Bu doğrultuda, sunulan hizmetlerin kapsayıcı ve erişilebilir bir şekilde tasarlanması; engelliliğin türü ve derecesine göre gerekli uyarlamaların yapılması büyük önem taşımaktadır (Brown vd., 2023). Ayrıca model, disiplinlerarası işbirliğini merkeze almakta olup sosyal hizmet, ebelik, psikoloji ve fizyoterapi gibi alanların bütünleşik bir şekilde çalışmasının annelerin çok boyutlu ihtiyaçlarını karşılamada etkili olacağı öngörülmektedir (Norlin ve Randell, 2022). Katılımcılık da modelin temel ilkelerinden biri olarak ele alınmakta; fiziksel engelli annelerin deneyim ve ihtiyaçlarının sürecin merkezine alınmasının, geliştirilecek destek mekanizmalarının sürdürülebilirliğini artıracığı varsayılmaktadır (Topaloğlu Ören ve Ertem, 2022).

“BAĞ-Modül”ün uygulamada dört aşamalı bir süreç üzerine inşa edilmesi önerilmektedir. Bu yapı, planlı değişim süreci yaklaşımıyla paralellik göstermektedir (Hepworth vd., 2017). Söz konusu yaklaşım, bireylerin ihtiyaçlarının sistematik biçimde değerlendirilmesini, bu ihtiyaçlara yönelik hedeflerin belirlenmesini, planlanan müdahalelerin uygulanmasını ve sonuçların sürekli izlenmesini esas alır (Miley, O'Melia ve DuBois, 2016). Buna göre, birinci aşama olan değerlendirme, fiziksel engelli annenin bireysel işlevselliğini, psikososyal durumunu, çevresel destek ağlarını ve emzirme öz yeterliliğinin kapsamlı biçimde analiz etmeyi içerir. İkinci aşama olan planlama, anne-bebek bağına güçlendirecek emzirme pozisyonları, destek mekanizmaları ve hak temelli sosyal hizmet yönlendirmelerini içeren kişiselleştirilmiş bir müdahale planının oluşturulmasını kapsar. Üçüncü aşama olan uygulama, ebelik ve sosyal hizmet disiplinlerinin koordinasyonunda yürütülen klinik, psikososyal ve çevresel uyarlamaları içerir. Son aşama olan izleme ve değerlendirme ise, annenin emzirme sürdürümü, duygusal iyilik hâli ve bağlanma düzeyinin belirli aralıklarla yeniden gözden geçirilmesini, gerekirse müdahalenin yeniden yapılandırılmasını öngörmektedir.

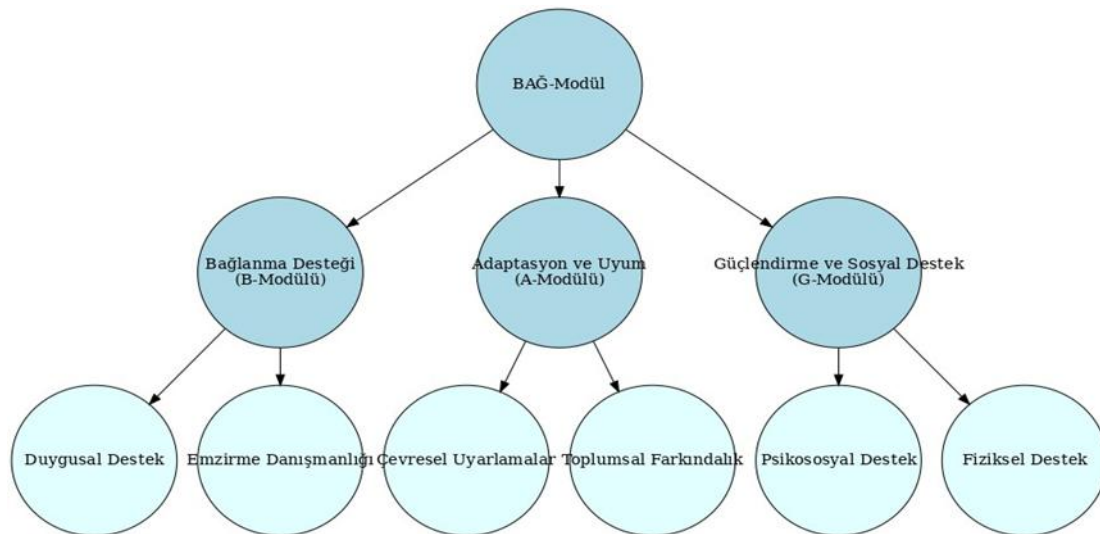
Bu dört aşamalı model, sosyal hizmetin ekolojik sistem yaklaşımı (Bronfenbrenner, 1979) ve güçlendirme temelli uygulama (Saleebey, 1996) ilkeleriyle olduğu kadar, ebelikteki kadın merkezli bakım modeli ve bütüncül ebelik yaklaşımıyla (Renfrew vd., 2014; Kennedy, 2000) da örtüşmektedir. Ekolojik bakış açısıyla fiziksel engelli annenin yalnızca çevre içerisindeki etkileşimi değerlendirilirken; güçlendirme yaklaşımı, annenin öz-yeterlik, özerklik ve ebeveynlik kapasitelerini artırarak pasif yardım alıcısı değil, aktif karar verici bir özne olarak konumlanmasını hedeflemektedir (Payne, 2021). Ebelikteki kadın merkezli bakım ilkeleri ise annenin bedenine, deneyimlerine ve doğum sonrası bakım sürecine bütüncül bir bakış kazandırarak, güven ilişkisi ve öz-katılımın güçlenmesini sağlamaktadır (Kennedy, 2010). Böylelikle “BAĞ-Modül”, sosyal hizmetin birey-çevre

etkileşimi ve hak temelli müdahale ilkelerini, ebelik disiplininin kadın merkezli ve bütüncül bakım anlayışıyla bütünleştirerek disiplinler arası bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 3. BAĞ-Modül Dört Aşama Uygulama Örneği

Aşamalar	Amaç	Uygulama Örneği (Disiplinlerarası Yaklaşım)
Değerlendirme	Annenin fiziksel, psikosozyal ve çevresel kaynaklarını sistematik biçimde analiz etmek.	Ebe: Annenin meme ucu durumu, laktasyon başlangıcı, emzirme pozisyonlarındaki fiziksel kısıtlılıklar ve emzirme öz yeterlik düzeyini belirlemek için klinik muayene ve ölçek uygulaması yapar. Sosyal Hizmet Uzmanı: Ev ortamının erişilebilirliğini, sosyal destek ağını (eş, aile, arkadaşlar), maddi zorlukları ve toplumsal önyargılarla baş etme stratejilerini derinlemesine mülakatla değerlendirir.
Planlama	Bireysel gereksinimlere dayalı, erişilebilir ve güçlendirici bir emzirme ve bağlanma planı oluşturmak.	Ebe & Fizyoterapist: Emzirme sırasında annenin rahat edebileceği, bebeği güvenli tutabileceği (örneğin, özel yastıklar, destekleyici koltuklar) ergonomik pozisyonlar ve teknikler konusunda birebir danışmanlık sağlar. Sosyal Hizmet Uzmanı & Psikolog: Toplumsal önyargılarla baş etme üzerine bireysel danışmanlık sağlar ve yeni anneler için oluşturulan, engelli annelerin de bulunduğu grup terapisi oturumlarına yönlendirir.
Müdahale	Planlanan klinik ve psikosozyal uygulamaların hayata geçirilmesi	Ebe: Annenin emzirme pozisyonu, süt sağma teknikleri, ağrı yönetimi ve oksitosin salınımını destekleyen rahatlatma egzersizleri konusunda klinik destek sunar. Sosyal hizmet uzmanı: Duygusal destek görüşmeleri yürütür, aileye bakım paylaşımı eğitimi verir ve kaynakları harekete geçirerek ev erişilebilirliğine yönelik yönlendirmelerde bulunur.
İzleme ve Değerlendirme	Sürecin etkinliğini ve annenin ilerlemesini izlemek, gerektiğinde müdahaleyi yeniden yapılandırmak.	Sosyal Hizmet Uzmanı: Annenin psikosozyal iyilik hâlini, aile içi destek ve toplumsal katılım düzeyini izleyerek, gerektiğinde bireysel görüşmeler ve aile odaklı müdahalelerle destek sağlar; ayrıca annenin yerel engelli dernekleri ve anne destek gruplarıyla kalıcı bağ kurmasını teşvik ederek akran desteğinin sürekliliğini güvence altına alır. Ebe: Emzirme sürdürümü, anne-bebek bağlanma göstergeleri ve fiziksel iyileşme sürecini düzenli olarak değerlendirir; emzirme dönemi tamamlandıktan sonra da annenin gelecekteki ebeveynlik süreçlerinde başvurabileceği yerel sağlık kaynakları ve profesyonel destek ağlarına yönlendirme yapar.

Modelin yapısal bileşenleri ve disiplinlerarası katkıları Şekil 1’de özetlenmektedir:

Şekil 1. BAĞ-Modül

Aşağıda, bu model kapsamında önerilebilecek başlıca unsurlar yer almaktadır:

6.1. Bağlanma Desteği (B-Modülü)

Bu modül, annelerin bebekleriyle güvenli bağ kurmalarını kolaylaştırmaya odaklanmaktadır. İçinde duygusal destek ve emzirme danışmanlığı yer almaktadır. Duygusal destek, annelerin ebeveynlik rollerinde öz-yeterliliklerini güçlendirmeyi hedeflerken (Rivera-Drew, 2009), emzirme danışmanlığı ise ebelik temelli eğitim programları aracılığıyla uygun pozisyon, ergonomik çözümler ve süt salınımını artırmaya yönelik uygulamalar sunmaktadır (Brown vd., 2023).

Tablo 3. BAĞ-Modül Kapsamında Fiziksel Engelli Anneler İçin Bağlanma Desteği Uygulama Alanları

Hedef	Uygulama Boyutları	Disipliner Katkıları
Fiziksel engelli annelerin bebekleriyle güvenli bağlanma ilişkisi geliştirmelerine destek olmak	- Emzirme danışmanlığı: Fiziksel engellilikten kaynaklanan zorluklara uygun tekniklerin öğretilmesi. - Ergonomik destek araçları: Hareket kısıtlılığına göre pozisyonlama ve yardımcı aparat kullanımı. - Duygusal destek: Engellilikten kaynaklanan ebeveynlik kaygılarının azaltılması. - Grup ve bireysel danışmanlık: Benzer deneyim yaşayan annelerle paylaşım ortamları. - Ortak eğitim programları: Ebelik ve sosyal hizmet uzmanlarının işbirliği ile engelli annelere yönelik özel eğitimler.	Ebelik Perspektifi: Engelliliğe özgü emzirme danışmanlığı, ergonomik çözümler, klinik takip. Sosyal Hizmet Perspektifi: Psikososyal destek, damgalanma ile baş etme, grup çalışmaları. Ekip İşbirliği: Sosyal hizmet uzmanı ve ebenin birlikte yürüttüğü güçlendirici eğitim ve destek programları.

6.2. Adaptasyon ve Uyum (A-Modülü)

Bu modül, fiziksel engelli annelerin çevresel ve toplumsal koşullara uyum sağlamalarını desteklemektedir. Çevresel uyarlamalar, günlük yaşamda emzirme ergonomisini kolaylaştıracak teknolojik ve fiziksel düzenlemeleri içermektedir (Powell, Mitra, & Smeltzer, 2018). Toplumsal farkındalık ise sosyal hizmetin toplumsal düzeyde savunuculuk rolünü görünür kılar; damgalamanın azaltılması ve toplumsal önyargılarla mücadele edilmesi yönünde farkındalık çalışmaları içerir (Topaloğlu Ören ve Ertem, 2022).

Tablo 5. BAĞ-Modül Kapsamında Fiziksel Engelli Anneler İçin Adaptasyon ve Uyum

Hedef	Uygulama Boyutları	Disipliner Katkıları
Fiziksel engelli annelerin emzirme ve sandalye, destek aparatları). - Toplumsal bakım süreçlerinde farkındalık çalışmaları: Engelli annelere yönelik çevresel ve toplumsal önyargıların azaltılması. - Aile katılımı: Eş ve aile üyelerinin sürece dâhil edilmesi. - Sağlık hizmetlerinde uyarılma: Klinik ortamda engelliliğe özgü düzenlemelerin yapılması.	- Çevresel uyarlamalar: Ev ortamında emzirme kolaylığı sağlayacak düzenlemeler (ör. ergonomik sandalye, destek aparatları). - Toplumsal farkındalık çalışmaları: Engelli annelere yönelik çevresel ve toplumsal önyargıların azaltılması. - Aile katılımı: Eş ve aile üyelerinin sürece dâhil edilmesi. - Sağlık hizmetlerinde uyarılma: Klinik ortamda engelliliğe özgü düzenlemelerin yapılması.	Ebelik: Klinik uyarlamalar, doğum sonrası eğitim. Sosyal Hizmet: Toplumsal farkındalık, aile danışmanlığı, hak savunuculuğu. Ekip İşbirliği: Sağlık profesyonelleri ve sosyal hizmet uzmanlarının koordinasyonu.

6.3. Güçlendirme ve Sosyal Destek (G-Modülü)

Bu modül, annelerin psikososyal ve fiziksel kaynaklarını artırmaya yöneliktir. Psikososyal destek, sosyal hizmet uzmanlarının bireysel danışmanlık, grup çalışmaları ve aile içi destek mekanizmaları aracılığıyla sağladığı güçlendirme temelli müdahaleleri kapsamaktadır (Norlin ve Randell, 2022). Fiziksel destek ise ebelik uygulamaları ve sağlık hizmetleriyle işbirliği içinde, annelerin beden hareketliliği ve emzirme uyumunu kolaylaştıran profesyonel müdahaleleri içermektedir.

Tablo 3. BAĞ-Modül Kapsamında Fiziksel Engelli Anneler İçin Güçlendirme ve Sosyal Destek

Hedef	Uygulama Boyutları	Disipliner Katkıları
Fiziksel engelli annelerin psikososyal, terapileri, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi. - fiziksel ekonomik ve sosyal Hak temelli destek: Sosyal hizmet aracılığıyla yasal haklar ve sosyal yardım mekanizmalarına erişim. - Ekonomik destek: Engelli anneler için psikososyal güçlendirme. Ekip	- Psikososyal destek: Bireysel danışmanlık, grup çalışmaları ve aile içi destek mekanizmaları aracılığıyla sağladığı güçlendirme temelli müdahaleleri kapsamaktadır. - fiziksel ekonomik ve sosyal Hak temelli destek: Sosyal hizmet aracılığıyla yasal haklar ve sosyal yardım mekanizmalarına erişim. - Ekonomik destek: Engelli anneler için psikososyal güçlendirme. Ekip	Ebelik: Sağlık takibi, annelerin iyilik halinin korunması. Sosyal Hizmet: Hak savunuculuğu, sosyal yardımlara erişim, güçlendirme. Ekip

Hedef	Uygulama Boyutları	Disipliner Katkıları
ebeveynlik desteklemek	rollerini istihdam ve sosyal yardım olanaklarının geliştirilmesi. - Toplumsal destek ağları: Sivil toplum, gönüllü kuruluşlar ve akran desteğinin arasında koordinasyon. harekete geçirilmesi.	Kamu kurumları, sivil toplum ve sağlık profesyonelleri

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmalar, emzirmenin yalnızca beslenme işleviyle sınırlı olmadığını; anne-bebek arasındaki etkileşimi derinleştirerek karşılıklı güven ve duygusal bağlılığın gelişimine katkı sağladığını göstermektedir (Dieterich vd., 2013; Galbally vd., 2011; Krol ve Grossmann, 2018). Özellikle ten tene temasın ve oksitosin salınımının anne duyarlılığını artırarak bebekle kurulan ilişkinin kalitesini güçlendirdiği bulgusu, emzirmenin bağlanma sürecindeki rolünü biyolojik olduğu kadar psikososyal bir olgu haline getirmektedir (Bigelow ve Power, 2020).

Fiziksel engelli annelere odaklanan araştırmalar ise bu sürecin daha karmaşık dinamiklerle şekillendiğini göstermektedir. Hareket kısıtlılığı, pozisyon bulma zorluğu ve ergonomik sınırlılıklar, annelerin emzirme deneyimlerinde dile getirdiği başlıca engellerdir (Powell, Mitra, ve Smeltzer, 2018; Brown vd., 2023). Sağlık hizmetlerinde engelliliğe özgü uyarlamaların sınırlı oluşu, danışmanlık ve rehberlik eksiklikleri ile birleşerek sürecin daha da zorlaşmasına yol açmaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmalar da benzer şekilde, engelli annelerin emzirme sürecinde sosyal destek eksiklikleri ve toplumsal önyargılar nedeniyle güçlük yaşadıklarını göstermektedir (Çelebi ve Çayır, 2021; Gedikli ve Doğan, 2024; Topaloğlu Ören ve Ertem, 2022).

Bağlanma boyutuna ilişkin çalışmalar, engelli ebeveynlerin sıklıkla bakım veren özne olarak değil, destek alan bireyler olarak algılandığını ve bu algının ebeveynlik kapasitelerinin toplumsal düzeyde sorgulanmasına yol açtığını ortaya koymaktadır (Rivera Drew, 2009). Özellikle resmi değerlendirme süreçlerinde önyargıların etkili olması, engelli annelerin ebeveynlik rollerini olumsuz etkileyen kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Kong vd., 2024; Norlin ve Randell, 2022). Bu durum, bağlanma süreçlerinin biyolojik sınırlılıkların ötesinde toplumsal önyargılar, etiketlenme ve yetersiz destek mekanizmalarıyla da şekillendiğini açıkça göstermektedir.

Bu derleme çalışma, fiziksel engelli annelerin emzirme ve bağlanma süreçlerinin biyolojik, psikososyal ve toplumsal boyutlarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Literatür, bu alanda yürütülen araştırmaların sınırlı ve çoğunlukla sağlık odaklı olduğunu; sosyal hizmet perspektifinin ise yeterince ele alınmadığını göstermektedir. Bu nedenle, fiziksel engelli annelerin deneyimlerini anlamaya yönelik bütüncül, disiplinlerarası ve hak temelli yaklaşımlara acil ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda önerilen “BAĞ-Modül”, ebelik hizmetlerinin klinik bilgi ve danışmanlık rolünü sosyal hizmetin psikososyal ve hak temelli destek mekanizmalarıyla bütünleştirerek literatüre disiplinlerarası bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Modelin Türkiye sağlık sistemi ve Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı politikaları bağlamındaki uygulanabilirliği, mevcut engellilik hizmetlerini erişilebilirlik ve psikososyal destek açısından güçlendirme potansiyeli taşımaktadır. Modelin uygulanabilirliği, Türkiye’de sağlık hizmetlerinin örgütlenme biçimi ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın engellilik politikalarıyla yakından ilişkilidir. Türkiye sağlık sistemi, birinci basamak düzeyde aile hekimliği ve toplum sağlığı merkezleri aracılığıyla doğum sonrası izlemleri yürütmekte; ebelik hizmetleri bu yapının merkezinde yer almaktadır. Bu durum, fiziksel engelli annelere yönelik emzirme ve bağlanma desteğinin yerel düzeyde sistematik biçimde sunulabilmesi için önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Diğer yandan, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023–2025), hizmetlerde erişilebilirlik, aile temelli bakımın güçlendirilmesi ve kurumlar arası koordinasyonun artırılmasını stratejik hedefler arasında tanımlamaktadır. Bu çerçevede BAĞ modeli, engelliliğe duyarlı ebelik uygulamaları ile sosyal hizmetin psikososyal destek mekanizmalarını bir araya getirerek hem Engelliler Hakkında Kanun’un (5378) öngördüğü erişilebilirlik ilkesine, hem de On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)’da vurgulanan aile temelli sosyal politika yaklaşımına uyum sağlamaktadır. Modelin, toplum sağlığı merkezleri ve il düzeyindeki sosyal hizmet müdürlükleri arasında kurulacak ortak izlem protokolleriyle hayata geçirilmesi; hem anne-bebek sağlığında bütüncül bakımın yerleşmesine hem de engelli annelerin bakım süreçlerinde hak temelli bir standart oluşmasına katkı sunabilir.

ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Bu derleme, sistematik bir literatür taraması niteliğinde olmamakla birlikte, farklı fiziksel engel türlerinin (örneğin, omurilik yaralanması, serebral palsi vb.) emzirme ve bağlanma üzerindeki spesifik etkilerini derinlemesine ayırtıramamıştır. Gelecekteki ampirik çalışmaların, bu farklılıkları dikkate alarak özelleştirilmiş destek stratejileri geliştirmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuhammad, S. ve Johnson, T. (2018). Potential impact of breastfeeding and maternal sensitivity during the first year of life: An integrative review of the literature. *International Journal of Pediatrics*, 6(12), 8655–8667. <https://doi.org/10.22038/ijp.2018.32519.2866>
- Affonso, D. D., Wahlberg, V., Persson, B. (1989). Exploration of mothers' reaction to the Kangaroo method of prematurity care. *Neonatal Network*, 7, 43–51.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Alexander, C. J., Hwang, K., & Sipski, M. L. (2002). Mothers with spinal cord injuries: Impact on marital, family, and children's adjustment. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 83(1), 24–30. <https://doi.org/10.1053/apmr.2002.27381>
- Altuntaş, O. ve Altınova, H. H. (2015). Farklı engel grupları olan kadınların bağlanma stilleri. *Electronic Turkish Studies*, 10(3).
- Andrews, E. E., Powell, R. M., Ayers, K. B. (2021). Experiences of breastfeeding among disabled women. *Women's Health Issues*. <https://doi.org/10.1016/j.whi.2020.09.001>
- Anisfeld, E., Casper, V., Nozyce, M., Cunningham, N. (1990). Does infant carrying promote attachment? An experimental study of the effects of increased physical contact on the development of attachment. *Child Development*, 61, 1617–1627.
- Bigelow, A. E. ve Power, M. (2020). Mother-infant skin-to-skin contact: Short- and long-term effects for mothers and their children born full-term. *Frontiers in Psychology*, 11, 1921. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01921>
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Volume 1 – Attachment*. New York, NY: Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and anticipation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Britton, J. R., Britton, H. L., Gronwaldt, V. (2006). Breastfeeding, sensitivity, and attachment. *Pediatrics*, 118(5), e1436–e1443. <https://doi.org/10.1542/peds.2005-2916>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Brown, H. K., Taylor, C., Vigod, S. N., Dennis, C. L., Fung, K., Chen, S., Guttmann, A. (2023). Disability and in-hospital breastfeeding practices and support: A population-based study. *The Lancet Public Health*, 8(1), e47–e56. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(22\)00227-2](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(22)00227-2)
- Byrnes, L. ve Hickey, M. (2016). Perinatal care for women with disabilities: Clinical considerations. *Journal for Nurse Practitioners*, 12, 503–509.
- Chin, N. P., Cuculick, J., ..., Starr, M. (2013). Deaf women and breastfeeding: Do unique features of deaf culture and language support breastfeeding success? *Journal of Human Lactation*, 29(4), 564–571.
- Cirban Ekrem, E., Demirel Bozkurt, Ö., Daşkan, Z. (2023). Engelli kadın olarak anne olmak. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 238-246. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.991142>
- Cowley, K. C. (2005). Psychogenic and pharmacologic induction of the let-down reflex can facilitate breastfeeding by tetraplegic women: A report of 3 cases. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 86(7), 1261–1264.
- Çelebi, EZ., Çayır, G. (2021). Ebeveyn-Bebek Bağlanmasını Etkileyen Faktörler: Lisansüstü Tezlerİncelenerek Yapılan Bir Sistematik Derleme. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 7(1);23-47.
- Davanzo, R. (2018). Controversies in breastfeeding. *Frontiers in Pediatrics*, 6, 278.

- Dieterich, C. M., Felice, J. P., O'Sullivan, E., Rasmussen, K. M. (2013). Breastfeeding and health outcomes for the mother-infant dyad. *Pediatric Clinics of North America*, 60(1), 31–48. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2012.09.010>
- Duijts, L., Jaddoe, V. W., Hofman, A. ve Moll, H. A. (2009). Prolonged and exclusive breastfeeding reduces the risk of infectious diseases in infancy. *Pediatrics*, 123(1), e101–e109.
- Edwards, R. C., Thullen, M. J., Henson, L. G., Lee, H. J., Hans, S. L., Youngblade, L. M. (2015). The association of breastfeeding initiation with sensitivity, cognitive stimulation, and efficacy among young mothers: A propensity score matching approach. *Breastfeeding Medicine*, 10(1), 13–19.
- Feldman, R., Eidelman, A. I., Sirota, L., Weller, A. (2002). Comparison of skin-to-skin (kangaroo) and traditional care: Parenting outcomes and preterm infant development. *Pediatrics*, 110, 16–26.
- Feldman, R., Gordon, I., Schneiderman, I., Weisman, O., Zagoory-Sharon, O. (2010). Natural variations in maternal and paternal care are associated with systematic changes in oxytocin following parent–infant contact. *Psychoneuroendocrinology*, 35(8), 1133–1141. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2010.02.013>
- Feldman, R., Weller, A., Leckman, J. F., Kuint, J. (1999). The nature of the mother's tie to her infant: Maternal bonding under conditions of proximity, separation, and potential loss. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(7), 897–910.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Higgitt, A., Target, M. (1996). The theory and practice of resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37(2), 231–245.
- Francis, D. D., Champagne, F. A., Meaney, M. J. (2000). Variations in maternal behaviour are associated with differences in oxytocin receptor levels in the rat. *Journal of Neuroendocrinology*, 12(12), 1145–1148.
- Fraley, R. C. ve Shaver, P. R. (1998). Airport separations: A naturalistic study of adult attachment dynamics in separating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(5), 1198–1212.
- Frontera, W. R. (2010). *Delisa's physical medicine & rehabilitation: Principles and practice* (5th ed.). Lippincott Williams & Wilkins.
- Galbally, M., Lewis, A. J., Van IJzendoorn, M. H., Permezel, M. (2011). The role of oxytocin in mother-infant relations: A systematic review of human studies. *Harvard Review of Psychiatry*, 19(1), 1–14.
- Gedikli, G., ve Aydın Doğan, R. (2024). Engelli kadınların annelik deneyimi: Görme ve işitme engelli bireylerin gebelik ve doğum süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar ve yaklaşımlar. In Y. Altuner (Ed.), *Sağlık Bilimlerinde Kadın Sağlığı, Gebelik ve Yenidoğan Bakımı*. Özgür Yayınları.
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Waters, E. (2006). *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies*. Guilford Press.
- Grue, L., ve Lærum, K. T. (2002). 'Doing motherhood': Some experiences of mothers with physical disabilities. *Disability & Society*, 17(6), 671–683. <https://doi.org/10.1080/0968759022000010443>
- Guay, A., Aunos ve M., Collin-Vézina, D. (2017). Mothering with an intellectual disability: A phenomenological exploration of making infant-feeding decisions. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(3), 511–520.
- Hepworth, D. H., Rooney, R. H., Rooney, G. D. ve Strom-Gottfried, K. (2017). *Direct social work practice: Theory and skills* (10th ed.). Cengage Learning.
- Horner-Johnson, W., Darney, B. G. ve Kulkarni-Rajasekhara, S. (2016). Pregnancy among US women: Differences by presence, type, and complexity of disability. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 214(4), 529.e1–529.e9.
- Horta, B. L., Loret de Mola, C. ve Victora, C. G. (2015). Breastfeeding and intelligence: A systematic review and meta-analysis. *Acta Paediatrica*, 104(S467), 14–19.
- Höbek Akarsu, R., Tuncay, B., Yüzer Alsaç, S. (2017). Anne-bebek bağlanmasında kanıta dayalı uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4): 275–279.
- Iezzoni, L. I., Yu, J., Wint, A. J. (2013). Prevalence of current pregnancy among US women with and without chronic physical disabilities. *Medical Care*, 51(6), 555–562.
- Jackson, D. (2016). The impact of breastfeeding on maternal sensitivity. *Journal of Child Health Care*, 20(1), 11–19.

- Jacob, J., Kirshbaum, M. ve Preston, P. (2017). Mothers with physical disabilities caring for young children. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 16(2), 95–115. <https://doi.org/10.1080/1536710X.2017.1299666>
- Jansen, J., de Weerth, C. ve Riksen-Walraven, J. M. (2008). Breastfeeding and the mother-infant relationship—A review. *Developmental Review*, 28(4), 503–521.
- Kaiser, A., Reid, D., & Boschen, K. A. (2012). Experiences of parents with spinal cord injury. *Sexuality and Disability*, 30(2), 123–137. <https://doi.org/10.1007/s11195-011-9238-0>
- Kennedy, H. P. (2000). A model of exemplary midwifery practice: Results of a Delphi study. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 45(1), 4–19. [https://doi.org/10.1016/S1526-9523\(99\)00018-5](https://doi.org/10.1016/S1526-9523(99)00018-5)
- Kırca, N. ve Adibelli, D. (2021). Effects of mother–infant skin-to-skin contact on postpartum depression: A systematic review. *Perspectives in Psychiatric Care*, 57(4), 2014–2023. <https://doi.org/10.1111/ppc.12727>
- Kim, C. Y., Smith, N. P. ve Teti, D. M. (2024). Associations between breastfeeding, maternal emotional availability, and infant-mother attachment: The role of coparenting. *Journal of Human Lactation*, 40(3), 455–463. <https://doi.org/10.1177/08903344241247207>
- Kim, P., Feldman, R., Mayes, L. C., Eicher, V., Thompson, N. ve Leckman, J. F. (2011). Breastfeeding, brain activation to own infant cry, and maternal sensitivity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(8), 907–915.
- Kirshbaum, M. (2000). A disability culture perspective on early intervention with parents with physical or cognitive disabilities and their infants. *Infants & Young Children*, 13(2), 9-20.
- Kirshbaum, M. ve Olkin, R. (2002). Parents with physical, systemic, or visual disabilities. *Sexuality and Disability*, 20(1), 65-80. DOI:10.1023/A:1015286421368
- Kong, P., Collings, S. ve Spencer, M. (2024). Assessments, assumptions and ableism: Examining court-ordered parenting capacity assessments of parents with intellectual disability and cognitive difficulties. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*. Advance online publication. <https://doi.org/10.3109/13668250.2024.2417425>
- Krol, K. M. ve Grossmann, T. (2018). Psychological effects of breastfeeding on children and mothers. *Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz*, 61, 977–985. <https://doi.org/10.1007/s00103-018-2769-0>
- Linde, K., Lehnig, F., Nagl, M. ve Kersting, A. (2020). The association between breastfeeding and attachment: A systematic review. *Midwifery*, 81, 102592. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2019.102592>
- Liu, X., Leung, D. Y., Yang, A. (2013). Breastfeeding and maternal sensitivity in Chinese mothers: A cohort study. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 13, 195.
- Liu, L., Feng, S., Zhang, Y., Xiao, G., Zhou, M., Li, X., Li, Y., & Qin, C. (2025). The role of breastfeeding self-efficacy in the relationship between perinatal depressive symptoms and exclusive breastfeeding: A longitudinal mediation analysis. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 25(1), 356. <https://doi.org/10.1186/s12884-025-07481-8>
- Main, M. ve Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth strange situation. In M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: Theory, research and intervention* (pp. 121–160). University of Chicago Press.
- Malacrida, C. (2009). Performing motherhood in a disablist world: Dilemmas of motherhood, femininity and disability. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 22(1), 99–117. <https://doi.org/10.1080/09518390802581927>
- Meyer, K. ve Anderson, G. C. (1999). Using Kangaroo care in a clinical setting with full-term infants having breastfeeding difficulties. *MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 24, 190–192.
- Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Press.
- Miley, K. K., O'Melia, M., DuBois, B. (2016). *Generalist social work practice: An empowering approach* (8th ed.). Pearson.
- Mitra, M., Clements, K. M., Zhang, J. (2015). Maternal characteristics, pregnancy complications, and adverse birth outcomes among women with disabilities. *Medical Care*, 53(12), 1027–1032.

- Mitra, M., Long-Bellil, L. M., Iezzoni, L. I., Smeltzer, S. C., Smith, L. D. (2016). Pregnancy among women with physical disabilities: Unmet needs and recommendations on navigating pregnancy. *Disability and Health Journal*, 9(3), 457–463. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2015.12.007>
- Mitra, M., Smith, L. D., Smeltzer, S. C., Long-Bellil, L. M., Sammet Moring, N., & Iezzoni, L. I. (2017). *Barriers to providing maternity care to women with physical disabilities: Perspectives from health care practitioners*. *Disability and Health Journal*, 10(3), 445–450. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2016.12.021>
- Morton, C., Le, J. T., Shahbandar, L. (2013). Pregnancy outcomes of women with physical disabilities: A matched cohort study. *PM&R*, 5(2), 90–98.
- Norlin, J. ve Randell, E. (2022). Social workers' perceptions of assessing the parental capacity of parents with intellectual disabilities in child protection investigations. *Journal of Intellectual Disabilities*, 27(4), 976–993. <https://doi.org/10.1177/17446295221113717>
- Parchomiuk, M. (2014). Social context of disabled parenting. *Sexuality and Disability*, 32(2), 231–242. <https://doi.org/10.1007/s11195-014-9353-5>
- Patnode, C. D., Henninger, M. L., Senger, C. A., Perdue, L. A., & Whitlock, E. P. (2016). Primary care interventions to support breastfeeding: Updated evidence report and systematic review for the U.S. Preventive Services Task Force. *JAMA*, 316(16), 1694–1705. <https://doi.org/10.1001/jama.2016.8882>
- Payne, M. (2020). *Modern social work theory* (5th ed.). Oxford University Press.
- Peñacoba, C., Rodríguez, L., Carmona, J., Marín, D., & Carmona-Monge, F. J. (2019). Associations between breastfeeding and mother–infant bonding: A systematic review. *Breastfeeding Medicine*, 14(10), 708–721. <https://doi.org/10.1089/bfm.2019.0106>
- Pituch, E., Bindiu, A. M., Grondin, M., Bottari, C. (2022). Parenting with a physical disability and cognitive impairments: A scoping review of the needs expressed by parents. *Disability and Rehabilitation*, 44(13), 3285–3300.
- Pituch, E., Cormier, T., Gilbert, V., Bottari, C. (2024). Babycare assistance needs of parents with physical disabilities: An observational study. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, 44(1), 25–36. <https://doi.org/10.1177/15394492231172935>
- Prilleltensky, O. (2004). *My child is not my carer: Mothers with physical disabilities and the well-being of children*. *Disability & Society*, 19(3), 209–223. <https://doi.org/10.1080/0968759042000204185>
- Powell, R. M., Mitra, M., Smeltzer, S. C. (2018). Breastfeeding among women with physical disabilities in the United States. *Journal of Human Lactation*, 34(2), 253–261. <https://doi.org/10.1177/0890334417739836>
- Renfrew, M. J., McFadden, A., Bastos, M. H., Campbell, J., Channon, A. A., Cheung, N. F., ... Declerq, E. (2014). Midwifery and quality care: Findings from a new evidence-informed framework for maternal and newborn care. *The Lancet*, 384(9948), 1129–1145. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)60789-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)60789-3)
- Riem, M. M., Van IJzendoorn, M. H., Tops, M., Boksem, M. A., Rombouts, S. A., Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). No laughing matter: Intranasal oxytocin administration changes functional brain connectivity during exposure to infant laughter. *Neuropsychopharmacology*, 36(6), 1257–1266.
- Ririn, S., Muftulillah, S., Suryaningsih, K. (2024). Experience of breastfeeding and exclusive breastfeeding for women with physical disabilities: Scoping review. *Journal of Health Science*, 5(5), 347–353.
- Rivera Drew, J. A. (2009). Disability and the self-reliant family: Revisiting the literature on parents with disabilities. *Marriage & Family Review*, 45(5), 431–447. <https://doi.org/10.1080/01494920903048734>
- Saleebey, D. (1996). The strengths perspective in social work practice: Extensions and cautions. *Social Work*, 41(3), 296–305.
- Shaw, G. M., Nelson, V., Iovannisci, D. M., Finnell, R. H., Lammer, E. J. (2003). Maternal occupational chemical exposures and biotransformation genotypes as risk factors for selected congenital anomalies. *American Journal of Epidemiology*, 157(6), 475–484.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış [Attachment Process in Infancy: A Review]. *Klinik Psikiyatri Dergisi: The Journal of Clinical Psychiatry*, 8(2), 88–99.
- Strathearn, L., Iyengar, U., Fonagy, P., Kim, S. (2012). Maternal oxytocin response during mother–infant interaction: Associations with adult temperament. *Hormones and Behavior*, 61(3), 429–435.

- Tekinarslan, F. G., & Sevi Tok, E. (2023). Engelli çocuğu olan annelerde öz-şefkat, sosyal destek ve psikolojik dayanıklılığın öznel iyi oluşla ilişkisi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 10(1), 148-167. <https://doi.org/10.31682/ayna.1145256>
- Tessier, R., Cristo, M., Velez, S., Giron, M., De Calume, Z. F., Ruiz-Palaez, J. G., Charpak, Y. ve Charpak, N. (1998). Kangaroo mother care and the bonding hypothesis. *Pediatrics*, 102, e17.
- Tharner, A., Luijk, M. P., Raat, H., IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Moll, H. A., ...ve Tiemeier, H. (2012). Breastfeeding and its relation to maternal sensitivity and infant attachment. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(5), 396-404. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e318257fac3>
- Topal, S., Çınar, N., Altınkaynak, S. (2017). Emzirmenin anne sağlığına yararları. *Journal of Human Rhythm*, 3(1), 25-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289893>.
- Topaloğlu Ören, E. D., Ertem, G. (2022). Fiziksel engelli anneler arasında emzirmeyi destekleyen ve bariyer oluşturan faktörler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 669-686. <https://doi.org/10.33417/tsh.955925>
- Van IJzendoorn, M. H. ve Sagi-Schwartz, A. (2008). Cross-cultural patterns of attachment: Universal and contextual dimensions. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 880-905). Guilford Press.
- Vaz, J. S., Maia, M. F. S., Neves, P. A. R., Santos, T. M., Vidaletti, L. P., Victora, C. (2021). Monitoring breastfeeding indicators in high-income countries: Levels, trends, and challenges. *Maternal & Child Nutrition*, 17(3), e13137.
- Vis, H. S. ve Hennart, P. H. (1978). Decline in breastfeeding: About some of its causes. *Acta Paediatrica Belgica*, 31, 195-206.
- Yıldırım, B., ve Yılmaz Demirel, Ö. (2023). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşam deneyimleri: Kabul süreçleri ve güçlüklerle baş etme durumları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(3), 1667-1680. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1288362>
- Warkentin, T., Hermann, S., & Berndt, A. (2021). Breastfeeding positions and techniques used by Canadians with physical disabilities. *Disability and Health Journal*, 14(4), 101151. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2021.101151>
- Woolhouse, H., James, J., Gartland, D., McDonald, E., Brown, S. J. (2016). Maternal depressive symptoms at three months postpartum and breastfeeding rates at six months postpartum: Implications for primary care in a prospective cohort study of primiparous women in Australia. *Women and Birth*, 29(4), 381-387. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2016.01.002>
- World Health Organization. (2023). *Breastfeeding recommendations: Exclusive breastfeeding for the first 6 months of life and continued breastfeeding up to 2 years and beyond*. Geneva: WHO. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infant-and-young-child-feeding>

Opinions of Social Workers on Public Policies: The Case of Ministry of Family and Social Services

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Kamu Politikalarına İlişkin Görüşleri: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Örneği

Nurcan AKMAN ⁽¹⁾, Rümeysa YAĞLIOĞLU ⁽²⁾, Berin ÇİMEN ⁽³⁾, Aybuke BAYRAK ⁽⁴⁾, Mehmet KIRLIOĞLU ^{(5),*}

ABSTRACT

The purpose of the study is to determine the views of workers working within the Ministry of Family and Social Services regarding public policies. This study emphasizes that public policies should be more inclusive, field-informed, and sustainable; it highlights the need for the social work profession to take on a more active role in policy-making processes. The research was conducted using the semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, and one-on-one interviews were conducted with 20 social workers directly involved in the implementation of public policies. The findings obtained from the interviews were examined through thematic analysis and grouped under main themes such as "definition of public policy," "success of public policy," "key challenges encountered," "protective and preventive services," "implementing actors and collaboration networks," and "research needs." Participants defined public policies as a system focused on increasing social welfare and protecting disadvantaged groups. They stated that protective and preventive services were inadequate, that there were problems in the implementation of some legal regulations, that there were deficiencies in inter-institutional cooperation, that field personnel were not sufficiently involved in the process of developing public policies, and that this situation led to difficulties in implementation. Recommendations were made regarding expanding the scope of protective and preventive services, strengthening the coordination structure among implementing agencies, regularly and systematically measuring policy outcomes, integrating the views of social workers into policy processes, supporting a research and data-based approach, and developing community-based cooperation networks.

Keywords: Public policy, Social work, Disadvantaged groups, Policy implementation, Ministry of Family and Social Services.

ÖZET

Araştırmanın amacı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının kamu politikalarına ilişkin düşüncelerinin belirlenmesidir. Bu çalışma, kamu politikalarının daha kapsayıcı, sahadan beslenen ve sürdürülebilir olması gerektiğine vurgu yapmakta; sosyal hizmet mesleğinin politika üretim süreçlerinde daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiş ve kamu politikalarının uygulanmasında doğrudan görev alan 20 sosyal hizmet uzmanı ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular tematik analizle incelenmiş ve "kamu politikasının tanımı", "kamu politikasının başarısı", karşılaşılan temel zorluklar", koruyucu-önleyici hizmetleri", "uygulayıcı aktörler ve işbirliği ağları" ve "araştırmaya ilişkin gereksinim" gibi ana temalar altında toplanmıştır. Katılımcılar kamu politikalarını, sosyal refahı artırma ve dezavantajlı grupları koruma odaklı bir sistem olarak tanımlamışlardır. Koruyucu ve önleyici hizmetlerin yetersiz kaldığı, bazı yasal düzenlemelerin uygulanmasında sorunlar yaşandığı ve kurumlar arası işbirliğinde eksiklikler bulunduğu, kamu politikalarının oluşturulmasında saha personelinin yeterince sürece dahil edilmediği ve bu durumun uygulamada aksaklıklara yol açtığı ifade edilmiştir. Koruyucu ve önleyici hizmetlerin kapsamının genişletilmesine, uygulayıcı kurumlar arasında koordinasyon yapısının güçlendirilmesine, politika sonuçlarının düzenli ve sistematik ölçümüne, sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinin politika süreçlerine entegrasyonuna, araştırma ve veri temelli yaklaşımın desteklenmesine, toplum temelli işbirliği ağlarının geliştirilmesine ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu politikası, Sosyal hizmet, Dezavantajlı gruplar, Politika uygulama, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

* Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi,
nurcanakman5734@gmail.com
0009-0009-2485-2826

² Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, yaglioglur@gmail.com
0009-0003-7659-9275

³ Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi,
cimenberin63@gmail.com
0009-0000-7682-4418

⁴ Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi,
aybukebayrak78@icloud.com
0009-0000-5878-8580

⁵ Doç. Dr., Karabük Üniversitesi,
kirioglumehmet@gmail.com
0000-0003-0130-0841

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :08.07.2025
Accepted/Kabul :28.11.2025
Published/Yayımlama :30.11.2025

Cited/Atf:

Akman, N., Yağlıoğlu, R., Çimen, B., Bayrak, A., & Kırlioğlu, M. (2025). Sosyal hizmet uzmanlarının kamu politikalarına ilişkin görüşleri: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı örneği, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 97-113.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC)'nın hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

GİRİŞ

Türkiye’de kamu politikası oluşturma süreçleri, 1980 sonrası neo-liberal ekonomi politikalarının gerektirdiği kalkınma söylemleri ve yaşanan ekonomik krizler doğrultusunda şekillenmiştir. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte mevcut aktörlerin rollerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’nin uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketlerle kurduğu ilişkiler, politika oluşum sürecini etkileyen bir unsur haline gelmiştir. Kamu politikası, her ne kadar gelişmiş batılı kapitalist ülkelerde 1950’lerden sonra popüler bir konu haline gelmiş olsa da aslında devlet felsefesinin olduğu zamandan bu yana geçerliliğini koruyan bir kavramdır. Bu kavram, bilimsel yöntemler kullanılarak toplumsal ihtiyaçların daha etkili ve daha dinamik bir biçimde karşılanmasını sağlamak amacıyla, yönetim tarafından kamu gücü adına oluşturulan negatif ve pozitif tüm yaptırımları ifade etmek için kullanılır (Aygen, 2019; Gül, 2015). Kamu politikası, toplumsal sorunlara, ihtiyaçlara veya taleplere çözüm bulmak amacıyla oluşturulur ve belli bir yasal mevzuata dayanır. Toplumun istek ve beklentilerine yanıt vermek, problemlerini gidermek, toplumda barış ve düzeni tesis etmek, devletin iç ve dış güvenliğini sağlamak, bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla belirlenen çözüm yollarına ilişkin olarak hükümetler ya da diğer paydaşlar tarafından yapılan yasal düzenlemeler, idari kararlar, işlemler ve uygulamaların her biri birer kamu politikasıdır (Dinç ve Atmaca, 2023).

Kamu politikası, algılanan kamu sorunlarına ve bunları çözmek için hükümet eylemi gerektiren zorluklara yanıt vermek üzere tasarlanan projeler ve programlar tarafından sağlanan kaynakların fiili tahsisi anlamına gelmelidir. Kamu politikalarının geliştirilip uygulanması yoluyla ülkeler hem toplumsal refahı yükseltebilir hem de kamu düzeni ile toplumsal huzuru sağlayacak değerleri oluşturmak durumundadır. Kamu politikası oluşturma sürecinde temel aktör devlettir. Ancak kamu politikası aktörlerini sınıflandıracak olursak, yasama, yürütme ve yargı organları ile kamu bürokrasisi, başlıca aktörler arasında bulunmaktadır. Bu aktörlere ek olarak, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve bireyler de sürecin bir unsuru haline gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler ile e-devlet anlayışının öne çıkması, kamu politikalarının oluşturulması ve karar alma süreçlerine dâhil olan aktörlerin sayısını artırmaktadır. Dolayısıyla kamu politikası, devlet dışı aktörler ve faktörler süreci etkileyebilse de devlet kurumları ve yetkilileri tarafından geliştirilen ve uygulanan politikadır. Kamu politikasının politika tercihleri ve siyasi aktörlerin davranışları kültür ve değerleri etkileyerek gelecekteki politika tercihlerinin bağlamını değiştiren geri bildirim döngüleri yarat (Akman, 2019: 50; Anyebe, 2018: 8; Firidin, 2022: 131; Kırışik ve Sezer, 2015: 200; Muers, 2018: 4).

Kamu politikası, genellikle birkaç aşamadan oluşan bir süreçle geliştirilir. Bu aşamalar arasında sorun tanımlama, politika alternatifi oluşturma, seçim, uygulama ve değerlendirme yer almaktadır. Sorun tanımlama aşaması, toplumun ihtiyaçlarının ve problemlerinin net bir şekilde belirlenmesi ile başlar. Bu süreçte politika yapıcılar, çeşitli veri ve analizleri kullanarak hangi sorunların önceliklendirilmesi gerektiğine karar verir. Örneğin, "halk sağlığı sorunları" veya "eğitimde eşitlik" gibi konular, kamu politikası oluşturanlar için önemli birer çalışma alanıdır (Bardach ve Patashnik, 2023). Politika alternatifi oluşturma aşamasında, farklı çözüm önerileri geliştirilir. Bu aşamada uzman görüşlerine, kamuoyu yoklamalarına ve benzeri kaynaklara başvurmak önemlidir. Politika seçim aşamasında ise alternatifler arasında en etkili çözüm belirlenir. Uygulama aşaması, politika kararının hayata geçirildiği aşamadır ve bu süreçte çeşitli aktörlerin işbirliği ve uyumu hayati öneme sahiptir (Hill vd., 2014). Son olarak, planlanan politikanın etkileri değerlendirilir. Bu, toplumun ihtiyaçlarına ne kadar uygun olduğunu ve istenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını ölçmeye yardımcı olmaktadır. Değerlendirme süreci, kamu politikalarının sürekli iyileştirilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (Weiss, 1999).

Sosyal hizmet bağlamında kamu politikaları ise toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla geliştirilen sistematik yaklaşımlardır. Bu politikalar, bireylerin ve toplulukların sosyal, ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını belirlemeyi, desteklemeyi ve güçlendirmeyi hedeflemektedir. Sosyal hizmet, bireylerin ve grupların, çeşitli zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmak için tasarlanmış profesyonel bir alan (Er, 2025; Şahin, 2024; Taşağal, 2023) olmasına rağmen, bu alandaki uygulamalar büyük ölçüde kamu politikalarının çerçevesi içinde şekillenir. Kamu politikalarının sosyal hizmetle etkileşimi, sosyal problemler ve ihtiyaçlar bağlamında önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet alanında politika geliştirme süreci, öncelikle ihtiyaçların belirlenmesi ile başlar. Bu süreçte, yoksulluk, evsizlik, aile içi şiddet, çocuk istismarı gibi konular ele alınır. Politika

yapıcıların, bu alanlarda etkili ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek için sosyal hizmet uzmanları, akademisyenler ve toplum temsilcileri ile işbirliği yapmaları gerektiği ifade edilmektedir (Blakemore ve Warwick-Booth, 2013).

Sosyal hizmet bağlamında kamu politikaların, genellikle üç ana unsur etrafında şekillendiği ifade edilmektedir. Bunların ihtiyaç analizi, müdahale stratejileri ve değerlendirme olduğu belirtilmektedir. İhtiyaç analizi, toplumun hangi alanlarda desteğe ihtiyaç duyduğunu belirlerken, müdahale stratejileri bu ihtiyaçları karşılamak için tasarlanmış program ve hizmetlerin geliştirilmesine yönelik planlamaları içermektedir. Son olarak, yapılan müdahalelerin etkisinin değerlendirilmesi, politika yapıcıların gelecekte daha etkili çözümler geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet politikalarının esnek ve dinamik olmasının önemi büyüktür; zira sosyal ihtiyaçlar sürekli değişim göstermekte ve bu değişimlere uygun tepkiler geliştirilmesi gerekmektedir (Healy ve Thomas, 2020). Sonuç olarak, sosyal hizmet bağlamında kamu politikalarının etkinliği, yalnızca doğru müdahalelerin uygulanması ile değil, aynı zamanda bu müdahalelerin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve toplumsal ihtiyaçlara göre güncellenmesi ile doğrudan ilişkilidir. Böylece, toplumsal eşitlik ve sosyal adalet hedeflerine ulaşma yolunda güçlü bir alt yapı oluşturulabilir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının kamu politikalarına ilişkin düşüncelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda oluşturulan alt amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının kamu politikası yapım sürecine katılım düzeylerini, uygulanan politikaların mesleki uygulamalara etkilerini ve mevcut kamu politikalarının sahadaki karşılığını nasıl değerlendirdiklerini incelemeyi hedeflemektedir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının politika süreçlerinde ne ölçüde söz sahibi oldukları, politika yapıcılarla olan etkileşimleri ve kamu politikalarının hizmet sunumundaki etkinliği konularında derinlemesine bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır.

1.YÖNTEM

1.1.Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma modeli ile yürütülmüştür. Nitel araştırma; olayları doğal ortamında inceleyip anlamaya, derinlemesine yorum yapmaya odaklanan ve sayısal verilerden çok, insan deneyimlerini ve algılarını merkeze alan bir araştırma yöntemidir (Şahin, 2010: 183; Ger, 2009: 6). Nitel araştırmada emik yaklaşım, olaylara kişinin gözünden bakmayı amaçlar; emik kavrayış ise farklı bireysel deneyimleri karşılaştırarak ortak noktaları ve ayrılıkları yorumlamaktır (Ger, 2009: 5-6). Bu bakış açısına göre, nitel araştırma, araştırmacının olguları doğal ortamlarında ve tüm detaylarıyla incelemesidir (Fraenkel ve Warren, 2000: 669). Kamu politikaları, yalnızca yasal düzenlemeler veya kurumsal süreçler üzerinden değil, aynı zamanda bu politikaları uygulayan profesyonellerin bakış açıları, değerleri ve mesleki deneyimleri üzerinden de şekillenmektedir. Bu nedenle araştırmanın odak noktası, sayısal verilerden ziyade anlam, yorum ve bağlamın ortaya çıkarılmasıdır. Nitel araştırma yaklaşımı, bireylerin yaşantılarını kendi bakış açılarıyla anlamaya ve bu deneyimlerden yola çıkarak sosyal olgulara ilişkin bütüncül bir kavrayış geliştirmeye olanak sağlar. Bu doğrultuda, sosyal hizmet uzmanlarının kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına dair görüşlerinin, deneyimlerinin ve eleştirilerinin derinlemesine incelenebilmesi için nitel bir yaklaşım gereklidir. Ayrıca nitel araştırma deseni, araştırmacıya esneklik tanıyarak katılımcıların düşüncelerini doğal ortamlarında, kendi anlatıları aracılığıyla ortaya koyma fırsatı sunmaktadır. Böylelikle elde edilen veriler, nicel yöntemlerin sınırladığı kategorilerden ziyade, sosyal hizmet uzmanlarının politik süreçlere ilişkin anlam dünyalarını yansıtmaktadır.

1.2.Katılımcılar

Bu araştırmada, nitel veri toplama stratejisi kapsamında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırma konusu hakkında derinlemesine ve anlamlı bilgi sağlayabilecek bireylerin bilinçli olarak seçilmesine dayanır (Bouncken vd., 2025; Duan vd., 2015; Palinkas vd., 2015). Bu bağlamda, kamu politikalarının oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerine doğrudan katkı sunan veya bu süreçleri yakından gözlemleyen kişiler örneklem grubuna dahil edilmiştir. Örneklem, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında görev yapan sosyal hizmet

uzmanlarından oluşmaktadır. Katılımcıların seçiminde, en az beş yıllık mesleki deneyime sahip olmaları, görevleri gereği kamu politikalarının hazırlanması, uygulanması ya da değerlendirilmesi süreçlerine bir biçimde dâhil olmaları ölçütleri dikkate alınmıştır. Bu ölçütler aracılığıyla, kamu politikaları alanında bilgi ve deneyim bakımından zengin bir veri setine ulaşmak hedeflenmiştir. Araştırmada görüşmeler kendi içinde doyum noktasına ulaşınca kadar devam etmiş ve toplamda 20 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılara ait genel bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin bilgiler

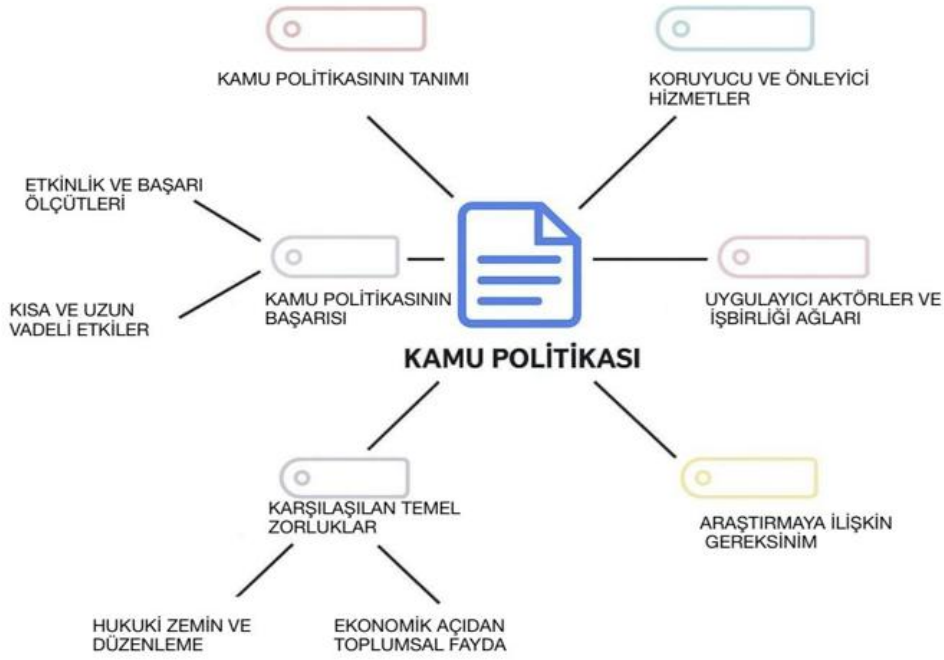
Görüşme Kodu	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri	Mesleki Deneyim	Bağlı Olunan Kurum-Kuruluş
K-1	12.05.2025	Zoom toplantısı	5	ASHB
K-2	01.05.2025	Zoom toplantısı	4	SHM
K-3	08.05.2025	Zoom toplantısı	6	SYVD
K-4	16.05.2025	Zoom toplantısı	7	SHM
K-5	20.05.2025	Zoom toplantısı	5	SYVD
K-6	05.05.2025	Huzurevi	8	Huzurevi
K-7	09.05.2025	Huzurevi	12	Huzurevi
K-8	07.05.2025	Zoom toplantısı	7	ASHB
K-9	20.05.2025	Zoom toplantısı	6	SHM
K-10	16.05.2025	Huzurevi	7	Huzurevi
K-11	18.05.2025	Zoom toplantısı	9	ASDEP
K-12	20.05.2025	Zoom toplantısı	8	SHM
K-13	16.05.2025	ASHB	10	ASHB
K-14	19.05.2025	Zoom toplantısı	8	SHM
K-15	08.05.2025	ASHB	8	SHM
K-16	10.05.2025	Zoom toplantısı	5	ASHB
K-17	12.05.2025	Zoom toplantısı	5	KKE
K-18	14.05.2025	Zoom toplantısı	6	KKE
K-19	17.05.2025	Zoom toplantısı	9	KKE
K-20	16.05.2025	Zoom toplantısı	14	ASHB

1.3. Veri Oluşturma Süreci

Bu araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı, sorulması planlanan soruları görüşme formuna dahil etse de görüşmenin seyrine bağlı olarak katılımcıdan yanıtlarını detaylandırmasını talep edebilir ya da bazı soruların yanıtları başka sorular içerisinde verilmişse, o soruları yeniden yöneltmeyebilir. Bu yönüyle araştırmacıya çalışma esnasında kolaylık ve esneklik sağlayan (Türnüklü, 2000) yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın hedefi doğrultusunda ilgili literatür incelenmiştir. Görüşme formu oluşturma sürecin de çeşitli kaynaklardan (Dinç ve Atmaca, 2023; Cansever, 2022; Çalı, 2012) yararlanılarak Uzman görüşü doğrultusunda yapılan düzeltmelerle görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşmeler katılımcılarla önceden belirlenen tarih ve saatlerde yüz yüze gerçekleşmiştir. Her görüşme ortalama 30-45 dakika sürmüştür. Katılımcılardan onay alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve daha sonra aynı şekilde yazıya aktarılmıştır. Ses kayıtları birebir yazıya aktarılmıştır. Bu süreçte ifadelerin orijinal biçimi korunarak herhangi bir anlam kaybı olmamasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler 2025 yılı Nisan ayında gerçekleşmiştir. Verilerin analizinde ise “kod oluşturma”, “temaları belirleme”, “kod ve tema düzenleme” ve “bulguların yorumlanması” süreci izlenmiştir (Kaldık, 2024: 398; Kaymakçı ve Aca, 2024: 424).

2. BULGULAR

Kamu politikası eksininde elde edilen ana temalar; “Kamu Politikasının Tanımı”, “Koruyucu ve Önleyici Hizmetler”, “Uygulayıcı Aktörler ve İşbirliği Ağları”, “Araştırmaya İlişkin Gereksinim”, “Karşılaşılan Temel Zorluklar” ve “Kamu Politikasının Başarısı” şeklinde sıralanmaktadır. “Kamu Politikasının Başarısı” temasının “etkinlik ve başarı ölçütleri” ile “kısa ve uzun vadeli etkiler” olmak iki alt teması bulunmaktadır. Ek olarak “Karşılaşılan Temel Zorluklar” temasının da benzer şekilde “hukuki zemin ve düzenlemeler” ile “ekonomik açıdan toplumsal fayda” alt temaları bulunmaktadır.

Şekil 1. Çalışma kapsamında oluşturulan temalar ve alt temalara ilişkin diyagram

2.1.Kamu Politikasının Tanımı ve Amacı

Katılımcıların kamu politikasına dair tanımlarındaki temel düşünce, kamu politikasının devlet eliyle toplumun refahı için geliştirilen ve uygulamaya konulan hizmetler bütünü olduğudur. Katılımcılara göre özellikle sosyal yardımlar, bakım hizmetleri ve düzenleyici müdahaleler gibi örnekler üzerinden yapılan tanımlar (K-1, K-3, K-5, K-10) kamu politikasının yalnızca teknik ve idari bir süreç değil, aynı zamanda toplumsal ihtiyaçlara duyarlı bir planlama alanı olduğunu göstermektedir. Katılımcıların bazıları kamu politikasını daha çok mevcut uygulamaların iyileştirilmesine yönelik stratejiler olarak ele alırken (K-2, K-4), bazıları ise kamu hizmetlerinin bireylerin temel yaşam koşullarını desteklemek üzere düzenlenmesi olarak değerlendirmiştir (K-6, K-7, K-12).

Dezavantajlı grupların korunmasına vurgu yapan katılımcılar, kamu politikalarının yalnızca bir hak temelli anlayışla değil, aynı zamanda sosyal adalet ilkesiyle şekillendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir (K-8, K-9, K-14). Bazı katılımcılara göre kamu politikasının hem alınan kararları hem de alınmayanları kapsadığı ifade edilmiştir. Bu yönüyle kamu politikası, toplumsal sorunlara müdahale kadar, müdahale edilmemesinin de siyasi bir tercih olduğunu hatırlatmaktadır (K-13, K-14). Bunun yanında, devletin kamu politikasını yalnızca hizmet sunumuyla değil, bu hizmetleri nasıl, kime ve ne kadar süreyle sunduğu gibi stratejik kararlarla da şekillendirdiği belirtilmiştir (K-16, K-17). Kamu politikası, sosyal hizmet uzmanlarının gözünde devletin toplumla kurduğu ilişkinin bir yansımasıdır. Bu politikalar hem sosyal hizmetlerin yönünü belirlemekte hem de toplumsal adaletin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılar kamu politikasının yalnızca devlet merkezli değil, toplumsal ihtiyaçlarla beslenen ve sahadaki uygulayıcıların gözlemleriyle sürekli güncellenmesi gereken dinamik bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların büyük bölümü kamu politikalarında dezavantajlı gruplara öncelik verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu gruplar arasında özellikle çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelli bireyler ve göçmenler sıklıkla vurgulanmıştır. Yaşlı nüfusun artışıyla birlikte bakım hizmetlerinin önemi vurgulanmış, bu alandaki kurumsal kapasitenin yetersiz kaldığına dikkat çekilmiştir (K-8). Çocukların korunması ve gelişimiyle ilgili yapılan vurgular, çocukluk döneminin bireyin yaşamındaki belirleyici etkisine dikkat çekmektedir (K-1, K-2, K-5, K-18).

Katılımcılara göre “kadınlar” şiddet mağduru, kırsal bölgede yaşayan veya ekonomik bağımsızlığı olmayan kategoriler üzerinden ele alınmış, bu grupların koruma ve güçlendirme politikalarına daha fazla ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir (K-13, K-14). Katılımcılar tarafından göç olgusu gelecekte çok daha karmaşık sosyal sorunlara yol açabilecek bir alan olarak değerlendirilmekte ve göçle birlikte gelen uyum ve hizmete erişim gibi konuların yetersiz politikalarla ele alındığı ifade edilmiştir (K-3, K-17). Bazı katılımcılar ise, hizmetlerin önceliklendirilmesinden ziyade, her dezavantajlı grubun kendi

içinde ayrı öneme sahip olduğunu ve eşit derecede politika geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur (K-9, K-15, K-16). Bireylerin yalnızca kırılgan kategoriler üzerinden sınıflandırılmasının yetersiz kaldığını belirten bazı katılımcılar ise, kamu politikalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini savunmaktadır (K-4, K-12, K-19).

2.2.Koruyucu ve Önleyici Hizmetler

Yapılan görüşmelerde, uygulamada daha çok destekleyici hizmetlerin öne çıktığı ve koruyu-önleyici mekanizmaların zayıf kaldığına dikkat çekilmektedir. Bir katılımcı bu durumu, “Biz daha çok önleyici değil de destekleyici kısımda olduğumuz için toplumsal sorunlara çözüm üretemiyoruz. Nispeten iyileştirilmesine katkıda bulunuyoruz diyelim.” (K-11) sözleriyle ifade etmiştir. Başka bir katılımcı da benzer şekilde, “Bizim maalesef önleyici dediğimiz politikalarda yani eksiklik var diyebilirim.” (K-3) şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcılardan biri bu noktayı destekler nitelikte, “Kamu politikaları önemli. Sonuçta toplumsal bir sorun tespit edildiği zaman, bunun çözümü için devletin mutlaka kurumsal olarak müdahale etmesi gerekiyor.” (K-13) diyerek sosyal hizmetlerin kamu politikalarıyla bağlantılı olması gerektiğini ifade etmiştir.

2.3.Uygulayıcı Aktörler ve İş Birliği Ağları

Sosyal hizmetlerin yalnızca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmediği, diğer kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve hatta uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde şekillendiği ifade edilmektedir (K-2, K-3, K-6, K-8, K-9, K-12, K-13, K-17, K-18, K-19).

Bu işbirliği ağlarının, sosyal hizmetlerin etkinliği, sürdürülebilirliği ve kapsayıcılığı açısından kritik rol oynadığı belirtilmektedir. Özellikle göç, çocuk koruma, bağımlılıkla mücadele gibi karmaşık sosyal sorunlarda, tek bir kurumun yeterli olamayacağı; bu nedenle çok paydaşlı, yatay ve dikey düzeyde koordine edilen bir yapı gerektiği vurgulanmıştır (K-8, K-9, K-17). K-4'ün de belirttiği üzere, politika yapım sürecinde yalnızca devletin belirleyici olduğu durumlarda, sahaya temas etmeyen, toplumsal karşılığı zayıf politikaların ortaya çıkma riski bulunmaktadır.

STK'ların rolüne ilişkin değerlendirmelerde ise bir ikilik dikkat çekmektedir. Bir yandan STK'ların sahadaki varlığı, topluma doğrudan temas etmeleri ve kamunun yükünü azaltmaları açısından değerli bulunmaktadır (K-11, K-12, K-19). Diğer yandan bir katılımcı, özellikle son dönemde yalnızca belirli ideolojik çizgideki STK'ların karar alma mekanizmalarına dâhil edildiğini ve bu durumun politikaların çeşitliliğini kısıtladığını belirtmektedir (K-1).

Kamu kurumlarının kendi içlerinde de çok katmanlı bir işleyiş içerisinde oldukları görülmektedir. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın, İl ve İlçe Müdürlükleri aracılığıyla doğrudan uygulayıcı birim olarak hizmet sunduğu, bu uygulamalarda ise belediyeler ve özel sektör temsilcilerinden destek aldığı ifade edilmektedir (K-8, K-19).

2.4.Karşılaşılan Temel Zorluklar

2.4.1.Hukuki zemin ve düzenlemeler

Katılımcılar mevzuatın uygulayıcılar için zaman zaman yoruma açık ve yetersiz kaldığını, özellikle çocuk koruma ve kadına şiddet vakalarında etkin bir hukuki dayanak bulunmadığını vurgulamışlardır (K-1, K-2, K-3, K-4, K-6 ve K-16). K-3, çocuk refahı alanında ebeveynlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda etkili yaptırımların eksikliğinden bahsederken, K-2, 6284 sayılı kanunun işlerliği konusunda sahada sorunlar yaşandığını ifade etmiştir. Hukuki sürecin yavaş ilerlemesi ve uygulamada zorluk yaşanması da yine katılımcıların ortak vurgularındandır (K-12, K-15, K-18). Örneğin K-17, hukuki altyapının olmazsa olmaz olduğunu, her politikanın bir yönetmelik ya da kanunla desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. K-20 ise dijital şiddet gibi yeni kavramların yasal mevzuatta yeterince yer bulmadığını, bu nedenle uygulamada boşluklar oluştuğunu dile getirmiştir.

2.4.2.Ekonomik açıdan toplumsal fayda

Katılımcılar verilen ekonomik desteklerin çoğu zaman gıda, kira gibi temel ihtiyaçlara harcadığını, dolayısıyla kalıcı bir iyileşme sağlamadığını belirtmiştir (K-1, K-2, K-3, K-5 ve K-13). K-7, sosyal hizmet uzmanlarının hak temelli değil de lütuf temelli hizmet sunmaya zorlandığını belirterek, kamu politikalarının kişileri bağımlı hale getirdiğini ve sosyal adaleti sağlamaktan uzaklaştığını vurgulamıştır. K-13 ve K-18 ise yardımın sürekli hale gelmesinin kişileri pasifleştirdiğini, iş gücüne

katılımı engellediğini ve uzun vadede refahı düşürdüğünü ifade etmişlerdir. K-17 ve K-19, erken müdahale sayesinde ileride doğacak daha büyük maliyetlerin önlenebileceğini belirtmiştir. Kimi katılımcılar sosyal yardımların sadece maddi destek olarak değil, aynı zamanda toplumsal uyum, istihdam ve üretkenlik bağlamında da değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (K8, K-9).

2.5.Araştırmaya İlişkin Gereksinim

Katılımcılardan biri, *“Sayısal değil nitel verinin yani alan içinde yapılacak çalışmaların daha etkili olacağını düşünüyorum. Yani dezavantajlı gruplarla temasa geçerek ya da onlarla temasa geçen kurum kuruluşlarla birlikte daha etkili olabileceğini düşünüyorum.”* (K-2) diyerek, saha temelli araştırmaların kamu politikası üretimindeki önemine dikkat çekmiştir. Benzer şekilde K-3’ün *“Risk gruplarıyla çalışırken, sorunun temeline inmek ve önleyici hizmetler üretebilecek araştırmalar yapmak çok daha etkili olacaktır. Sorunun yüzeyine odaklanıp mücadele etmek yerine, iyi bir araştırma yaparak sorunların önlenmesine yönelik stratejiler geliştirmek, daha kalıcı ve çözüm odaklı bir yaklaşım sunar.”* ifadesi sosyal araştırmaların yalnızca sonuçlara değil, nedenlere odaklanması gerektiği vurgulamıştır. Katılımcılardan biri, *“Kamu politikasının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, öncelikle bilimsel, ölçülebilir, hesap verebilir, şeffaf ve gerçekçi bir ölçme ve değerlendirme mekanizması gereklidir... Ancak Türkiye’de, enflasyon ve benzeri veriler gibi konularda bile güvenilir bir veri kaynağı bulmak oldukça zor.”* (K-4) diyerek, Türkiye’de veri güvenilirliği sorununa dikkat çekmiş ve bu sorunun politika üretimini doğrudan etkilediğini belirtmiştir.

Araştırmaların içerik olarak yetersizliğini dile getiren bir başka katılımcı, *“Kesinlikle, nitel araştırmalar büyük önem taşıyor ve araştırmaların gerçekçi hedeflerle, uygulanabilir bir şekilde planlanması gerekiyor. Şu anda yapılan birçok araştırma var, ancak çoğu zaman bu araştırmaların içeriği pek doyurucu olmuyor.”* (K-5) ifadesini kullanmıştır. Kamu kurumlarıyla üniversitelerin işbirliği içinde çalışmasının faydalı olacağına dikkat çeken bir katılımcı ise, *“Bu araştırma çalışmalarının sahadaki kişiler koordinatörlüğünde ama tabii ki üniversitedeki öğrenciler ve hocalarımızın da desteği ile artırılması faydalı olacaktır. Süpervizyonun önemli olduğu sosyal hizmet mesleğimizde böyle araştırma çalışmalarının saha deneyimlerinin öğrencilerle paylaşılması adına faydalı olacağına inanıyorum.”* (K-7) demiştir. *“Veri ve araştırma türlerinin oldukça geniş olduğunu düşünüyorum... Hedef grubun algıları, ihtiyaçları ve beklentilerini anlamaya yönelik veriler de önemli olabilir.”* (K-8) ifadesiyle, yalnızca istatistiksel değil aynı zamanda algı ve deneyim odaklı verilere de ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.

Politika üretim sürecinin neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirten bir katılımcı, *“Her politika kendi özelinde farklı değişkenler içerir. Öncelikle ‘Bu politika neden gündeme geldi?’ sorusunu sormam gerekir.”* (K-9) diye ifade etmiştir. Sahadan gelen görüşlerin çoğu zaman dikkate alınmadığını belirten bir diğer katılımcı, *“Çalıştaylar düzenlenmektedir... Ancak genelde bir politika üretileceği zaman, sahaya ya da uygulayıcılara sorulmamaktadır. Politika hazırlanmakta ve bizden yalnızca uygulanması istenmektedir.”* (K-10) şeklinde mevcut uygulamaların yetersizliğine dikkat çekmiştir. Verilerin işe dönüştürülmesinde sorun yaşandığını belirten katılımcı, *“Veri toplama çok önemli fakat bakanlık bu verileri bir projeye, bir politikaya dönüştürmede çok başarılı olmadı. Verilerin girdisini yapıyoruz ama çıktısını bakanlık alamıyor.”* (K-11) demiştir. Toplum bilimcilerin bölgesel analiz yapması gerektiği ifade edilen görüşte ise K-12, *“Antropologların, sosyolog gibi toplum bilimcilerin detaylı analiz yapıp bu toplumsal yapıları bölgesel olarak değerlendirmesi ve buna uygun politikaların üretilmesi gerektiğini düşünüyorum.”* (K-12) şeklinde ifade etmiştir. Araştırma türlerinin birlikte yürütülmesi gerektiğini ifade eden bir diğer katılımcı, *“Sadece saha araştırması yaparak veya sadece akademik araştırma yaparak bir sonuca varamayız. İkişinin birlikte yürütülmesi gerekiyor.”* (K-13) demiştir. Katılımcı K-16 ise, *“Kamu politikalarının etkililiğini ve sürdürülebilirliğini artırmak için, karar aşamasından uygulama ve değerlendirmeye kadar her adımda ‘doğru veri’ ve ‘güçlü araştırma’ altyapısına ihtiyaç vardır.”* diyerek veri-temelli yönetim anlayışının gerekliliğini vurgulamıştır. Sahaya inerek niteliksel gözlemler yapılması gerektiğini belirten bir diğer katılımcı, *“Alan taramaları öncelikli, bu konuda birebir sahada görmek önemli, nitel araştırmalar yapılabilir, toplumun geri bildirimleri de dikkate alınabilir.”* (K-17) demiştir. İhtiyaç tespitinin doğru yapılmasının önemine vurgu yapan K-18, *“Doğru ihtiyaç tespiti yapıp uygun politikaların geliştirilmesi”* gerektiğini ifade etmiştir. Medya etkisine dikkat çeken bir katılımcı, *“Medyanın gücü ciddi olarak etkili olmaya başladı. Hem korkunç bir tarafı hem de avantajlı bir tarafı var. Araştırma, makale, tezler gibi veriler olabilir ancak sürekli güncellenmesi gerekir.”* (K-19) diyerek medyanın gücünü vurgulamaktadır.

2.6.Kamu Politikasının Başarısı

2.6.1.Etkinlik ve başarı ölçütleri

Katılımcıların büyük çoğunluğu, kamu politikalarının başarısının yalnızca nicel verilerle değil, uygulamada elde edilen somut sosyal etkilerle değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Örneğin, K-1 sosyal hizmetin yalnızca sayılarla değil, ailelere dokunarak ölçülebileceğini belirtmiş, K-2 ise politikaların etkinliğinin doğrudan iletişim ve geri bildirimle anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Bu noktada K-3, politika üretiminden bir süre sonra aynı gruplar üzerinde araştırma yapılarak etki ölçümü yapılması gerektiğini savunmuştur. Benzer şekilde K-4, süreç odaklı bir yaklaşımın önemine dikkat çekmiş, politikanın planlama aşamasından uygulamaya kadar olan sürecin etkili değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. K-5, bazı programların uzun yıllardır yürütülmesine rağmen etkisiz kaldığını ve toplumun mevcut ihtiyaçlarına cevap veremediğini gözlemlemiştir. K-6 alan taramasının önemini vurgularken, K-7 kamu politikalarının halkın gerçek talepleri doğrultusunda şekillendirilmesi gerektiğini savunmuştur. K-8 ise sosyal adalet ilkeleriyle uyumlu, ayrımcılığı önleyen ve sürdürülebilir politikaların başarılı kabul edilebileceğini ifade etmiştir. K-9, politikanın etkili olup olmadığını belirleyen en önemli kıstasın, ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı olduğunu vurgulamıştır. K-11, özellikle sosyal hizmet alanındaki politikaların uzun vadeli ve bireysel etkilere dayalı olarak değerlendirilmesinin zorluğuna dikkat çekmiş, K-12 ise fayda-zarar analizinin politika başarısını ölçmede önemli bir kriter olduğunu belirtmiştir. K-13 uygulama öncesi, sırası ve sonrası aşamaların her birinde politika değerlendirmesi yapılması gerektiğini dile getirmiştir. K-16 ve K-17 başarı değerlendirmesinin ancak güvenilir veriler, belirlenmiş göstergeler ve kapsamlı etki analizleriyle yapılabileceğini öne sürerken, K-18 sürdürülebilirlik ve toplum tarafından kabul görmenin bir politikanın başarısında belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Son olarak K-19, sosyal hizmette başvuruların azalmasının bir başarı göstergesi olduğunu savunurken, K-20 de bireylerin hayatına dokunmanın başarının en somut göstergesi olduğunu ifade etmiştir.

2.6.2.Kısa ve uzun vadeli etkiler

Katılımcıların ifadelerine göre kamu politikalarının hem kısa hem de uzun vadeli etkileri bulunmaktadır. K-1 ve K-2 ekonomik birimlerde kısa vadeli müdahalelerin aileler üzerindeki olumlu etkilerinden söz etmişlerdir. K-3 danışmanlık tedbir kararları gibi uygulamaların uzun vadeli etkiler üretmesinin zor olduğunu, çünkü uygulamada hem meslek elemanı eksikliği hem de sistemin nicel odaklı olmasının bu süreci zorlaştırdığını ifade etmiştir. Aynı zamanda sosyal hizmet uzmanlarının yoğun iş yükü nedeniyle çocuklar veya ailelerle uzun vadeli ve kaliteli bir çalışma yürütemediğini vurgulamıştır. K-4, kısa vadede yapılan yardımların geçici çözümler sunduğunu, ancak uzun vadede istihdam yaratacak yapısal politikaların oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. K-8 ve K-11 gibi katılımcılar, uzun vadeli başarıyı değerlendirirken yalnızca hizmetin sürdürülmesini değil, bireyin bağımsızlaşmasını ve artık desteğe ihtiyaç duymamasını bir başarı kriteri olarak görmektedir. K-17, politika sonuçlarının zaman içinde ölçülmesinin sürdürülebilirlik açısından önemli olduğunu vurgularken, K-19 ise başarıyı, danışmanlık hizmeti verdiği bireyin artık hizmete ihtiyaç duymayacak bir noktaya gelmesi olarak tanımlamıştır.

3.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının kamu politikasına ilişkin görüşleri nitel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Katılımcıların kamu politikası tanımları, literatürdeki klasik yaklaşımlarla uyumlu biçimde, devletin toplum refahını artırmak amacıyla planladığı ve uyguladığı hizmetler bütünü olarak görülmektedir. Ancak katılımcılar bu tanımları yalnızca teknik veya idari bir süreç olarak değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve hak temelli bir yönetim aracı olarak ele almıştır. Bu bakış açısı, kamu politikalarının salt bürokratik bir mekanizma olmanın ötesinde, toplumun değişen ihtiyaçlarına duyarlı dinamik bir yapı olması gerektiğini vurgulayan çağdaş politika analizleriyle örtüşmektedir (Hupe vd., 2014; Howlett ve Ramesh, 2020). Nitekim kamu politikası, yalnızca belirli hedeflere ulaşmayı değil, aynı zamanda devlet-toplum ilişkisini yeniden tanımlamayı da içeren çok katmanlı bir süreçtir. Katılımcıların “devletin toplumla kurduğu ilişkinin bir yansıması” olarak nitelendirdiği bu yaklaşım, yönetim paradigması çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu paradigma, politikaların yalnızca devlet aktörleri tarafından değil, aynı zamanda sivil toplum, özel sektör ve yerel topluluklar gibi farklı paydaşların etkileşimiyle şekillendiğini vurgulamaktadır (Rhodes, 1996; Peters ve Pierre, 2000). Bu bağlamda kamu politikalarının, yalnızca yukarıdan aşağıya bir yönetim süreci değil, aynı zamanda katılımcı ve çok aktörlü bir etkileşim alanı olduğu söylenebilir.

Katılımcıların özellikle dezavantajlı grupların korunması ve toplumsal eşitliğin güçlendirilmesi yönündeki vurguları, sosyal politika literatüründe refah devleti işleviyle ilişkilendirilebilir. Esping-Andersen'in (1990) refah rejimleri yaklaşımına göre, sosyal politikaların başarısı yalnızca ekonomik büyümeyle değil, sosyal hakların kurumsallaşma düzeyi ve dezavantajlı grupların güçlendirilmesi ile ölçülmektedir. Bu noktada sosyal hizmet alanının, kamu politikalarının "insan merkezli" niteliğini (Çalış, 2022; Mapp vd., 2019) en görünür kılan uygulama alanlarından biri olduğu söylenebilir.

Katılımcıların vurguladığı hedef grup çeşitliliği (çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler, göçmenler) ve bu gruplar arasında hiyerarşi kurulmasına yönelik eleştiriler, son dönem sosyal politika tartışmalarında sıkça dile getirilen "eşitlik ve kapsayıcılık" ilkeleriyle uyumludur. Nussbaum'un (2011) yetenekler yaklaşımı çerçevesinde, toplumsal eşitlik yalnızca formel hakların varlığıyla değil, bireylerin kendi potansiyellerini gerçekleştirme fırsatlarının eşitliğiyle sağlanmaktadır. Bu bağlamda, katılımcıların "bütüncül politika tasarımı" çağrısı, kapsayıcı sosyal refah anlayışını desteklemektedir. Ayrıca katılımcıların göç ve yaşlı nüfus gibi yeni sosyal dinamiklere yaptığı vurgu, günümüz kamu politikalarının karşı karşıya olduğu demografik dönüşüm ve küreselleşme temelli zorluklara işaret etmektedir. Bu eğilimler, özellikle sosyal hizmet kurumlarının kapasitesini zorlamakta ve kurumsal dayanıklılığın artırılmasını zorunlu kılmaktadır (Tóth vd., 2018). Türkiye özelinde de son yıllarda göç ve yaşlanma gibi olguların sosyal hizmet sisteminin ölçeğini ve kapsamını önemli ölçüde genişlettiği görülmektedir (Bölükbaşı, 2024; Çetin, 2020; Ekmekçi, 2017). Bu durum, katılımcıların dile getirdiği gibi, kurumsal kapasite güçlendirmesi ve bütüncül politika koordinasyonu gerekliliğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların kamu politikasına ilişkin değerlendirmeleri, literatürdeki çağdaş yaklaşımlarla paralel biçimde, refahın çok boyutlu, hak temelli ve kapsayıcı bir anlayışla inşa edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bulgu, sosyal hizmetlerin yalnızca uygulama alanı değil, aynı zamanda kamu politikasının etik ve toplumsal meşruiyetini şekillendiren bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların destekleyici hizmetlerin ön planda olmasına karşın koruyucu ve önleyici politikaların zayıf kaldığı yönündeki değerlendirmeleri, reaktif ve proaktif müdahale ayrımını gündeme getirmektedir (Darjan ve Tomita, 2014; Root vd., 2022). Reaktiften proaktif yaklaşıma geçiş, sosyal hizmetin yalnızca kriz yönetimi işlevi görmesini değil, toplumsal refahın sürdürülebilir biçimde güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye'deki sosyal politika uygulamalarında da benzer şekilde kriz sonrası destek ağırlıklı bir yaklaşımın öne çıktığı, buna karşılık riskleri erken dönemde tanımlayan ve önleyen mekanizmaların sınırlı kaldığı görülmektedir (Mavrouli vd., 2023; Sahin vd., 2021). Bu durum, sosyal hizmetlerin bireysel düzeyde iyileştirme yerine yapısal düzeyde önleme kapasitesinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların vurguladığı "sorunların oluşmasını engelleyecek yapısal önlemlerin zayıflığı" ifadesi, aslında sosyal refah politikalarının reaktif paradigmasından önleyici paradigmaya evrilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda erken müdahale ve önleyici hizmetlerin uzun vadede hem insani maliyetleri hem de ekonomik yükü azalttığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Akoğlu ve Şipal, 2012; Değirmenci ve Karahisar, 2015). Özellikle çocuk koruma, aile bütünlüğü ve yoksullukla mücadele gibi alanlarda erken uyarı sistemlerinin ve risk temelli politika modellerinin geliştirilmesi, sosyal hizmetlerin etkililiğini artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Canwat, 2023; Huang vd., 2024; Marchezini vd., 2017; Parton, 2014).

Katılımcıların kamu politikalarının toplumsal sorunlara kurumsal düzeyde müdahale etmesi gerektiği yönündeki vurgusu, sosyal hizmetlerin yalnızca bireysel danışmanlık veya yardım mekanizması olmaktan çıkarak politik düzeyde bir dönüşüm aracı haline gelmesi gerektiğini göstermektedir. Lipsky'nin (1980) "street-level bureaucracy" (sokak düzeyinde bürokrasi) yaklaşımında da belirtildiği gibi, sosyal hizmet uzmanları kamu politikalarının uygulayıcıları olmanın ötesinde, aynı zamanda politika biçimlendiricileridir. Bu nedenle sosyal hizmetin kamu politikalarıyla bütünleşmesi, hem saha deneyiminin politika yapım sürecine aktarılmasını hem de politikaların toplumsal gerçekliklerle uyumlu hale getirilmesini mümkün kılabilir. Öte yandan, katılımcıların "kamu politikalarıyla daha güçlü bütünleşme" talebi, sosyal hizmetin yönetsel yapısında kurumlar arası koordinasyon ve veri temelli planlama ihtiyacına işaret etmektedir. Sosyal hizmet politikalarının parçalı ve kısa vadeli uygulamalar yerine, sektörler arası bütüncül yaklaşımla tasarlanması gerektiği vurgusu, modern refah yönetimi anlayışının temel ilkeleriyle örtüşmektedir (Davis, 2001; Hemerijck vd., 2022). Özellikle koruyucu hizmetlerin geliştirilmesi için eğitim, sağlık, istihdam ve yerel yönetim politikalarının sosyal hizmetle uyum içinde yürütülmesinin, sürdürülebilir politika üretiminin ön koşulu

olduğu ifade edilmektedir (Matos vd., 2025; OECD, 2023). Bu bulgular sosyal hizmet sisteminin Türkiye’de hâlâ destekleyici-reaktif model ağırlıklı işlediğini, ancak önleyici-refah yönelimli bir modele geçişin hem toplumsal refah hem de kaynak verimliliği açısından kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Kamu politikalarının sosyal hizmetlerle güçlü biçimde bütünleşmesi, yalnızca bireysel sorunların çözümünü değil, aynı zamanda toplumsal dayanıklılığın ve adaletin kurumsallaşmasını da destekleyecektir.

Katılımcıların sosyal hizmetlerin yalnızca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından değil, aynı zamanda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK’lar), özel sektör ve uluslararası aktörlerle işbirliği içinde yürütülmesi gerektiğine dair vurguları, modern kamu yönetiminde öne çıkan “yönetişim” yaklaşımıyla örtüşmektedir. Geleneksel, hiyerarşik devlet merkezli yönetim anlayışından farklı olarak yönetişim, karar alma süreçlerinde çok aktörlü, esnek ve katılımcı bir yapıyı esas almaktadır (Kalfa ve Ataay, 2008; Sobacı, 2007). Sosyal hizmetin etkinliği, yalnızca devletin kurumsal kapasitesine değil, aynı zamanda bu çok paydaşlı ağların koordinasyon, bilgi paylaşımı ve işbirliği düzeyine bağlıdır (Ansell ve Gash, 2008). Özellikle göç, çocuk koruma ve bağımlılıkla mücadele gibi karmaşık sosyal sorunların çözümünde tek bir kurumun yeterli olamayacağı yönündeki bulgular, literatürde “wicked problems” (çözümü zor toplumsal sorunlar) (Lönngren ve Van Poeck, 2021; Pryshlakivsky ve Searcy, 2012) olarak tanımlanan olgularla paralellik göstermektedir. Bu tür sorunlar, çok boyutlu yapıları nedeniyle kurumlar arası işbirliği, çok düzeyli yönetişim (multi-level governance) ve bütüncül politika yapımı gerektirmektedir (Piattoni, 2009). Katılımcıların yatay ve dikey koordinasyonun zorunluluğuna dair vurgusu, sosyal hizmetin yalnızca merkezi değil, yerel ve bölgesel düzeylerde de planlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Avrupa Birliği’nin sosyal politika çerçevelerinde de hizmetlerin yerelleştirilmesi, toplumsal ihtiyaçlara duyarlılığı ve kapsayıcılığı artıran temel bir ilke olarak benimsenmiştir (Fuentes vd., 2020; Jansen vd., 2021).

Katılımcıların STK’lara ilişkin ikili yaklaşımı (bir yandan sahadaki etkinliklerinin takdir edilmesi, diğer yandan bazı STK’ların ideolojik eğilimler nedeniyle ayrıcalıklı konuma gelmesinin eleştirilmesi) literatürde “katılımın araçsallaştırılması” (tokenistic participation) olarak adlandırılan bir soruna işaret etmektedir (Morrison ve Dearden, 2013). Gerçek anlamda katılımcı bir politika üretimi, yalnızca belirli grupların değil, farklı sosyal kesimlerin eşit düzeyde temsil edildiği bir çoğulcu yönetişim modelini gerektirir. Bu noktada, sosyal hizmetin demokratik meşruiyetinin ve toplumsal güvenilirliğinin artması için, politika yapım süreçlerinde sivil toplumun temsiliyetinin genişletilmesi önem taşımaktadır (Laruffa ve Hearne, 2023). Ayrıca kamu kurumlarının kendi içinde çok katmanlı bir yapıya sahip olması, özellikle merkezi ve yerel düzeyde yürütülen hizmetlerin yetki paylaşımı, kaynak aktarımı ve bilgi koordinasyonu açısından yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Türkiye bağlamında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatları aracılığıyla hizmet sunarken yerel yönetimler, belediyeler ve özel sektörle işbirliği yapması, sosyal hizmetlerde ağ temelli yönetişimin (Sørensen, 2002) yerleşmekte olduğunu göstermektedir. Ancak bu yapının sürdürülebilir ve etkili olabilmesi için, işbirliği mekanizmalarının yasal ve idari çerçevelerle güçlendirilmesi, kurumsal rollerin netleştirilmesi ve ortak veri paylaşım sistemlerinin kurulması gerekmektedir. Bulgular sosyal hizmetlerin tek bir kuruma dayalı dikey bir yapıdan çıkıp, çok paydaşlı, yatay koordinasyon esaslı bir modele evrilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu dönüşüm, yalnızca hizmetlerin etkinliğini değil, aynı zamanda hesap verebilirliği, katılımcılığı ve sosyal adaletin kurumsallaşmasını da güçlendirecektir.

Başlangıçta, katılımcıların öne sürdüğü hukuki altyapı eksiklikleri, kamu politikalarının etkinliği açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Mevcut mevzuatın sahada uygulanabilirliği konusundaki problemler, kamu politikalarının yalnızca kâğıt üzerinde kalmasına ve yani uygulamada etkinliğini yitirmesine neden olmaktadır. Örneğin, yetersiz yaptırımların ve yavaş işleyen hukuki süreçlerin (Küçüker ve Özkaya, 2023), çocuk koruma ve kadına yönelik şiddet gibi hayati öneme sahip konularda, mağdurların korunmasını tehdit eden ciddi bir sorun alanı olabileceği söylenebilir. Ayrıca, dijital şiddet gibi yeni toplumsal olguların hukuki düzenlemelerde yer bulmaması (Sarışın, 2022; Türk ve Şenyuva, 2021) yasaların dinamik sosyal değişimlere cevap veremediğini göstermektedir.

Ekonomik açıdan ise, mevcut sosyal yardım politikalarının tasarımı, kalıcı toplumsal refah konusunda ciddi zorluklar yaratmaktadır. Katılımcıların belirtmiş olduğu gibi, sosyal yardımların çoğunlukla günlük ihtiyaçların karşılanmasına yönelik kullanılması, toplumsal yapının sürdürülebilir gelişimini riske atmaktadır. Bu durum, bireyler arasında bir bağımlılık yaratmakta ve üretkenlikten uzaklaşmalarına sebep olmaktadır (Günaydın, 2023). Yardım politikalarının geçici çözüm yerine

kalıcı refaha katkı sağlaması konusunda, hak temelli yaklaşımların benimsenmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, erken müdahale stratejilerinin kullanılmasının toplumsal maliyetleri düşürebileceği yönündeki görüşler, sosyal politika literatüründe destek bulmaktadır. Hak temelli ve insan merkezli yaklaşımlar, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmeleri için gerekli imkanları sağlayarak, uzun vadede toplumsal uyumu güçlendirebileceği ifade edilmektedir (Atatanır ve Karataş, 2019). Katılımcıların tespitleri doğrultusunda, kamu politikalarının hukuki ve ekonomik altyapısının güncellenmesi gerekmektedir. Mevzuatın sahadaki uygulamalarla uyumlu hale getirilmesi, sosyal yardımların ise üretkenliği ve toplumsal uyumu teşvik eden biçimde yeniden tasarlanması, kısa vadeli destek politikaları yerine, uzun vadeli refah artırıcı stratejilerin izlenmesi, devletin rolü ve sorumluluklarının artırılması, politika oluşturma süreçlerinde katılımcı ve hak temelli yaklaşımların ön plana çıkarılması sürecini güçlendirecektir.

Bulgular, araştırma ve kamu politikası geliştirme arasındaki önemli bir kesişim noktasını vurgulamakta ve politika girişimlerinin etkinliğinin, temel araştırmanın sağlamlığıyla önemli ölçüde bağlantılı olduğu yönündeki akademisyenlerin iddialarını yeniden teyit etmektedir (Capano ve Woo, 2018; Capano ve Woo, 2017; Howlett vd., 2018). Katılımcılar, mevcut araştırmaları “yüzeysel” ve “yetersiz” olarak nitelendirerek, bilgilendirilmiş kamu politikalarının geliştirilmesine önemli bir engel teşkil ettikleri yönünde endişe verici bir eleştiri dile getirmektedirler. Bu görüş, politika yapımına bilgi sağlayan araştırmaların kalitesine ilişkin literatürdeki daha geniş eleştirileri yansıtmakta (Head, 2016; Greenhalgh ve Russell, 2009; Lavis vd., 2004) ve daha titiz ve somut içgörülere doğru bir paradigma değişikliğine acil ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Nitel araştırma ve saha temelli çalışmalara verilen önem özellikle dikkat çekicidir, çünkü bu tür yöntemler kamu sorunlarının altında yatan karmaşık sosyo-ekonomik gerçeklerin daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayabilmektedir. Nitel yaklaşımlar, nicel yöntemlerin gözden kaçırabileceği bakış açılarının ve deneyimlerin keşfedilmesine olanak tanır (Creswell ve Creswell, 2017). Sorunların temel nedenlerine odaklanarak, nitel araştırma, toplumsal zorluklara sadece yanıt vermekle kalmayıp, bunları önleyen önleyici politikaların oluşturulmasını kolaylaştırabilir (Patton, 2015). Bu görüş, uygulama ve politika oluşturulmasına doğrudan bilgi sağlayan araştırmaları savunan “kanıta dayalı politika” hareketiyle (Graham vd., 2006) uyumlu olduğu belirtilebilir.

Veri güvenilirliği ve ölçüm eksiklikleri gibi yapısal sorunlar, araştırma bulgularının uygulanabilir politikalara dönüştürülmesini engelleyen önemli zorluklar teşkil etmektedir. Kalite kontrolünden geçmiş veriler, güvenilir politika yapımı için son derece önemlidir; ancak sistemik zayıflıklar, genellikle sağlam politika önerilerini destekleyemeyen verilerle sonuçlanmaktadır (Bertot vd., 2014; Wimer vd., 2018). Veri yönetimi süreçlerinin ve değerlendirme çerçevelerinin iyileştirilmesi çağrısı, araştırma çıktılarının bütünlüğünü ve uygulanabilirliğini sağlayan sistematik yaklaşımların gerekliliğini vurgulayan çeşitli çalışmalarda da yankı bulmaktadır (Gorman vd., 2019; Zhaksylyk vd., 2023).

Katılımcıların üniversiteler ve kamu kurumları arasında işbirliğinin artırılmasına yönelik önerileri, akademik araştırma ile gerçek dünya uygulamaları arasındaki uçurumu kapatmak için kritik bir yol olduğunu vurgulamaktadır. Bu tür ortaklıklar, çeşitli uzmanlık ve kaynaklardan yararlanarak politika geliştirmeye daha bütünleşmiş bir yaklaşım (Bozeman, 2000) getirilmesini sağlayabilir. Disiplinler arası işbirliğinin, çok yönlü toplumsal sorunları ele alabilen daha kapsamlı politika çerçeveleriyle sonuçlandığı gösterilmiştir (Klein, 2005). Ayrıca, politika geliştirmede bölgesel analizlere ve sosyal algılara vurgu yapmak, politikaların farklı toplulukların benzersiz ihtiyaçlarına ve bağlamlarına göre uyarlanmasını sağlayarak etkinliklerini artırabileceği ifade edilmektedir (Fischer, 2003). Ancak, medyanın hem fırsat hem de risk olarak ikili rolü dikkatle ele alınmalıdır. Medya, araştırma bulgularını politika anlatılarıyla birlikte yayma ve kamuoyunun algılarını ve tutumlarını etkileme gücüne sahiptir (Entman, 2007). Bu, farkındalığı artırmak ve kanıta dayalı politikaları savunmak açısından yararlı olabilirken, özellikle araştırma yanlış temsil edilirse veya aşırı basitleştirilirse risklerin de ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (McCombs ve Shaw, 1972). Bu nedenle, bilimsel araştırmanın bütünlüğünü koruyan sorumlu bir medya ortamı oluşturmak, kamuoyundaki tartışmaların doğru ve somut bilgilerle uyumlu olmasını sağlamak için çok önemlidir.

Araştırma bulguları, kamu politikalarının başarısının yalnızca nicel performans göstergeleriyle değil, aynı zamanda politikaların sahadaki somut sosyal etkileri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Katılımcıların bu değerlendirmesi, literatürde uzun süredir tartışılan “etkililik” ve

“sonuç odaklı politika analizi” yaklaşımlarıyla örtüşmektedir. Özellikle Bovaird (2014), kamu politikası başarısının yalnızca çıktıların ölçülmesiyle anlaşılamayacağını, sonuçların ve toplumsal etkilerin bütüncül biçimde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde politika performansının çok boyutlu bir yapı olduğu ve uygulama sürecinin sahadaki değişimlerle birlikte incelenmesinin zorunlu olduğu belirtilmektedir (Sandström ve Carlsson, 2008).

Katılımcıların başarı ölçütü olarak sosyal etki, ihtiyaç karşılama düzeyi ve sürdürülebilirlik gibi unsurları ön plana çıkarması, çağdaş kamu yönetimi yaklaşımlarında öne çıkan kamu değerleri tartışmalarıyla uyumludur. Moore (1997), kamu politikalarının başarısının ancak vatandaşların yaşam kalitesinde gözlemlenen iyileşmeler ve toplumsal fayda üretme kapasitesiyle anlamlı hale geldiğini savunur. Bu bağlamda katılımcıların “toplumun politikayı benimsemesi” ve “yaşam kalitesindeki değişim” vurgusu, politikaların teknik doğruluğu kadar sosyal meşruiyetinin de önemini ortaya koymaktadır. Literatürde de belirtildiği üzere politika meşruiyeti, uygulamanın sürdürülebilirliğini ve etkililiğini artıran temel bir faktördür (Thomas ve Lamm, 2012).

Politika başarısının planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarının bütününe yayılması gerektiğine yönelik bulgu ise, kamu politikası döngüsünün doğrusal değil, döngüsel ve etkileşimli bir süreç olduğunu savunan yaklaşımlarla paralellik göstermektedir. Jann ve Wegrich (2017), politika evrelerinin birbirinden bağımsız düşünölemeyeceğini, her aşamanın diğerini etkileyen bir geri bildirim döngüsü içerdiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede katılımcıların değerlendirmesi, etkin kamu politikalarının bütüncül bir yönetim anlayışı gerektirdiğini göstermektedir.

Son olarak, katılımcıların sosyal adalet ilkelerine dayalı politika tasarımı ve ölçülebilir göstergelerle desteklenmiş uygulamaların önemine yaptığı vurgu, özellikle sosyal politika alanında sıkça tartışılan eşitsizliklerin azaltılması, kapsayıcılık ve hakkaniyet eksenleriyle güçlü bir ilişki taşımaktadır. Sosyal adaletin kamu müdahalelerinin hem meşruiyeti hem de toplumsal etki kapasitesi açısından kritik olduğu belirtilmektedir (Klugman, 2011; Mau ve Veghte, 2016). Bu doğrultuda araştırma bulguları, sosyal hizmet alanında uygulanan politikaların değerlendirilebilmesi için hem nicel hem de nitel göstergelerin birlikte kullanılması gerektiğini göstermektedir. Ek olarak bulgular kamu politikalarının başarısının teknik, sosyal ve etik boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymakta ve literatürdeki çok boyutlu değerlendirme çerçeveleriyle uyumlu bir bakış açısı sunmaktadır. Bu durum, özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi doğrudan toplumun dezavantajlı gruplarıyla çalışan kurumlarda, politika üretim ve değerlendirme süreçlerinin daha kapsayıcı bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu doğrultuda oluşturulan öneriler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Koruyucu ve önleyici hizmetlerin kapsamı genişletilmelidir: Sosyal risklerin erken tespiti için saha bazlı araştırmalar ve veri analiz sistemleri oluşturulmalı, risk haritaları çıkarılarak öncelikli alanlar belirlenmelidir. Ayrıca toplumun bilinçlendirilmesi amacıyla eğitim programları düzenlenmelidir.
- Uygulayıcı kurumlar arasında koordinasyon yapısının güçlendirilmesi: Kurumlar arası iletişim kanalları resmi protokollerle belirlenmeli, düzenli ortak toplantılar ve çalıştaylar organize edilmelidir. Ortak veri paylaşım platformları kurulmalı ve çok disiplinli ekipler oluşturularak hizmet bütünlüğü sağlanmalıdır.
- Politika sonuçlarının düzenli ve sistematik ölçümü: İzleme ve değerlendirme mekanizmaları için standart göstergeler geliştirilmelidir. Politikaların kısa ve uzun vadeli etkileri analiz edilerek raporlanmalı, bu raporlar politika yapımcılarla düzenli olarak paylaşılmalıdır. Ayrıca, etki değerlendirme araştırmalarına sosyal hizmet uzmanlarının aktif katılımı sağlanmalıdır.
- Sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinin politika süreçlerine entegrasyonu: Uzmanların saha deneyimlerinin politika tasarımına yansması için düzenli geri bildirim mekanizmaları kurulmalıdır. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının politika yapımına katılımını artırmak üzere eğitimler ve kapasite geliştirme programları düzenlenmelidir.
- Araştırma ve veri temelli yaklaşımın desteklenmesi: Sosyal hizmet alanında yapılan bilimsel araştırmaların sayısı artırılmalı, araştırma sonuçları politika yapım süreçlerinde temel kaynak olarak kullanılmalıdır. Üniversiteler, araştırma kurumları ve uygulayıcı kurumlar arasında işbirliği teşvik edilerek saha araştırmaları yaygınlaştırılmalıdır.

- Toplum temelli işbirliği ağlarının geliştirilmesi: Yerel sivil toplum kuruluşları, halk temsilcileri ve sosyal hizmet kurumları arasında işbirliği ağları kurulmalı, bu ağlar aracılığıyla yerel ihtiyaçlar ve politika etkileri düzenli olarak değerlendirilmelidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışmanın etik olarak yürütüldüğüne dair Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 27.06.2025 tarih 2025/06 sayılı kararı ile mevcuttur.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akman, E. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası Aktörleri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15(1), 35-54.
- Akoğlu, G., & Şipal, R. F. (2012). Düşük sosyoekonomik düzeydeki çocuklara yönelik erken müdahale yaklaşımları: Dünyadan ve Türkiye'den uygulamalar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 173-184.
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of public administration research and theory*, 18(4), 543-571.
- Anyebe, A. A. (2018). An overview of approaches to the study of public policy. *International Journal of Political Science*, 4(1), 8-17.
- Atatanır, H., & Karataş, K. (2019). Yoksulluğa hak temelli yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 453-475.
- Aygen, M. (2019). Devlet Eylemi Olarak Kamu Politikaları: Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'nin Eğitim Politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 259-276.
- Bardach, E., & Patashnik, E. M. (2023). *A practical guide for policy analysis: The eightfold path to more effective problem solving*. CQ press.
- Bertot, J. C., Gorham, U., Jaeger, P. T., Sarin, L. C., & Choi, H. (2014). Big data, open government and e-government: Issues, policies and recommendations. *Information polity*, 19(1-2), 5-16.
- Blakemore, K., & Warwick-Booth, L. (2013). *Social Policy: An Introduction: An Introduction*. Mcgraw-Hill Education.
- Bouncken, R., Czakon, W., & Schmitt, F. (2025). Purposeful sampling and saturation in qualitative research methodologies: recommendations and review. *Review of Managerial Science*. <https://doi.org/10.1007/s11846-025-00881-2>.
- Bovaird, T. (2014). Attributing outcomes to social policy interventions—'gold standard' or 'fool's gold' in public policy and management?. *Social Policy & Administration*, 48(1), 1-23.
- Bozeman, B. (2000). Technology transfer and public policy: a review of research and theory. *Research policy*, 29(4-5), 627-655.
- Bölükbaşı, A. (2024). Social consequences of demographic transformation in Turkey. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 1041-1058.
- Cansever, G. H. (2022). Sağlık Politikası Analizi: Kavram, Yöntem ve Teknikler. *Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 3(3), 69-92.
- Canwat, V. (2023). Social innovations and drivers in flood early warning systems: A community-based transboundary perspective from Elegu flood plain in Northern Uganda. *Journal of Flood Risk Management*, 18. <https://doi.org/10.1111/jfr3.12930>
- Capano, G., & Woo, J. J. (2017). Resilience and robustness in policy design: A critical appraisal. *Policy Sciences*, 50(3), 399-426.

- Capano, G., & Woo, J. J. (2018). Designing policy robustness: Outputs and processes. *Policy and society*, 37(4), 422-440.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Çalı, H. H. (2012). Aile İçi  iddet: Bir Kamu Politikası Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 1-25.
-  alı , N. (2022). İnsan hakları ve hukuk bağlamında adalet sisteminin sosyal boyutu: Adli sosyal hizmet. *The Journal of Social Science*, 6(11), 107-124.
-  etin, Z.  . (2020). The international migration in Turkey and local governments. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(2), 2019-2043.
- Darjan, I., & Tomita, M. (2014). Proactive strategies for efficient discipline policy. *Journal of Community Positive Practices*, (2), 28-36.
- Değirmenci, G., & Karahisar, S. (2015). Erken Müdahale Programlarında Aile Merkezli Uygulamalara  rnek Bir Model: National Early Intervention Longitudinal Study (NEILS), ABD. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 695-704.
- Din , Y. D., & Atmaca, Y. (2023). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası S recinin Yeni Akt rleri: Politika Kurulları ve Ofisler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (76), 126-148.
- Duan, N., Bhaumik, D., Palinkas, L., & Hoagwood, K. (2015). Optimal Design and Purposeful Sampling: Complementary Methodologies for Implementation Research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42, 524-532. <https://doi.org/10.1007/s10488-014-0596-7>.
- Ekmekci, P. (2017). Syrian Refugees, Health and Migration Legislation in Turkey. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 19, 1434-1441.
- Entman, R. M. (2007). Framing bias: Media in the distribution of power. *Journal of communication*, 57(1), 163-173.
- Er, F. (2025). Asker  sosyal hizmette travma ve krize müdahale: Kuramsal ve uygulama perspektifinden bir yaklaşı . *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 50(21), 103-129.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Firidin, E. (2022). Şiddetin  nlenmesi Konusunda Bir Kamu Politikası Olarak Kamu Değeri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (73), 130-145.
- Fischer, F. (2003). *Reframing public policy: Discursive politics and deliberative practices*. Oxford University Press.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2000). *How to Design and Evaluate Research in Education*. Mcgraw-Hill.
- Fuertes, V., McQuaid, R. W., & Heidenreich, M. (2020). Institutional logics of service provision: The national and urban governance of activation policies in three European countries. *Journal of European Social Policy*, 31(1), 92-107. <https://doi.org/10.1177/0958928720974178>
- Ger, G. (2009). T ketic  Ara tırmalarında Nitel Y ntemler Kullanmanın İncelikleri Ve Zorlukları. *T ketic  Ara tırmaları Dergisi*, 1 (1), 1-19.
- Gorman, D. M., Elkins, A. D., & Lawley, M. (2019). A systems approach to understanding and improving research integrity. *Science and Engineering Ethics*, 25(1), 211-229.
- Graham, I. D., Logan, J., Harrison, M. B., Straus, S. E., Tetroe, J., Caswell, W., & Robinson, N. (2006). Lost in knowledge translation: time for a map?. *Journal of continuing education in the health professions*, 26(1), 13-24.
- Greenhalgh, T., & Russell, J. (2009). Evidence-based policymaking: a critique. *Perspectives in biology and medicine*, 52(2), 304-318.

- Gül, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri. *Yasama Dergisi*, (29), 5-31.
- Günaydın, D. (2023). Sosyal Yardım Sorunu Olarak Sosyal Yardım Bağımlılığı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (84), 15-26.
- Head, B. W. (2016). Toward more "evidence- informed" policy making?. *Public administration review*, 76(3), 472-484.
- Healy, L. M., & Thomas, R. L. (2020). *International social work: Professional action in an interdependent world*. Oxford University Press.
- Howlett, M., & Ramesh, M. (2020). State-owned enterprises as policy tools. In *The Routledge handbook of state-owned enterprises* (pp. 553-567). Routledge.
- Howlett, M., Capano, G., & Ramesh, M. (2018). Designing for robustness: Surprise, agility and improvisation in policy design. *Policy and Society*, 37(4), 405-421.
- Huang, H., Teng, J., & Li, Q. (2024). Research on the innovation of early warning mechanisms of major public health emergencies for poverty alleviation and marginal populations: a case study of Fujian Province. *Frontiers in Public Health*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1474776>.
- Hupe, P., Hill, M., & Nangia, M. (2014). Studying implementation beyond deficit analysis: The top-down view reconsidered. *Public Policy and Administration*, 29(2), 145-163.
- Hupe, P., Hill, M., & Nangia, M. (2014). Studying implementation beyond deficit analysis: The top-down view reconsidered. *Public Policy and Administration*, 29(2), 145-163.
- Jann, W., & Wegrich, K. (2017). Theories of the policy cycle. In *Handbook of public policy analysis* (pp. 69-88). Routledge.
- Jansen, E., Javornik, J., Brummel, A., & Yerkes, M. (2021). Central- local tensions in the decentralization of social policies: Street- level bureaucrats and social practices in the Netherlands. *Social Policy & Administration*. <https://doi.org/10.1111/spol.12722>.
- Kaldık, B. (2024). Engelli Bireylerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35(3), 393-420.
- Kalfa, C., & Ataay, F. (2008). Yönetişim: Devlet toplum ilişkilerinde yeni bir aşama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 229-240.
- Kırıışık, F., & Sezer, Ö. (2015). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kamu Politikası Oluşturma Sürecindeki Rolü. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 199-215.
- Klein, J. T. (1990). *Interdisciplinarity: History, theory, and practice*. Wayne state university press.
- Klugman, B. (2011). Effective social justice advocacy: a theory-of-change framework for assessing progress. *Reproductive health matters*, 19(38), 146-162.
- Küçüker, A., & Özkaya, Ö. (2023). Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde aile içi ve kadına yönelik şiddetle mücadele üzerine bir inceleme. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(49), 353-406.
- Laruffa, F., & Hearne, R. (2023). Towards a post-neoliberal social policy: capabilities, human rights and social empowerment. *Critical Policy Studies*, 18(2), 207-226.
- Lavis, J. N., Posada, F. B., Haines, A., & Osei, E. (2004). Use of research to inform public policymaking. *The Lancet*, 364(9445), 1615-1621.
- Lönngrén, J., & Van Poeck, K. (2021). Wicked problems: A mapping review of the literature. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 28(6), 481-502.
- Mapp, S., McPherson, J., Androff, D., & Gatenio Gabel, S. (2019). Social work is a human rights profession. *Social Work*, 64(3), 259-269.

- Marchezini, V., Trajber, R., Olivato, D., Muñoz, V., Pereira, F., & Luz, A. (2017). Participatory Early Warning Systems: Youth, Citizen Science, and Intergenerational Dialogues on Disaster Risk Reduction in Brazil. *International Journal of Disaster Risk Science*, 8, 390-401.
- Mau, S., & Veghte, B. (2016). Introduction: Social justice, legitimacy and the welfare state. In *Social justice, legitimacy and the welfare state* (pp. 19-34). Routledge.
- Mavrouli, M., Mavroulis, S., Lekkas, E., & Tsakris, A. (2023). An Emerging Health Crisis in Turkey and Syria after the Earthquake Disaster on 6 February 2023: Risk Factors, Prevention and Management of Infectious Diseases. *Healthcare*, 11(7), 1022. <https://doi.org/10.3390/healthcare11071022>
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, 36(2), 176-187.
- Moore, M. H. (1997). *Creating public value: Strategic management in government*. Harvard university press.
- Morrison, C., & Dearden, A. (2013). Beyond tokenistic participation: using representational artefacts to enable meaningful public participation in health service design. *Health Policy*, 112(3), 179-186.
- Muers, S. (2018). Culture, Values and Public Policy. <https://www.bath.ac.uk/publications/culture-values-and-public-policy/attachments/CultureValuesandPublicPolicy.pdf>
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Palinkas, L., Horwitz, S., Green, C., Wisdom, J., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 42, 533-544. <https://doi.org/10.1007/s10488-013-0528-y>.
- Parton, N. (2014). Social work, child protection and politics: Some critical and constructive reflections. *British Journal of Social Work*, 44(7), 2042-2056.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Peters, B. G., & Pierre, J. (2000). Citizens versus the new public manager: The problem of mutual empowerment. *Administration & Society*, 32(1), 9-28.
- Piattoni, S. (2009). Multi- level governance: a historical and conceptual analysis. *European integration*, 31(2), 163-180.
- Pryshlakivsky, J., & Searcy, C. (2012). Sustainable development as a wicked problem. In *Managing and engineering in complex situations* (pp. 109-128). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: governing without government. *Political studies*, 44(4), 652-667.
- Root, B. V., Melgarejo, M., & Suhrheinrich, J. (2022). Proactive versus Reactive: Strategies in the Implementation of School-based Services for Students with ASD. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 49(4), 575-586.
- Sahin, E., Dagli, T. E., Acarturk, C., & Dagli, F. S. (2021). Vulnerabilities of Syrian refugee children in Turkey and actions taken for prevention and management in terms of health and wellbeing. *Child abuse & neglect*, 119, 104628.
- Sandström, A., & Carlsson, L. (2008). The performance of policy networks: the relation between network structure and network performance. *Policy Studies Journal*, 36(4), 497-524.
- Sarı ın, M. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı  iddetin yeni y z : Dijital  iddet. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 257-285.

- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 195-208.
- Sørensen, E. (2002). Democratic theory and network governance. *Administrative theory & praxis*, 24(4), 693-720.
- Strydom, W. F., Funke, N., Nienaber, S., Nortje, K., & Steyn, M. (2010). Evidence-based policymaking: a review. *South African Journal of Science*, 106(5), 1-8.
- Şahin, Ç. (2010). Verilerin Analizi. R. Y. Kıncal İçinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (S. 181-271). Ankara: Nobel.
- Şahin, M. (2024). Afetlerde krize müdahale: Kahramanmaraş Depremi’nde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının çalışmaları. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 4(2), 17-50.
- Taşşagal, D. (2023). Sosyal hizmette krize müdahale yaklaşımının aile içi şiddet mağduru kadın sorunu üzerinden tartışılması. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (21), 148-171.
- Thomas, T. E., & Lamm, E. (2012). Legitimacy and organizational sustainability. *Journal of business ethics*, 110(2), 191-203.
- Tóth, F., Nagy, B., Marosszéki, E., Szokoli, E., Merkus, M., van Steekelenburg, I., ... & Beldowska, M. (2018). Handbook on Measurement and Communication of the Impact of Volunteering in Social Institutions. https://sovol.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/07/impactassessment_communication_ofvolunteering_1st-version.pdf
- Türk, B., & Şenyuva, G. (2021). Şiddet sarmalı içinden siber zorbalık: Bir gözden geçirme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 462-479.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Weiss, C. H. (1999). The interface between evaluation and public policy. *Evaluation*, 5(4), 468-486.
- Wimer, C., Collyer, S., & Kimberlin, S. (2018). Assessing the Potential Impacts of Innovative New Policy Proposals on Poverty in the United States. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 4(3), 167-183.
- Zhaksylyk, A., Zimba, O., Yessirkepov, M., & Kocyigit, B. F. (2023). Research integrity: where we are and where we are heading. *Journal of Korean medical science*, 38(47), e405.

Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Dezavantajlı/ Risk Altındaki Yaşlılara Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of Social Work Students Attitudes Towards the Disadvantaged/ at Risk Elderly

Resul DURAN ⁽¹⁾

Cited/Atıf: Duran, R. (2021). Sosyal hizmet öğrencilerinin dezavantajlı/ risk altındaki yaşlılara yönelik tutumlarının değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-12.

ÖZET

İnsanlar yaşlandıklarında dezavantajlı bir duruma düşmekte ve bu durumdan dolayı çeşitli sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Sosyal hizmet disiplini için yaşlılar bir odak noktası oluşturmakta ve yaşlıların sağlığına, barınmasına, korunmasına, sosyal ilişkilerine, ekonomik durumuna ve refahına yönelik çeşitli uygulamalar önermekte ve geliştirmektedir. Nicel bir araştırma olan bu çalışmada amaç, sosyal hizmet eğitimi gören öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgilerinin, tutumlarının ve yaşlıların bakımına yönelik bakış açılarının belirlenmesidir. Yaşlılara yönelik tutum ve yaşlıların bakımına yönelik ölçekler geliştirilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde frekans, t-testi, anova, ki-kare testi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik ilgileri yüksek seviyelerde tespit edilmiş, yaşlılara yönelik tutumları olumlu yönde saptanmış ve yaşlıların kurum bakımında kalmalarının da olumlu olarak karşılandığı belirlenmiştir. Çalışmada, sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının temel belirleyicileri arasında; öğrencinin yaşı, ailesinin geliri, cinsiyeti ve yaşadığı aile tipi gibi faktörler olduğu bulunmuştur

ABSTRACT

When people get older, they fall into a disadvantaged situation and may encounter various problems due to this situation. The elderly constitute a focal point for the social work discipline and various practices are recommended and developed for the health, shelter, protection, social relations, economic situation and well-being of the elderly. The aim of this study, which is a quantitative research, is to determine the interests, attitudes and perspectives of students receiving social work education towards elderly people. Scales for attitudes towards and care for the elderly have been developed. Frequency, t-test, anova, chi-square test and regression analysis were used to evaluate the obtained data. As a result of the analysis, the interest of social service students towards the elderly was determined at high levels, their attitudes towards the elderly were determined positively and it was determined that the elderly people staying in institutional care were also welcomed. In the study, it was found that factors such as the student's age, family income, gender and the type of family in which he lived were among the main determinants of social work students' attitudes towards older people.

MAKALE TARİHİ

Geliş Tarihi: 03.11.2020

Kabul Tarihi: 04.12.2020

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal hizmet öğrencileri, yaşlı, ilgi, tutum, bakım

ARTICLE HISTORY

Received: 03.11.2020

Accepted: 04.12.2020

KEYWORDS

Social work students, elderly, interest, attitude, care

¹ Öğr. Gör., Hakkâri Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, e-posta: resuldurannn@gmail.com.

GİRİŞ

Yaşlılık, 65 yaş ve üzeri olarak tanımlanan, çevresel faktörlere uyum sağlama becerisinin giderek zayıflaması, önlenmesi mümkün olmayan kronolojik, psikolojik, biyolojik ve sosyolojik boyutlu bir gerileme dönemidir (Ardahan, 2010; Şeker ve Kurt, 2018). Nüfustaki 60 yaş ve üstü bireylerin sayısı ve oranı giderek artmaktadır. 2019'da 60 yaş ve üstü birey sayısı 1 milyar olmuştur. Bu sayı 2030'da 1,4 milyara, 2050'de 2,1 milyara yükselecektir. Bu artış görülmemiş bir hızla gerçekleşmekte ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde önümüzdeki yıllarda hızlanacağı düşünülmektedir (WHO, 2020). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşlı nüfusu sürekli olarak artmaktadır. 65 yaş ve üstü nüfus, 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken, son beş yılda % 21,9 artarak 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da, 2014 yılında % 8,0 iken, 2019 yılında % 9,1'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2023 yılında % 10,2, 2030 yılında % 12,9, 2040 yılında % 16,3, 2060 yılında % 22,6 ve 2080 yılında % 25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2020).

Tıpta sağlanan ilerlemeler, teknolojik gelişmeler, koruyucu sağlık uygulamaları, doğum oranlarının düşmesi, doğumda beklenen ortalama yaşam süresinin yükselmesi, kişilerin sağlık bilgilerine ulaşma kolaylığı ve kadınların da çalışma hayatı içerisinde daha çok yer alıp ekonomik seviyelerinin yükselmesi yaşlı nüfusunun artmasına yol açmaktadır (Özmete ve Hussein, 2017; Korkut, 2019; Şeker ve Kurt, 2018; Pehlivan ve Vatansever, 2019).

Yaşlı nüfusunda yaşanan artış, bu bireylerin ihtiyaçlarına yönelik sosyal politikaların ve sosyal hizmetlerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Sosyal hizmet disiplini, yaşlılara yönelik hizmetlerin planlanmasında ve uygulanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden daha yaratıcı ve etkili hizmetlerin sunulmasından sorumlu olacak sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılığa bakış açıları ve yaşlılara yönelik tutumları sunulacak hizmetlerin kalitesini belirleyici etkiye sahip olacaktır.

Bu çalışma, ön lisans ve lisans düzeyinde sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilerin yaşlıların bakımlarına yönelik bakış açıları, yaşlılara yönelik ilgileri, tutumları ve bu tutumun belirleyici etkenlerini araştıran bir çalışma olarak alan yazına katkı sağlamayı hedeflenmektedir. Çalışmada ilk olarak yaşlılık, yaşlılıkla ilgili nitelermeler, değerler, kavramlar ve politikalar ile ilgili kavramsal çerçeveye değinilmiştir. Sonrasında çalışmanın yöntemine ve verilerin istatistiksel analizlerinden oluşan sonuçlara yer verilmiştir. Çalışma son olarak, sunulan bulgular çerçevesinde tartışma ve sonuç kısımları ile sonlandırılmıştır.

1. YAŞLILIK

Yaşlılık, üretim ilişkilerinin yeniden tasarlama sürecine kadar toplumsal bir değeri, bilgeliği, saygıyı, tecrübeyi ve gücü ifade etmekteyken günümüzde yaşlılara atfedilen bu değerler yok olmaya başlamış ve yaşlanma bir 'toplumsal veba' şeklinde anlamlandırılmıştır. Günümüzde toplumsal veba şeklinde örgütlenen yaşlanmanın bireysel düzeyde ortaya çıkaracağı kopma ve korkuyla nasıl baş edilebileceği önemli bir problem olarak durmaktadır. Küresel dünya, yaşlılığı toplumda yok sayarak, gençliği yaşlılığa göre yücelterek ve yaşlılığı tıbbileşme akışı içinde görerek, yaşlılığı dışlama ve yok etme yolunu tercih etmektedir (İpek, 2019). Yaşlanma ile ilgili çok fazla kalıp yargı bulunmaktadır. Bu kalıp yargılar, bireylerin yaşlandıkça birbirlerine daha benzer hale geldiği inancının yaygınlaşmasına, yaşlıların hoşgörüsüz, sabit fikirli veya tutucu olarak görülmesine, psikolojik, bilişsel ve fiziksel açıdan geride kaldıklarının ve toplumdan soyutlanmış bir biçimde yaşadıklarının düşünülmesine, kaçınılmaz bir şekilde hasta, bunalımlı, muhtaç, cinsiyetsiz, tüketen bireyler olmasına (Özateş Gelmez, 2019), bunak, tavır ve düşünce açısından katı, ahlak açısından eski moda olarak görülmesine neden olmaktadır (Butler, 1989).

Yaşa dayalı ayrımcılık, bireyin yaşını temel alarak bireye yönelik ayrımcı davranışlar ve tutumlardır. Yaşlılara ve gençlere yönelik yaş ayrımcılığı bulunmaktadır. Gençlere yönelik yaş ayrımcılığı, yaşlarından dolayı düşüncelerini ve fikirlerini önemsememek, tecrübe eksikliğine yönelik yetersizlik vurgusunda bulunmak; yaşlılara yönelik yaş ayrımcılığı ise üretimden çekilmeleri ile birlikte topluma ekonomik ve sosyal bir yük olarak görülmeleri, sosyal güvenliğin maliyeti ve bakım sorunları konuları şeklindedir. Palmore'ye (1969) göre yaş ayrımcılığı, ileri yaştaki kişilere yönelik ön yargıyı, davranış ve tutumlar aracılığıyla ifade eden bir terimdir. Butler (1968), ilk olarak 1968 yılında yaş ayrımcılığı terimini kullanmış ve kişisel, kültürel ve yapısal olmak üzere üç düzeyden oluştuğunu belirtmiştir. Kişisel düzeyde, kişinin yaş ve yaşlanmaya ilişkin görüşü belirleyici olmakta ve bu görüş daha çok kişinin içinde yetiştiği, öğrendiği ve sosyalleştiği yaşlılığa ilişkin kabullerle ilgili olmaktadır. Kültürel düzeyde, kültürün yaşlıya bakış açısı, bu bakış açısının medyaya nasıl sunulduğu, yaş ve yaşlılıkla ilgili şakalar, espriler ve atıflar belirleyici olmaktadır. Yapısal düzeyde de, kurumların veya politikaların yaşlılara yönelik tasarlanmaması, hizmet sunulmaması veya yetersiz hizmetin sunulması, adil olmayan hizmetler ve politikalar (Can, Işık, Erenoğlu, Tambağ ve Halıcı, 2019; Buz, 2015; Kalaycı, Özbek Yazıcı, Özkul ve Helvacı, 2017).

Yaşlı ayrımcılığı yapılmasında, insanların ölüme karşı duydukları korku, cinselliğin ve bedensel güzelliğin çok önemsenmesi, üreticiliğe ve ekonomik verimliliğe önem verilmesi, yaşlıların her zaman huzurevi gibi kurum ve kuruluşlarda kalmalarının düşünülmesi gibi faktörler etkilidir. Yaşlı ayrımcılığı tutumları, çalışma yaşamında, aile yaşamında, sağlık bakım sisteminde, psikolojik değişimlerde, fizyolojik değişimlerde, cinsel yaşamda ve sosyal yaşamda görülmektedir (Tekin Kaya ve Örsal, 2018). Ayrıca yaşlılara karşı bilinçsiz ön yargılar, algılamalar, inançlar ve değerler yaşlılara yönelik olumsuz tutumların oluşmasında önemli faktörlerdir (Özdemir ve Bilgili, 2014). Araştırmalar gösteriyor ki, eğitimcilerin, danışmanların ve sağlık çalışanlarının yaşlılara karşı önyargılı olma olasılığı da benzerdir (Nelson, 2005).

Yaşlılık, kişinin kalıtımla getirdiği özelliklere, çevre koşullarına, beslenmesine ve kültürel etkilere göre erken veya geç, sorunlu veya daha az sorunlu olmaktadır (Şahin ve Erdem, 2017). Kişinin kalıtımla getirdiği ve sonradan sosyal çevresinde öğrendikleri özellikler bireylerin kişiliğinin oluşmasında önemli faktörlerdir. Kişilik yaşamın tüm dönemlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kişilik, insanın geçtiği veya geçeceği diğer dönemlerde olduğu gibi yaşlanma döneminde de uyumun belirlenmesinde ve başarılı yaşlanmada çok önemli bir unsurdur. Biyolojik değişiklikler, bilişsel değişiklikler ve sosyal değişiklikler yaşlı bireyin hayatında önemli etkilere sahiptir. Yaşlının sağlığının bozulması, zihinsel problemler yaşaması ve toplumdan soyutlanma ve değersizlik hislerinin oluşması bu değişiklikler sonucu ortaya çıkmaktadır (Srivastava ve Das, 2013). Yaşlıların yaşadığı sorunlar, uzun bir süre görmezden gelindikten sonra, günümüzde birçok toplumda en temel problemlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. Yaşlılar, yüksek seviyede duygusal zorluklar ve fiziksel hastalıklar, yeterli olmayan barınma imkânları, toplumda anlamlı bir rol edinememe ve düşük statü gibi bir dizi kişisel ve toplumsal sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlıların karşılaştığı sorunlar; düşük statü, erken emeklilik, sağlık sorunları ve sağlık hizmeti giderleri, ekonomik sorunlar, ailelerin ve arkadaşların kaybı, aktif çalışma yaşamından ayrılma, emeklilik döneminde yaşama uyumsuzluk, öğrenme kapasitesinde yetersizlikler, sosyal izolasyon, yalnızlık, rol ve statülerin kaybı veya değişmesi, yetersiz barınma, ulaşım, suç mağduru olma, dengesiz beslenme, depresyon ve diğer duygusal problemler, ebeveyn istismarı ve ölümdür (Zastrow, 2018; Danış ve Günay, 2019).

Aile kurumunda yaşanan dönüşümler, yaşam biçimlerinin ve çalışma koşullarının değişmesi sonucu, aile içerisinde söz sahibi ve belirli bir statüye sahip olan yaşlı bireylerin değişimlerden sonra aileye yük olarak görüldüğü ve aile kurumunun dışına itildiği belirlenmiştir (Türkan ve Sezer, 2017). Yaşlı bireylerin zihinsel ve sağlık sorunları ile birlikte eş ölümü, rollerde değişim, emekli olma, sosyo-kültürel koşullar, sosyal destek sistemlerinin azlığı, arkadaş eksikliği yaşaması, sınırlı bir sosyal etkileşimin olması bu bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık

yaşamasına neden olmaktadır (Beneito-Montagut, Cassián-Yde and Begueria, 2018; Akbaş, Taşdemir Yiğitoğlu ve Çunkuş, 2020).

İleriki yaştaki yetişkinliği kaçınılmaz bir zihinsel ve fiziksel gerileme dönemi olarak tanımlamak yanlış bir algıdır. Bu durum yaşlıların ikinci sınıf yurttaş muamelesi görmesine neden olmaktadır (Zastrow, 2018). Bireyler yaşlandıkça, yaşadıkları değişimlerin imgeleri, anlamı ve önemi bu değişimlerin bulunduğu sosyal gerçeklik tarafından etkilenmektedir. Bu değişimler çerçevesinde yaşlanmak, yeni roller, yeni yaşam, yeni sorumluluklar, yeni ödevler ve yeni haklar elde etmek anlamına gelmektedir. Ancak bu yeni hakların elde edilmesi eski hakların yitirilmesi anlamına da gelmektedir (Danış ve Günay, 2019).

Yaşlanma hem zorluklar hem de fırsatlar sunmaktadır. Yaşlanma, birinci basamak sağlık hizmeti ve uzun süreli bakıma olan talebi artıracak, daha büyük ve daha iyi eğitilmiş bir işgücü gerektirecek, sosyal ve fiziksel ortamların daha yaş dostu hale getirilmesi gereksinimini artıracaktır. Bu değişen demografiye uyum sağlayan ve sağlıklı yaşlanmaya yatırım yapan toplumlar, insanların hem daha uzun hem de daha sağlıklı hayatlar yaşamasını ve toplumların kazançlarını toplamasını sağlayabilmektedir (WHO, 2020).

Yaşlılara yönelik Türkiye’de uygulanan politikalar genel olarak; emeklilik, sağlık, istihdam, konut, bakıcı aile ve toplum destek politikalarıdır (Korkut, 2019). Yaşlılık döneminde bireylerin geronteknolojik desteklerle yapılandırılmış ve konforlu bir şekilde planlanmış bir çevrede kaliteli bir yaşama sahip olmaları temel hedefler arasındadır. Yaşlıların yaşam kalitesini yükseltmek için ekonomik koşulların iyileştirilmesi, eğitim seviyesinin yüksek olması, sağlıklı bir yaşam, konforlu ve yaşlıya göre dizayn edilmiş bir konutta oturma, yaşlı dostu kentler, gereksinimlerin karşılanması, yaşlıyı anlama ve yaşlının içinde bulunduğu sorunlara karşı çevresindekilerde farkındalık oluşturmak önemlidir (Özmete, 2019).

Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal hizmet uzmanlarının yaşlılar için sunduğu hizmetler; aracılık hizmeti, vaka yönetimi ve bakım yönetimi hizmetleri, aktif destek, birey ve aile danışmanlığı, yaş danışmanlığı, yaşlı günlük bakım hizmetleri, kriz müdahalesi hizmetleri, yaşlı koruyucu aile hizmetleri, yaşlı koruyucu hizmetleri, destek ve terapi grupları, süreli bakım, ulaşım ve barınma desteği, hastane ve huzurevlerinde sosyal hizmet şeklindedir (Zastrow, 2018).

Bu çalışmada amaç, sosyal hizmet eğitimi gören öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgilerinin, tutumlarının ve yaşlıların bakımına yönelik bakış açılarının belirlenmesidir. Yaşlılar, yaşlılık dönemi boyunca çeşitli problemler ile karşı karşıya kalmaktadır. Toplumun yaşlılara bakış açısı, sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumu, yaşlıların bakımına yönelik görüşleri, yaşlılara yönelik ilgileri ve yaşlılara yönelik tutuma etki eden faktörler çalışmanın problemlerini oluşturmaktadır.

2. YÖNTEM

Yapılan çalışmada betimsel ve ilişkisel tarama modelleri kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya şuan bulunan bir durumu var olduğu biçimde betimlemeyi amaç edinen araştırma yaklaşımlarıdır. Diğer tarama modeli olan ilişkisel tarama modeli, iki ve daha fazla sayıda değişkenler arasındaki birlikte değişim varlığını ya da derecesini belirleyen araştırma modelidir (Karasar, 2015).

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Türkiye’de ön lisans ve lisans düzeyinde sosyal hizmet öğrenimi gören öğrenciler oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada, nicel örneklem yöntemlerinden olan kolayda örnekleme seçilmiştir. Çalışmada, veri toplama süreci sonunda analizler 188 katılımcının anketi doğrultusunda yapılmıştır.

2.2. Verilerin Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmanın veri toplama aracı olarak anket hazırlanmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde sosyo-demografik bilgiler, ikinci bölümde sosyal hizmet bölümüne ve yaşlılığa yönelik bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca ikinci bölümde yaşlılara yönelik tutum ve yaşlıların bakımına yönelik görüşleri kapsayan iki tane ölçek bulunmaktadır. Tutum ölçeği beş maddeden ve bakım ölçeği altı maddeden oluşmaktadır. Anket Google form üzerinde hazırlandıktan sonra link haline getirilip gerekli bilgilendirmelerden sonra sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ankete katılan öğrencilere ulaşan verilerin toplanması, hazırlanan anket formunun doldurulmasıyla, verilerin otomatik olarak kaydedilmesi biçiminde gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Analizi

Araştırmanın anket formunda bulunan sorular "SPSS 22" programıyla analiz edilmiştir. Otomatik olarak kaydedilen veriler önce Excel dosyasına daha sonra da gerekli kodlamalar sonucu SPSS programına aktarılmıştır. SPSS programında çalışmanın amacı çerçevesinde betimsel tablolar, ortalama, standart sapma, bağımsız örneklem t testi, anova, ki-kare testi ve regresyon gibi istatistiksel analizler yapılmıştır.

Yaşlılara yönelik tutum ve görüşler ölçeğinin cronbach α güvenilirlik katsayısı 0,976 ve yaşlıların bakımına yönelik görüşler ölçeğinin cronbach α güvenilirlik katsayısı 0,969 olarak hesaplanmıştır. Her iki ölçeğin de güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet öğrencilerinin dezavantajlı /risk altındaki yaşlılara yönelik tutumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet dağılımları

Gruplar	N	%
Kadın	162	86,2
Erkek	26	13,8
Toplam	188	100

Tablo 1’de araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin, cinsiyet dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin %86,2’sinin kadın, %13,8’inin ise erkek olduğu belirlenmiştir. Üniversitelerin sosyal hizmet bölümleri incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sayı olarak çok daha fazla olmalarından dolayı kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre çalışmaya daha fazla katılım sağlamıştır. Çalışmaya katılan öğrenci sayısı 188 olup bazı sorulara tam katılımın sağlanmadığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Yaş dağılımı

Gruplar	N	%
18-19	52	27,7
20-21	76	40,4
22-23	38	20,2
24+	22	11,7
Toplam	188	100

Tablo 2’de araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaş dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin %27,7’sinin 18-19 yaş aralığında olduğu, %40,4’ünün 20-21 yaş aralığında olduğu, %20,2’sinin 22-23 yaş aralığında olduğu ve %11,7’sinin de 24+ yaş grubunda olduğu saptanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.10, minimum yaş 18, maksimum yaş ise 35 olarak belirlenmiştir. Çalışmaya ön lisans ve lisans öğrencileri katılım sağlamıştır. Ön lisans ve lisans bölümlerinde 1. ve 2.

sınıflardaki öğrencilerin yaşları benzer olduğu için en çok katılım 18-21 yaş aralığında olmuştur.

Tablo 3. Okunulan sınıf dağılımı

Gruplar	N	%
1. Sınıf	94	50,3
2. Sınıf	70	37,4
3. Sınıf	13	7,0
4. Sınıf	11	5,3
Toplam	187	100

Tablo 3'te araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin okudukları sınıfların dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin %50,3'ünün 1. sınıfta okuduğu, %37,4'ünün 2. sınıfta okuduğu, %7'sinin 3. sınıfta okuduğu ve %5,3'ünün de 4. sınıfta okuduğu saptanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin sınıf ortalamaları 1.64, medyan ve mod ise 1'dir. Çalışmaya en çok katılan yaş grubu 18-21 aralığında olup bu yaş grupları daha çok 1. ve 2. sınıf öğrencileridir.

Tablo 4. Aile tipi

Gruplar	N	%
Geniş Aile	72	38,3
Çekirdek Aile	110	58,5
Tek Ebeveynli Aile	6	3,2
Toplam	188	100

Tablo 4'te araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaşadığı aile tipi dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 38,3'nün geniş aile, %58,5'nin çekirdek aile ve %3,2'sinin tek ebeveynli ailelere sahip olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de aile kurumunun değişmesinden kaynaklı, çekirdek aile oranı diğer aile tiplerine göre daha fazladır. Öğrencilerin büyük bir kısmının çekirdek aile tipinde yaşaması da buna örnektir.

Tablo 5. Sosyal hizmet bölümünü öncelikli tercih etme nedeni

Gruplar	N	%
Dezavantajlı/Risk altındaki bireylere yardım etmek	121	64,4
İş imkânları iyi olduğu için	13	6,9
Çevredeki bireylerin tavsiyesi üzerine	24	12,8
Puanın yetmesi	22	11,7
Diğer	7	3,7
Toplam	188	100

Tablo 5'te araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin, sosyal hizmet bölümünü öncelikli tercih etme nedeni dağılımlarına yer verilmiştir. Katılımcıların %64,4'ü dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yardım etme isteğinden, %6,9'u sosyal hizmet bölümünün iş imkânları iyi olduğundan, %12,8'i çevresinde bulunan bireylerin tavsiyesinden, %11,7'sinin sosyal hizmet bölümüne puanının yetmesinden ve %3,7'sinin de diğer sebeplerden sosyal hizmet bölümünü tercih ettiği belirlenmiştir. Sosyal hizmet mesleğinin ilgi odağını oluşturan dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yönelik çalışmaların, bu bölümü tercih etmek isteyen öğrenciler açısından belirleyici faktördür.

Tablo 6. Toplumun yaşlılara bakış açısı

Gruplar	N	%
Yaşlılar toplum için değerlidir ve saygı görmeliler	126	67
Yaşlılar tecrübe sahibidir ve topluma kılavuzluk ederler	51	27,1
Aile içi ilişkilerde sorunlara neden olurlar	5	2,7
Yaşlılar tüketici konumdadır ve toplum için yük oluşturmaktalar	6	3,2
Toplam	188	100

Tablo 6'da araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin, toplumun yaşlılara bakış açısının nasıl olduğunu belirleyen dağılımlara yer verilmiştir. Katılımcıların %67'si yaşlıların toplum için değerli olduğu ve saygı görmeleri gerektiğini, %27'si yaşlıların tecrübe sahibi olduğu ve topluma kılavuzluk yaptığını, %2,7'si yaşlıların aile içi sorunlara neden olduğunu ve %3,2'si yaşlıların tüketici konumunda olduğu ve toplum için yük oluşturduğunu belirtmiştir. Bu veriler toplumun yaşlılara yönelik olumlu bir bakış içerisinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 7. Yaşlılara yönelik tutum ve görüşler

M. No	Maddeler	X	SS
1	Yaşlıların toplum içerisindeki konumu güçlendirilmelidir	3,67	1,432
2	Yaşlılara yönelik her türlü ihmal, istismar ve şiddet ortadan kalkmalıdır	4,03	1,538
3	Çalışmak isteyen yaşlılara istihdam sağlanmalıdır	3,30	1,378
4	Yaşlı bireylere saygı gösterilmelidir	4,03	1,538
5	Yaşlılara yönelik sağlık, ekonomik, sosyal ve psikolojik destekler sağlanmalıdır	4,02	1,520
Toplam (Ortalama)		3,81	1,481

Tablo 7'de çalışmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları ve görüşlerini ölçen ölçeğe verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde (2,4,5) maddelerinin 4 puanın üstünde olduğu görülmektedir. Bu maddeler, yaşlılara saygı gösterilmesi, yaşlılara yönelik istismarın ortadan kaldırılması ve yaşlılara gerekli desteklerin sağlanması boyutunda olumlu ifadelerdir. Geriye kalan maddeler (1,3) 3-4 puan aralığında ve öğrencilerin bu maddelere verdikleri yanıtlar da olumlu yöndedir. Ölçeğe genel olarak bakıldığında öğrencilerin yaşlılara yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Yaşlıların bakımına yönelik görüşler

M. No	Maddeler	X	SS
1	Yaşlıların beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmalıdır	3,77	1,436
2	Yaşlıların kazalardan korunması için çevrenin düzenlenmesi gerekmektedir	3,90	1,462
3	Yaşlıların yaşadıkları ev, yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmelidir	3,89	1,440
4	Yaşlıların bakımı huzurevi, bakımevi vb. kuruluşlarda ve profesyonel meslek elamanları tarafından yapılmalıdır	3,21	1,432
5	Huzurevi, bakımevi vb. kuruluşların sayısı artmalı ve profesyonel meslek elemanları istihdam edilmelidir	3,65	1,492
6	Kamu kurumları dışında özel sektörün de yaşlılara yönelik daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir	3,71	1,512
Toplam (Ortalama)		3,70	1,462

Tablo 8'de çalışmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlıların bakımına yönelik görüşlerini ölçen ölçeğe verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde tüm maddelerin (1,2,3,4,5,6) 3-4 puan aralığında olduğu saptanmıştır. Yaşlılara yönelik barınma ve çevresel düzenlemelerin yapılması ve devlet tarafından yaşlıların temel gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği bildirilmiştir. Ayrıca mesleğin gerekliliğinden kaynaklı yaşlıların bakımının devlet kurumlarında ve özel kuruluşlarda da yapılabileceği düşüncesi saptanmıştır. Ölçeğe genel olarak bakıldığında öğrenciler, yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini belirtmiş ve öğrencilerin yaşlıların bakımı için kurum bakımına yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Sosyal hizmet bölümünün dezavantajlı bireylere yönelik ilgiyi etkilemesi

Cinsiyet	Sosyal hizmet bölümüne yerleştikten sonra dezavantajlı / risk altındaki bireylere yönelik ilginiz arttı mı?					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın	157	98,1	3	1,9	160	100

Erkek	23	88,5	3	11,5	26	100
Toplam	180	96,8	6	3,2	186	100.0

(p<0,05)

Tablo 9'da sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal hizmet bölümüne yerleştikten sonra dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yönelik ilgilerini ölçmek amacıyla ki-kare testi uygulanmıştır. Çalışmaya katılan kadın öğrencilerin %98,1'i ve erkek öğrencilerin %88,5'i sosyal hizmet bölümüne yerleştikten sonra dezavantajlı bireylere yönelik ilgilerinin arttığını ifade etmiştir. Kadın ve erkek öğrencilerin verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p<0,05).

Tablo 10. Yaşlılara yönelik ilgi puanlaması

	Gruplar	N	X	Ss	t	p
Toplam (Tutum)	Kadın	162	8.11	1.710	,904	,474
	Erkek	26	7.76	1.839		

Tablo 10'da sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılara yönelik ilgilerini 0-10 puan arasında puanlanması istenmiştir. Yaşlılara yönelik ilgi puan ortalaması 8,06 ve standart sapması 1,727 olarak belirlenmiştir. Bu tabloda T testi uygulanmıştır. Cinsiyet ve yaşlılara yönelik ilgi karşılaştırılmıştır. Kadın öğrencilerin puan ortalaması 8.11, erkek öğrencilerin puan ortalaması 7.76'dır. İki cinsiyet grubu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak iki cinsiyet grubunun da yaşlılara yönelik ilgisi üst seviyelerdedir.

Tablo 11. Yaşlılara yönelik ilgi puanlaması

	Gruplar	N	X	Ss	F	p
Toplam (Tutum)	Geniş Aile	70	8,129	1,7850	,126	,882
	Çekirdek Aile	110	8,036	1,6915		
	Tek Ebeveynli Aile	6	8,333	2,0656		

Tablo 11'de aile tipi ile yaşlılara yönelik ilgi Anova testi ile değerlendirilmiştir. Yaşlılara yönelik ilgi puanı 0-10 arasındadır. Geniş aile tipinde yaşayan öğrencilerin puan ortalaması 8.129, çekirdek aile tipinde yaşayan öğrencilerin puan ortalaması 8.036 ve tek ebeveynli ailede yaşayan öğrencilerin puan ortalaması 8.333'dür. Gruplar arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p > 0,05). Ancak yaşlıların da yaşadığı geniş aile tipinde yaşayan öğrencilerin, yaşlılara yönelik ilgisi daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 12. Yaşlılara yönelik kurumda çalışma isteği

Cinsiyet	Sosyal hizmet bölümü mezunu olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak ister misiniz?					
	Evet		Hayır		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Kadın	141	87,6	20	12,4	161	100
Erkek	23	88,5	3	11,5	26	100
Toplam	164	87,7	23	12,3	187	100.0

Tablo 12'de sosyal hizmet öğrencilerinin sosyal hizmet bölümü mezunu olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak isteyip istemediklerini ölçmek amacıyla ki-kare testi uygulanmıştır. Çalışmaya katılan kadın öğrencilerin %87,6'sı ve erkek öğrencilerin %88,5'i sosyal hizmet bölümü mezunu olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak istediklerini ifade etmiştir. Kadın ve erkek öğrencilerinin verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (p>0,05). Ancak hem kadın hem de erkek öğrencilerin büyük bir kısmı mezun olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmaya olumlu yaklaşmaktadır.

Tablo 13. Yaşlılara yönelik tutum ölçeği üzerine regresyon analizi

Değişkenler	β	SE	t	P
Yaş	,066	,034	1,917	,057
Gelir	1,911	,000	,356	,722
Kadın	,436	,270	1,616	,108
Çekirdek aile	,764	,198	3,858	,000**
Tek ebeveynli aile	1,114	,528	2,108	,037*
R ²		0.10		
N		188		

Notlar: Erkek ve geniş aile tipi referans gruplarıdır.

β standart olmayan katsayıları, SE standart hatayı belirtir.

*p<,05, **p<,001.

Tablo 13'te yaşlılara yönelik tutum ölçeğinin (bağımlı değişken), çeşitli bağımsız değişkenler ile regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre, yaşlılara yönelik tutumları etkileyen faktörler arasında öğrencinin yaşı, ailenin geliri, cinsiyeti ve yaşadığı aile tipi yer almaktadır. Yapılan çalışmada çekirdek aile ve tek ebeveynli aile ile ölçek ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ailenin aylık geliri, cinsiyet ve yaş değişkenleri ile ölçek ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Değişkenler ile ölçek ortalaması arasında pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

Sosyal hizmet bölümünde ön lisans ve lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgisi, tutumu ve yaşlıların bakımına yönelik görüşlerini belirleyebilmek için bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin perspektifinden toplumun yaşlılara bakış açısı sorgulanmıştır. İki tane olumlu ve iki tane olumsuz ifadeye yer verilmiştir. Öğrencilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda %67'si yaşlıların değerli ve saygıyı hak ettikleri, %27,1'i tecrübe sahibi oldukları ve kılavuzluk yapmaları gerektiğini, %2,7'si aile ilişkilerinde sorunlara neden olduğunu ve %3,2'si ise toplum için yük oluşturduğunu belirtmiştir. Literatürde bu konuda yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yaşlılık en çok şefkat ve bilgelik kavramları ile nitelendirilmiştir (Yetiş ve Gürbüz, 2018; Can vd, 2019; Salman, Gülçek, Aylaz ve Polat, 2018; Danış ve Kara, 2017).

Sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilerin sosyal hizmet bölümünü tercih etme oranına bakıldığında %64,4'ü dezavantajlı/ risk altındaki bireylere yardım etmek istediği için bu bölümü tercih ettiği ve %96,8'inin sosyal hizmet bölümüne başladıktan sonra dezavantajlı bireylere yönelik ilgilerinin arttığı bulunmuştur. Literatürde yapılan diğer çalışmalara bakıldığında öğrenciler sosyal hizmet bölümünün kendileri için uygun bir bölüm olduğunu gördükleri için daha çok tercih etmişlerdir. İnsanlara yardım etme isteğinden kaynaklı tercih etme oranının da yüksek olduğu görülmüştür (Işıksan, Erbay, Akçay ve Ege, 2016; Demirbilek vd, 2019). Bu sorunun bu çalışmada yer almasının nedeni, yaşlıların da dezavantajlı bireyler arasında yer alması ve öğrencilerin sosyal hizmet bölümünü tercih etmede bu etmenin ne kadar etkili olduğu şeklindedir.

Alan yazın incelendiğinde cinsiyetin yaşlılara yönelik tutumu etkilediği belirlenmiştir (Altay ve Aydın, 2015; Ceylan ve Öksüz, 2015; Özütürker, 2019). Yaptığımız çalışmada cinsiyet ile yaşlılara yönelik tutum ve ilgi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05). Öğrencilerin yaşı ile yaşlılara yönelik tutum ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05). Ceylan ve Öksüz'ün yaptığı çalışmada yaş ile yaşlılara yönelik tutum ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, yapılan diğer çalışmalarda yaşı ile yaşlılara yönelik tutumu etkilediği belirlenmiştir (Soyuer, Ünalın, Güleser ve Elmalı, 2018; Salman, Gülçek, Aylaz ve Polat, 2018).

Sosyal hizmet öğrencilerinin yaşadığı aile tipi ile yaşlılara yönelik tutum arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Geniş ailede yaşayan öğrencilerinin yaşlılara yönelik

tutumu pozitif ve yaşlılara yönelik ilgisi de daha yüksektir. Bulgularımıza benzer sonuçlar, literatür çalışmalarında da görülmüştür (Ceylan ve Öksüz, 2015; Yılmaz ve Özkan, 2010; Şahin ve Demirel, 2018; Salman, 2018; Özütürker, 2019).

Öğrenciler tarafından yaşlılara yönelik barınma ve çevresel düzenlemelerin yapılması ve devlet tarafından yaşlıların temel gereksinimlerinin karşılanması gerekliliği bildirilmiştir. Mesleğin gerekliliğinden kaynaklı yaşlıların bakımının devlet kurumlarında ve özel kuruluşlarda da yapılabileceği düşüncesi saptanmıştır. Yaşlıların barınmasına yönelik kurgulanan ölçeğe genel olarak bakıldığında, öğrencilerin yaşlıların bakımı için kurum bakımına yönelik olumlu bir tutum içerisinde olduğu belirlenmiştir. Yaptığımız çalışmanın aksine, Yetiş ve Gürbüz'ün (2018) ve Danış vd. nin (2015) yaptığı çalışmalarda öğrencilerin kurum bakımına olumsuz yaklaştığı, yaşlıların kendi evlerinde veya çocuklarının evinde kalmaları gerekliliği belirtilmiştir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin, sosyal hizmet bölümünden mezun olduktan sonra yaşlılara yönelik bir kurumda çalışmak isteyenlerin oranı %87,7 olarak saptanmıştır. Aynı şekilde sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlı müracaatçılar ile çalışma isteğine yönelik çalışmalara bakıldığında benzer sonuçlara erişilmiştir. Ceylan ve Öksüz'ün (2015) çalışmasında öğrencilerin %57'si ve Özütürker'in (2019) çalışmasında öğrencilerin %76,8'i yaşlı müracaatçılarla çalışmak istediğini belirtmiştir. Yapılan bu çalışmada, diğer çalışmalara göre öğrencilerin yaşlılara yönelik çalışma isteğinin daha üst seviyede olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizleri yapılmış ve öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgileri, yaşlılara yönelik tutumları ve yaşlıların bakımına yönelik bakış açıları belirlenmiştir. Bu çerçevede araştırma bulgularından:

- Öğrencilerin sosyal hizmet bölümünü öncelikli olarak tercih etme nedeni, dezavantajlı bireylere yardım etmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Dezavantajlı gruplardan birini de yaşlılar oluşturmaktadır. Bu durumda sosyal hizmet öğrencilerinin dezavantajlı yaşlılara yardım etmek istediği görülmektedir. Yaşlıların ihtiyaçları ve karşı karşıya kaldıkları psikolojik, sağlık ve sosyal sorunları konusunda, özellikle yaşlı alanında çalışan ve bu alanda çalışacak, bireylerin bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması, müfredatta yaşlılığa yönelik ders sayısının artırılması önemli olacaktır.
- Sosyal hizmet öğrencilerinin gözünden toplumun yaşlılara bakış açısı yaşlıların değerli olması, saygı görmeleri, tecrübe sahibi olmaları ve topluma kılavuzluk yapmaları şeklindedir. Öğrenciler, yaşlıların toplum içindeki saygınlıklarını koruduklarını belirtmiştir. Bu saygınlığın toplum içerisinde devam ettirilmesi ve yaşlı istismarının önüne geçilmesi önemlidir. Bu konuda topluma ve özellikle yaşlılar ile birlikte yaşayan kişilere yönelik eğitimlerin verilmesi, yaşlılar ile empati yapabilme becerilerinin kazandırılması gerekmektedir.
- Öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgisi de üst seviyededir. Kadınların erkeklere oranla yaşlılara daha ilgili olduğu ancak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşlılara yönelik ilgilerini sürekli üst seviyede tutacak uygulamaların (staj, film, yaşlılara yönelik kurum ziyaretleri) yapılması önerilmektedir.
- Öğrenciler yaşlılara yönelik olumlu bir tutum içerisinde. Sosyal hizmet disiplini yaşlılığa yönelik verdiği derslerde bu durumu pekiştirmektedir. Yaşlılara verilen değer ve gösterilen saygı, yaşlılara yönelik tutumun da olumlu olmasını etkilemektedir. Bu yüzden yaşlıların toplumumuzda bu saygıyı ve değeri kaybetmemeleri ve var olan statülerini devam ettirmeleri için gerekli politikalar uygulanmalıdır.

- Öğrenciler, yaşlıların bakımı için kurum bakımına yönelik olumlu bir tutum içerisindedir. Sosyal hizmet disiplininin alanına giren yaşlı bakımı ve bakım için gerekli kurum ve kuruluşların sayısı ve niteliğinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca bu kurumlarda profesyonel meslek elemanlarının istihdamı daha fazla sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, E., Taşdemir Yiğitoğlu, G. ve Çunkuş, N. (2020). Yaşlılıkta sosyal izolasyon ve yalnızlık. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 15(26), 4540-4562
- Altay B. ve Aydın T. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(1), 11-18
- Ardahan, M. (2010). Yaşlılık ve huzurevi. *Aile ve Toplum*. 5(20), 25-32.
- Beneito-Montagut, R., Cassián-Yde, N. and Begueria, A. (2018). What do we know about the relationship between internet-mediated interaction and social isolation and loneliness in later life?. *Quality in Ageing and Older Adults*. 19(1), 14-30
- Butler, R. N. (1989). Dispelling ageism: the cross-cutting intervention. *American Academy of Political and Social Sciences*, 503(1), 138-147
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(53), 268-278
- Can, R., Işık, M.T., Erenoğlu, R., Tambağ, H. ve Halıdı, G. (2019). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu yaşlı bakımı bölümünde okuyan öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*. 6(1), 13-25
- Ceylan, H., ve Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 459-466.
- Danış, M.Z. ve Günay, G. (2019). Yaşlılık döneminde karşılaşılan psikososyal sorunlar. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (43-66 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Danış, M.Z. ve Kara, H.Z. (2017). Üniversite öğrencilerinin yaşlı bireylere ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*. 3(2), 221-233.
- Demirbilek, M., Şenol, T., Tutak, M., Hoşça, E., Yıldırım, A. ve Şahin, Ö. (2019). Lise son sınıf öğrencilerinin sosyal hizmet mesleğine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 27(3), 993-1003.
- Işıkhani, V., Erbay, E., Akçay, S. ve Ege, A. (2016). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin mezuniyet sonrası gelecek planları: Ankara, Başkent ve Hacettepe üniversitesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (1), 7-24.
- İpek, M. (2019). Küreselleşme neoliberal politikalar ve değişen yaşlılık algısı. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (189-210 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Kalaycı, I., Özbek Yazıcı, S., Özkul, M. ve Helvacı, G. (2017). Sağlık çalışanları ve öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumları: sistematik derleme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2(1), 21-30
- Karasar, N. (2015). Bilimsel araştırma yöntemi. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Korkut, G. (2019). Yaşlılık ve yaşlılara yönelik sosyal politikalar. U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (147-170 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Nelson, T.D. (2005). Ageism: prejudice against our feared future self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 207-221
- Özateş Gelmez, Ö.S. (2019). Sosyal hizmet öğrencilerinin yaşlılığa ilişkin kalıpyargıları: keşif ve dönüşüm. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 22(1), 157-188

- Özdemir, Ö. ve Bilgili, N. (2014). Sağlık hizmetlerinde yaşlı ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi* 56 (128-131)
- Özmete, E. (2019). Yeni yüzyılda yaşlanma için gündem: temel kavramlar ve yaklaşımlar. U. Yanardağ ve M. Zubaroğlu Yanardağ (Ed.). *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet içinde* (11-29 ss.). Ankara: Nika Yayınevi
- Özmete, E. ve Hussein, S. (2017). Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu: Avrupa'dan en iyi uygulama örnekleri ve Türkiye için bir model tasarımı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal İçerme Politikaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Artırılması Projesi.
- Özütürker, S. (2019). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılığa bakışı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*, 12(2), 107-112
- Pehlivan, S. ve Vatansever, N. (2019). Hemşirelerin yaşlıya yönelik tutumları ve etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 45(1), 47-53
- Salman, M., Gülçek, E., Aylaz, R. ve Polat, F. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara karşı tutumlarının değerlendirilmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11(2), 1-7.
- Soyuer, F., Ünalın, D., Güleser, N., ve Elmalı, F. (2010). Sağlık meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı demografik değişikliklerle ilişkisi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 20-25.
- Srivastava, K. and Das, R.C. (2013). Personality pathways of successful ageing. *Industrial Psychiatry Journal*. 22(1), 1-3
- Şahin, H. ve Erdem, Y. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 175-188
- Şahin, H., ve Demirel, B. (2018). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 1114-1120.
- Şeker, A. ve Kurt, G. (2018). Bir sosyal politika alanı olarak yaşlılık ve sosyal hizmet uygulamaları. *Nüfusbilim Dergisi*. 40 (7-30).
- Tekin Kaya, N. ve Örsal, Ö. (2018). Sosyal bir sorun: yaşlı ayrımcılığı. *Social Sciences Studies Journal*. 4(16), 1350-1355
- Türkan, M. ve Sezer, S. (2017). Yaşlı yoksulluğunun yarattığı sosyal ve psikolojik sorunlar: Muğla örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(4), 35-57
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). İstatistiklerle yaşlılar, 2019. Erişim Adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2019-33712> Erişim Tarihi 24.12.2020
- WHO. (2020). World Health Organization. Health Topics/Ageing. Erişim Adresi https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 Erişim Tarihi 23.12.2020
- Yetiş, G. ve Gürbüz, P. (2018). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlılık kavramı ve yaşlılar hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi (YSAD)*. 11(1), 26-33.
- Yılmaz, E., ve Özkan, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2, 35-53.
- Zastrow, C. (2018). Sosyal Hizmete Giriş. (Çev. Ed. D.B. Çiftçi). (5. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi. (Orijinal Yayın Tarihi 2010)